

АГУУЛГА

Товчилсон үгсийн жагсаалт

Удиртгал

НЭГ.ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

1. 1 Үнэлгээ хийх шалтгаан
1. 2 Үнэлгээ хийх хүрээ
1. 3 Үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт
1. 4 Үнэлгээний харьцуулах хэлбэр
1. 5 Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох
1. 6 Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ

ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

3. 1 “Зорилгод хүрсэн түвшин” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлсэн байдал
3. 2 “Практикт нийцэж байгаа байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

5. 1 Дүгнэлт
5. 2 Зөвлөмж

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

ХАВСРАЛТ

ТОВЧИЛСОН ҮГСИЙН ЖАГСААЛТ

МҮХАҮТ	Монголын Үндэсний Худалдаа, Аж Үйлдвэрийн Танхим
ХАҮТТХ	Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
УБЕГ	Улсын Бүртгэлийн Ерөнхий Газар
УЗ	Удирдах зөвлөл
УИХ	Улсын Их Хурал
ЗГ	Засгийн Газар
БНМАУ	Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улс
БНКУ	Бүгд Найрамдах Казахстан Улс
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
БНФУ	Бүгд Найрамдах Франц Улс
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ОХУ	Оросын Холбооны Улс
УБЕГ	Улсын Бүртгэлийн Ерөнхий Газар
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага

Удиртгал

Монгол Улсын Үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын захиалгаар “Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль”-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 6 дугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу үнэлгээ хийж гүйцэтгэлээ.

“Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль”-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх судалгаа нь хуулийн хэрэгжилтийн явц дахь ололтыг бататгахын зэрэгцээ хуулийг хэрэгжүүлснээр гарч буй хүндрэл, бэрхшээлтэй асуудал, нийгэмд үзүүлж буй эерэг, сөрөг байдлыг илрүүлэн, цаашид зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлж дүгнэлт, зөвлөмж өгөх зорилготой.

Хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх ажил нь төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх гэсэн үндсэн гурван үе шатаас бүрдсэн болно.

НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

Төлөвлөх үе шатны зорилго нь үнэлгээ хийх хүрээг тогтоож, түүнд тохирсон шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлоход чиглэгдэнэ. Энэ үе шатанд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ. **Үүнд:**

- Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох
- Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох,
- Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох
- Харьцуулах хэлбэрийг сонгох
- Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох
- Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

1.1 Үнэлгээ хийх шалтгаан

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль /цаашид “ХАҮТТХ” гэх/ нь 1995 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдөр батлагдаж, 2002, 2011, 2015 онуудад тус бүр нэмэлт өөрчлөлт орж байсан боловч өнөөдрийг хүртэл нэг ч удаа хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийгээгүй байна. Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 51.3 дахь хэсэгт “Энэ хуульд өөрөөр загаагүй бол хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийх үнэлгээг тухайн хууль тогтоомжийг дагаж мөрдсөнөөс хойш 5 жил тутамд хийх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд дээрх хугацаанаас өмнө хийж болно” гэж заасан байна.

Монгол Улсын Засгийн Газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 5.2-т Эдийн засаг, бизнес, өмчийн харилцааны эрх зүйн үндсийг боловсронгуй болгох чиглэлээр тус хөтөлбөрийн 5.2.3-т “Эдийн засаг, бизнес, худалдаа, өмч, санхүүгийн эрх зүйн үндсийг боловсронгуй болгож, өмчлөх эрхийн баталгааг алдагдуулсан хууль тогтоомж, шийдвэрийг засч сайжруулна.” гэж заажээ.

Мөн Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр Тогтоолын 6 дугаар хавсралтаар батлагдсан Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал /цаашид “Аргачлал” гэх/-ын 3.2.4-т “нийгмийн бүлэг, төрийн бус байгууллага хуулийн хэрэгжилттэй холбоотой тодорхой асуудлаар түүнийг өөрчлөх, шинэчлэх, эсхүл хүчингүй болгох талаар үндэслэл бүхий санал гаргасан” бол гэж зааснаар Монголын Үндэсний Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим /цаашид “Үндэсний танхим” гэх/-ын зүгээс дээрх аргачлалын 3.2.2-т “хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх явцад түүний зохицуулалт бодит байдалд нийцээгүй, тухайн харилцааг зохицуулах боломжгүй, эсхүл нийгмийн харилцааны өөрчлөлт, хөгжлөөс хоцорсон, зайлшгүй зохицуулах ёстой харилцааг хамарч зохицуулаагүй, эсхүл тэдгээрээс улбаалсан сөрөг үр дагавар бий болсон бол” гэсний дагуу энэхүү нөхцөл байдал үүссэн тухай үндэслэл бүхий зарчмын тодорхой саналууд гаргасан байна.

Иймд дээрх шалтгаануудын үүднээс ХАҮТХ-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх шаардлагатай гэж үзэн энэхүү үнэлгээг хийж гүйцэтгэлээ.

1.2 Үнэлгээ хийх хүрээ

Үнэлгээний хүрээг тогтоох ажиллагаа нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг судлах явцад агуулгын хувьд чухал ач холбогдолтой, нөлөөлөл үзүүлэх хамгийн гол зохицуулалтыг тодорхойлоход чиглэдэг. Аргачлалын 3 дугаар зүйлийн 3.3.1-д “үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох ажиллагаа нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг судлах явцад агуулгын хувьд ач холбогдолтой, нөлөөлөл үзүүлэх хамгийн гол зохицуулалтыг тодорхойлоход чиглэнэ” хэмээн заасан байна. Иймд ХАҮТХ-ийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдол бүхий заалтуудаар үнэлгээний хүрээг тогтоох шаардлагатай байна.

Иймд дээрх шалгуур үзүүлэлтийг үндэслэн ХАҮТХ-ийн 1 дүгээр зүйлд зааснаар *“Энэ хуулийн зорилт нь худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим болон худалдааны танхим /цаашид “танхим” гэх/-ын бүрэн эрх, үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл, түүний тогтолцоо, зохион байгуулалтын хэлбэрийг тодорхойлох, танхим болон төрийн ба бусад байгууллага, иргэн, аж ахуйн нэгжийн хоорондын харилцааг зохицуулахад оршино.”* гэж заасан бөгөөд өнөөдрийн байдлаар Үндэсний танхимд тус зорилтыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай бүрэн эрх хуулиар олгогдсон эсэх, бүтцийн хувьд тус зорилтыг хэрэгжүүлэх боломжтой эсэх, төсөв, санхүүгийн хувьд зорилтоо хэрэгжүүлэх боломж бий эсэх, гишүүнчлэлийн хувьд өнөө цагийн бизнесийн орчинд хэр нийцэж байгаа зэрэг эрх зүйн зохицуулалтуудыг үнэлгээ хийх хүрээнд хамруулах нь зүйтэй гэж үзлээ. Өөрөөр хэлбэл дараах зохицуулалтууд үнэлгээ хийх хүрээнд хамаарна гэсэн үг. **Үүнд:**

№	Үнэлгээ хийх хуулийн зүйл заалт	Зохицуулалтын агуулга
1	5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь заалт	“Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байж болно.”
2	6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэг ¹	1 дэх заалт. “төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, түүний дотоод, гадаадад тайлбарлан таниулах, хэрэгжилтэд нь тус дэмжлэг үзүүлэх”
3	6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэг	2 дахь заалт. “худалдаа, үйлдвэрийнхний нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлөн илэрхийлэх, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар санал оруулах”
4	6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэг	4 дэх заалт. “хуульд зааснаар дэргэдээ гадаад худалдааны арбитр байгуулан ажиллуулах”
5	6 дугаар зүйлийн	6 дахь заалт. “давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх”

¹ Үндэсний танхим нь танхимын нийтлэг зорилт, бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ дараахь тодорхой бүрэн эрхтэй байна.

	6.2 дахь хэсэг	
6	10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг	“Үндэсний танхим нь энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 3, 5, 6-д заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх албыг байгуулан ажиллуулна. Түүний ажиллах журмыг зөвлөл тогтооно.”
7	11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг	“Танхимын санхүүжилт гишүүний татвар, иргэд, байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоос бүрдэнэ.”

1.3 Үнэлгээ хийх шалгуур үзүүлэлт

Аргачлалын 3 дугаар зүйлийн 3.4-т Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг тодорхойлоход сонгох шалгуур үзүүлэлтүүдийн жагсаалтыг тусгасан бөгөөд энэхүү шалгуур үзүүлэлтүүдээс дараахь 2 шалгуур үзүүлэлтийг сонгож байна. **Үүнд:**

Аргачлалын 3.4.1-д заасан “зорилгод хүрсэн түвшин”. Энэхүү шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тухайн хууль тогтоомж хэрэгжиж эхэлснээс хойшхи хугацаанд хуулийн зорилго, зорилтдоо хүрсэн эсэхийг тогтооно.

Аргачлалын 3.4.5-д заасан “практикт нийцэж байгаа байдал”. Энэхүү шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тухайн хууль тогтоомжийн зохицуулалт хэрхэн хэрэгжиж байгаа, түүний эерэг болон сөрөг үр дагавар хэрэгжүүлэхэд хүндрэл гарч байгаа эсэхийг тодорхойлно.

1.4 Үнэлгээний харьцуулах хэлбэр

Хууль тогтоомж хэрэгжсэнээр нийгмийн харилцаанд гарсан эерэг, сөрөг өөрчлөлтүүдийг олж тодорхойлоход харьцуулах хэлбэрүүдийг ашигладаг. Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлалын 3.5.3 дахь хэсэгт заасан дөрвөн төрлийн харьцуулах хэлбэрүүдээс 3.5.3.1. “байх ёстой болон одоо байгаа байдал”², мөн 3.5.3.4. “тохиолдол судлах”³ хэлбэрүүдийг сонголоо. Учир нь, одоо байгаа нөхцөл байдлыг бодитой хэмжиж тогтоосон үзүүлэлтүүдийг тухайн хууль тогтоомжоор тогтоосон шаардлагатай харьцуулах хэлбэрээр хууль тогтоомжийн зорилгын хэрэгжилт ямар түвшинд байгааг тогтоохын тулд “байх ёстой болон одоо байгаа” харьцуулах хэлбэрийг хэрэглэхээр заасан байна. Бид үнэлгээний хүрээгээр тогтоосон хуулийн заалтуудын хувьд “зорилгод хүрсэн түвшин” шалгуур үзүүлэлтээр шалгахаар тогтоосон тул үүнтэй уялдуулан дээрх харьцуулах хэлбэрийг сонгов.

² Хууль тогтоомж хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш гарсан үр дагавар (одоо байгаа нөхцөл байдал)-ыг бодитой хэмжиж тогтоосон үзүүлэлтүүдийг тухайн хууль тогтоомжоор тогтоосон гаардлага, норм, хугацаа, давтамж, хэмжиж болохуйц тодорхой тоогоор илэрхийлэгдсэн тоон үзүүлэлттэй харьцуулах хэлбэрээр хууль тогтоомжийн зорилгын хэрэгжилт ямар түвшинд байгааг тогтооно.

³ Хууль тогтоомж (түүний зүйл, хэсэг, заалт), эсхүл үнэлгээний хүрээгээр тогтоосон ижил төстэй эрх зүйн хэмж хэмжээ өөр, өөр орчин нөхцөл (бусад улсад, өөр орон нутагт гэх мэт) хэрэгжиж байгаа байдлыг харьцуулан дүн шинжилгээ хийхийг хэлнэ.

Мөн үнэлгээний хүрээгээр тогтоосон хуулийн заалтууд бусад улс орнуудын хувьд хэрхэн хэрэгждэг талаар судлах үүднээс “тохиолдол судлах” харьцуулах хэлбэрийг сонгосон болно. Учир нь бусад улс орнуудын Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль тогтоомжийг харьцуулан судлах нь тус хуулийг сайжруулахад зайлшгүй хийгдэх ёстой судалгаа гэж үзлээ.

1.5 Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох

Дээр тайлбарласан ёсоор бид энэхүү үнэлгээг хийхэд зорилгод хүрсэн түвшин, практикт нийцэж байгаа байдал болон хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал гэсэн шалгуур үзүүлэлтүүдийг сонгож авсан болно. Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолохдоо сонгосон шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд дараахь асуултуудыг боловсрууллаа.

Зорилгод хүрсэн түвшин шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:

- ХАҮТтХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 2 дах хэсэг. Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байгуулах зорилгодоо хүрсэн эсэх?
- ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 1 дэх заалт. Үндэсний танхим нь төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, түүний дотоод гадаадад таниулах, хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх зохицуулалт зорилгодоо хүрсэн эсэх?
- ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 2 дахь заалт. Худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлж, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар санал оруулах зохицуулалт зорилгодоо хүрсэн үү?
- ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 4 дэх заалт. Үндэсний танхимын дэргэд гадаад худалдааны арбитр байгуулан ажиллуулах зохицуулалт зорилгодоо хүрсэн үү?
- ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 6 дахь заалт. Давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх зохицуулалт зорилгодоо хэр хүрсэн бэ?
- ХАҮТтХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг. Үндэсний танхим нь экспортын барааны гарал үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах, давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх албыг байгуулах зохицуулалт зорилгодоо хэр хүрсэн бэ?
- ХАҮТтХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг. Танхим нь гишүүний татвар, иргэд байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоор санхүүжилтээ шийдэх зохицуулалт зорилгодоо хэр хүрсэн бэ?

Практикт нийцэж буй байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:

- ХАҮТтХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 2 дах хэсэг. Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байгуулах зохицуулалтыг өнөөдрийг хүртэл

практикт хэчнээн удаа хэрэглэсэн бэ? Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын хэчнээн танхим байгуулсан бэ?

- ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 1 дэх заалт. Үндэсний танхим нь төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, түүний дотоод гадаадад таниулах, хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх зохицуулалт практикт хэрэгжиж байна уу, хуулиар олгосон чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд хүндрэл, бэрхшээл гарч байна уу?
- ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 2 дахь заалт. Худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлж, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар санал оруулах зохицуулалт практикт хэрэгжиж байна уу, хуулиар олгосон чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд хүндрэл, бэрхшээл гарч байна уу?
- ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 4 дэх заалт. Үндэсний танхимын дэргэд гадаад худалдааны арбитр байгуулан ажиллуулах зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?
- ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 6 дахь заалт. Давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?
- ХАҮТтХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг. Үндэсний танхим нь экспортын барааны гарал үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах, давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх албыг байгуулах зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?
- ХАҮТтХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг. Танхим нь гишүүний татвар, иргэд байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоор санхүүжилтээ шийдэх зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?

1.6 Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд үнэлгээ хийх хуулийн зүйл, заалтын зорилгод хүрсэн түвшин, практик хэрэгжилтийг илрүүлэх зорилгоор баримт бичиг, судалгааны ажил уншиж, судлах, харьцуулалт хийх, мэргэжилтнүүдтэй уулзаж, ярилцах, санал солилцох зэрэг ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд мэдээлэл цуглуулах дараахь аргуудыг ашигласан болно. **Үүнд:**

- Аргачлалын 3.7.3.1-д заасны дагуу Бэлэн байгаа мэдээллийг цуглуулах: ХАҮТтХ-д холбогдох хууль тогтоомж, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенци, бусад эрх зүйн баримт бичиг, ном сурах бичиг, нэг сэдэвт эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, судалгааны тайлан, статистик мэдээнд дүн шинжилгээ хийсэн;
- Аргачлалын 3.7.3.2-т заасны дагуу Холбогдох субъектээс судалгаа авах: ХАҮТтХ-ийн үйлчлэлд хамаарах худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэгч аж ахуйн нэгж байгууллага болон хуульч, судлаачдаас

фокус бүлгийн болон ганцаарчилсан ярилцлагын аргаар судалгаа авсан.

ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ

ХАҮТtХ-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийхдээ бэлэн байгаа мэдээллийг цуглуулах, холбогдох субъектээс судалгаа авах аргаар холбогдох материалыг цуглуулан үнэлгээг хийсэн болно.

- *Бэлэн байгаа мэдээллийг цуглуулах*

Хууль, эрх зүйн акт

Монгол Улсын Үндсэн хууль, 1992

Монгол Улсын Иргэний хууль, 2002

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль, 1995

Төрийн бус байгууллагын тухай хууль, 1997

Монгол Улсын Засгийн Газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, 2016

Статистик мэдээ, судалгааны тайлан, ном, сурах бичиг

Монголын Үндэсний Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын 2011-2014 онуудад хийсэн ажлын тайлан, УБ., 2014 он

Монголын Үндэсний Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын 2015-2018 онуудад хийсэн үйл ажиллагааны тайлан, УБ., 2018 он

МҮХАҮТ-ын гишүүдийн 2016 оны сэтгэл ханамжийн судалгааны тайлан, УБ., 2017 он

Монгол Улсын бизнесийн орчны суурь судалгаа-эцсийн тайлан, УБ., 2018 он

Монгол орны хувьд баримтлах стратеги, Европын сэргээн босголт хөгжлийн банкны баримт бичиг, УБ., 2013 он

Бизнес итгэлийн индекс, 2016 оны судалгааны тайлан, УБ., 2016 он

Монголын бизнесийн орчны судалгаа, УБ., 2017 он

Монгол Улсын компанийн засаглалын үндэсний тайлан, УБ., 2015 он

Бизнес итгэлийн индекс, 2018 оны судалгааны тайлан, УБ., 2018 он

Бизнес итгэлийн индекс, 2017 оны судалгааны тайлан, УБ., 2017 он

Арбитрын тухай хуулийн хэрэгжилт, хүндрэл бэрхшээл, эрх зүйн орчныг сайжруулах арга зам, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн иргэн, эдийн засгийн эрх зүйн сектор, УБ., 2010 он

Монголын бизнесийн орчны талаарх үндэсний хэмжээний судалгааны үр дүн, УБ., 2014 он

МҮХАҮТ-ын 2018 оны бодлого, зорилтууд, УБ., 2018 он

Цахим эх сурвалж

<http://opendata.burtgel.gov.mn/lesinfo/8172676>

<http://opendata.burtgel.gov.mn/les?condition=3&text=%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%85%D0%B8%D0%BC>

<http://2012.parliament.mn/law/project/931/category/1>

<http://www.arbitr.mn/index.php/aboutus>

https://www.ubchamber.mn/uploads/Force_majeure_Hardship.pdf

<https://www.mongolchamber.mn/>

ГУРАВ.ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

Үнэлэх үе шатанд сонгосон шалгуур үзүүлэлтийн томъёоллын дагуу ХАҮТтХ-аас сонгож авсан зохицуулалтуудад дараахь байдлаар үнэлгээ хийлээ.

3.1. “Зорилгод хүрсэн түвшин” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлсэн байдал:

ХАҮТтХ-ийн үндсэн зорилтыг “худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим болон худалдааны танхим /цаашид “танхим” гэх/-ын бүрэн эрх, үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл, түүний тогтолцоо, зохион байгуулалтын хэлбэрийг тодорхойлох, танхим болон төрийн ба бусад байгууллага, иргэн, аж ахуйн нэгжийн хоорондын харилцааг зохицуулахад оршино” хэмээн уг хуулийн 1 дүгээр зүйлд заажээ. Энэхүү зорилтыг хуулийн бүхий л зохицуулалт хангаж байх ёстой гэж үзэж байна. Иймд тус хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсэг, 6 дугаар зүйлийн 6.2.1 дэх заалт, 6.2.2 дахь заалт, 6.2.6 дахь заалт, 10 дугаар зүйлийн 10.2 дахь хэсэг болон 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсгийн зохицуулалт тус бүрт үнэлгээ хийхээр сонгож авсан болно.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 1. ХАҮТХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг.⁴ Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байгуулах зорилгодоо хүрсэн эсэх?

ХАҮТХ-ийн 5 дугаар зүйлээр танхимын тогтолцоог зохицуулсан бөгөөд тус зүйлийн 2 дугаар хэсэгт “Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байж болно.” гэж заасан бөгөөд тус хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т “Аймаг, нийслэлийн, аймаг дундын танхимыг 50-иас доошгүй аж ахуйн нэгж, байгууллага Иргэний хууль болон Төрийн бус байгууллагын тухай хуульд заасан нөхцөл, журмын дагуу үүсгэн байгуулж болно.” гэж заасны дагуу бие даасан танхим байгуулах эрх нь аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад нээлттэй байна. Харин ХАҮТХ-ийн 7 дугаар зүйлийн 1-д зааснаар “Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим тухайн нутаг дэвсгэрт нэг байна.” гэснээр аймаг тус бүр эсхүл нийслэлийн танхим нь тухайн нутаг дэвсгэрт нэг байхаар байна. Өөрөөр хэлбэл тус зохицуулалтын зорилго нь Монгол Улсын 21 аймаг бие даасан танхим байгуулах, эсхүл аймаг дундын танхим байгуулах, нийслэлд танхим байгуулах боломжийг бий болгосон байна.

Өнөөдрийн байдлаар “танхим” гэсэн нэр агуулсан аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо нийт 69 байгаа бөгөөд үүнээс ТББ-ын хэлбэрээр нийт 65 аж ахуйн нэгж байгууллага байгуулагдсан байна. Үүний нэг нь Улаанбаатар хотын танхим бөгөөд 2015 оны 04 дүгээр сарын 15-ны өдөр 50 аж ахуйн нэгж нийлэн “Гишүүдээ дэмжих, нийслэлийн эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих төр хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, засаг захиргааны бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, сурталчлах, бизнес эрхлэгчдийн санал бодлыг уламжлах”⁵ чиглэлээр үүсгэн байгуулагдсан байна. Өөрөөр хэлбэл ХАҮТХ-ийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т заасан 50-иас доошгүй аж ахуйн нэгж, байгууллага нийлэн үүсгэн байгуулсан, хуулийн дагуу бие даасан танхим байна.

Харин “танхим” гэсэн нэр агуулсан бусад ТББ-ын (Үндэсний танхимаас бусад) хувьд аваад үзвэл дараах нөхцөл байдалтай байна. Тухайлбал, “Шинжаны Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим” ТББ, “Монгол Оросын худалдааны танхим” ТББ, “Монгол тайваны хамтын ажиллагаа, Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим” ТББ, “Монгол хятадын хөрөнгө оруулалт худалдаа хамтын ажиллагааны танхим” ТББ, “Монгол, Израйлийн хадалдаа, соёл урлаг, боловсролын төв танхим” ТББ, “Хятад монголын эдийн засаг, худалдааны талын зам танхим” ТББ, “Монгол туургатны худалдааны танхим” ТББ, “Монгол польшийн аж үйлдвэрийн танхим” ТББ, “Бельги ба монголын албан ёсны худалдааны танхим” ТББ, “Монгол европын худалдаа аж үйлдвэр бизнесийн танхим” ТББ, “Монгол Солонгосын гадаад худалдаа, бизнес хөгжлийн хамтын ажиллагааны танхим” ТББ, “Бразил Монголын худалдааны танхим” ТББ,

⁴ ХАҮТХ-ийн 5 дугаар зүйлээр Танхимын тогтолцоог зохицуулж өгсөн бөгөөд 2 дахь хэсэгт “Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байж болно” гэж заасан байна.

⁵ <http://opendata.burtgel.gov.mn/lesinfo/8172676>

“Монгол францын худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим” ТББ, “Монгол хятадын бүтээн байгуулалт, худалдааны танхим” ТББ, Монгол дахь австралийн худалдааны танхим” ТББ, “Канад монголын худалдааны танхим” ТББ⁶ зэрэг хувь хүмүүс нийлэн үүсгэн байгуулсан хоёр орны худалдааны хөгжлийг дэмжих, бизнес эрхлэгчдийн эрх, ашгийг хамгаалах, сургалт семинар зохион байгуулах, ижил төстэй байгууллагатай харилцах, бизнес эрхлэгчдийг холбох зэрэг нийтлэг зорилго чиглэлтэй “танхим” нэрийг агуулсан хоёр орны хамтын үйл ажиллагаатай холбоотой үйл ажиллагаа явуулдаг ТББ-ууд байгуулагдан үйл ажиллагаа явуулж байна.

Харин “Баянхонгор аймгийн гар үйлдвэрлэл үйлчилгээ эрхлэгчдийн танхим” ТББ, “Гар үйлдвэрлэлийн танхим” ТББ, “Үндэсний хөдөө аж ахуй, худалдаа үйлдвэрлэлийн танхим” ТББ, “Монголын хайлуур жоншны Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим” ТББ, “Монголын уул уурхайн салбарын Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим” ТББ зэрэг үйлдвэрлэл худалдааны чиглэлээр байгуулагдсан иргэд хоорондоо нийлж үүсгэн байгуулсан ТББ-ууд үйл ажиллагаа явуулж байна. Эдгээр нь ХАҮТХ-ийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т заасан 50-иас доошгүй аж ахуйн нэгж, байгууллага нийлэн үүсгэн байгуулсан бие даасан танхим биш бөгөөд зөвхөн “танхим” гэх үгийг ашиглан иргэд хоорондоо нийлж байгуулсан ТББ-ууд байна.

Үндэсний танхим нь өнөөдрийн байдлаар 21 аймагт салбар танхимтайгаар үйл ажиллагаа явуулж байна. Хөдөө орон нутгийн бизнес эрхлэгчдэд хүрч ажиллах, тэдгээрийг дэмжих зорилгоор 1998 онд анхны салбар танхимыг Дархан-Уул аймагт байгуулснаас хойш 21 аймагт салбар танхимтай болж танхимын үйлчилгээг орон нутгийн бизнес эрхлэгчдэд хүргэж байна. Салбар танхимын ба танхимын чадавхыг бэхжүүлэх зорилгоор МҮХАҮТ-ГХАҮТХ хоорондын хамтын ажиллагааны төсөл, Европын сэргээн босголт хөгжлийн банкны Экспортын зөвлөх үйлчилгээний төслүүдэд хамруулж ажиллаж байгаа бөгөөд орон нутаг дахь салбар танхимуудад 2018 оны байдлаар нийт 2115 гишүүд хамрагдан үйл ажиллагаа явуулж байна. Аймгуудын салбар танхимууд нь бүх гишүүдийн хурлаар танхимын дүрмээ баталж, гишүүдээсээ тэргүүлэгчид болон даргаа сонгон үйл ажиллагаагаа явуулдаг.⁷

Дээрхээс дүгнээд үзвэл зөвхөн ТББ байгуулах шаардлага хангасан тохиолдолд “танхим” гэдэг үг ашиглан ТББ байгуулах боломжтой байгаа нь ХАҮТХ-д заасан шаардлагыг зарим иргэн, аж ахуйн нэгжүүд хялбар байдлаар ашиглаж, хэрэглэх боломж бүрдсэн байгаа нь тухайн зохицуулалтыг эргэн харах зайлшгүй шаардлагатай болсныг илтгэж байна. Аливаа иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагууд үзэл санаагаараа нэгдэн ТББ үүсгэн байгуулахад “танхим” гэх үгийг ашиглахыг тодорхой хязгаартай болгох буюу зөвхөн ХАҮТХ-ийн

⁶<http://opendata.burtgel.gov.mn/les?condition=3&text=%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%85%D0%B8%D0%BC>

⁷ МҮХАҮТ-ын 2015-2018 оны үйл ажиллагааны тайлан, УБ 2019 он., 49 дэх тал

шаардлагыг хангасан тохиолдолд ашиглах эрх олгох, одоо байгаа “танхим” гэсэн үг агуулсан ТББ-ын нэрийг олон нийт андуурахаас сэргийлсэн арга хэмжээг авах буюу нэрийн хамгаалалтыг хуульд тусгах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Иймд тухайн зохицуулалт зорилгодоо бүрэн хүрээгүйн дээр “танхим” гэх нэрийг хуульд заасан шаардлага хангаагүй иргэн, аж ахуйн нэгжүүд өөрсдийн үйл ажиллагаандаа ашиглаж байгаа зэрэг нь тухайн зохицуулалтыг эргэн харах шаардлагыг илэрхийлж байна.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 2. ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 1 дэх заалт. Үндэсний танхим нь төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, түүний дотоод гадаадад таниулах, хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх зохицуулалт зорилгодоо хэр хүрсэн бэ?

2015-2018 онуудад Монголын эдийн засагт нүүрлэсэн хямралын улмаас бизнес эрхлэгчдэд ихээхэн хүндрэл бэрхшээл тулгарсан хүндхэн цаг үеийг тууллаа. Бизнес тулгарч буй бэрхшээл, асуудлыг тодорхойлох, шийдлийг олох, энэ чиглэлээр УИХ, ЗГ, яам агентлагуудад асуудал, санал зөвлөмжийг хүргүүлэх зэргээр Үндэсний танхим нь ажиллаж байгаа бөгөөд тодорхой зарим асуудлаар бизнесийн төлөөллүүдтэй хамтран судалгаа хийж шаардлагатай арга хэмжээг авч ажилласан⁸ байна. Мөн тухайн үеийн ерөнхий сайд болон танхимын сайдуудтай Үндэсний танхимын УЗ-ийн гишүүд, тэргүүлэгчид, бусад бизнесийн төлөөллийг оролцуулсан уулзалтуудыг зохион байгуулж, бизнес эрхлэгчдэд тулгарч байгаа асуудлыг бизнесийн орчныг сайжруулахад авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай арга хэмжээ, бодлогын зөвлөмжийг багцлан танилцуулж ажиллажээ.

Төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг дотоод, гадаадад тайлбарлан таниулах, хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх бүрэн эрхийн хүрээнд 2015-2018 оны хооронд дараах ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн байна. **Үүнд:**

2015 онд Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хуулийн төсөлтэй холбоотой, Хөдөлмөрийн тухай хуулийн төслийн хэлэлцүүлэг зэргээр нийт 6 удаагийн хэлэлцүүлэг, 2016 онд зарим хуулийн төслийн хэлэлцүүлгээс гадна бизнес эрхлэгчидтэй бизнесийн орчны асуудлаар нийт 10 удаагийн хэлэлцүүлэг, 2017 онд нийт 12 удаагийн хэлэлцүүлэг, уулзалтууд, 2018 онд татварын багц хуулийн 3 удаагийн хэлэлцүүлэг, Жижиг дунд үйлдвэрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын талаар 3 удаагийн хэлэлцүүлэг зэрэг нийт 11 уулзалт хэлэлцүүлэг хийсэн байна. Мөн тухайн онуудад бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор бизнесийн үйл ажиллагаанд саад болж буй хүндрэл, бэрхшээл, асуудлуудыг төр засагт хүргэх, тэдгээрийг шийдвэрлэхэд

⁸ МҮХАҮТ-ын 2015-2018 оны үйл ажиллагааны тайлан, УБ 2019 он., 20 дахь тал

хамтран ажиллах талаар холбогдох байгууллагуудыг уриалсан 23 мэдэгдэл, уриалга гаргаж хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр олон нийтэд хүргэсэн байна.

Хэдийгээр дээрх арга хэмжээг авч ажилласан хэдий ч Үндэсний танхимаас 2017 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрөөс 12 дугаар сарын 05-ны өдрийг хүртэлх хугацаанд явуулсан “Танхимын гишүүдийн сэтгэл ханамжийн судалгаа”-д оролцсон нийт 432 гишүүн байгууллагын 15,2 хувь буюу 56 гишүүн нь “мэдээллээр хангах”, 11,7 хувь буюу 43 гишүүн байгууллага нь “сургалт семинар чанартай зохион байгуулах”, 5,4 хувь буюу 20 гишүүн байгууллага нь “арбитр, бизнесийн орны хууль зүйн зөвлөгөө” гэсэн үйлчилгээнүүдийг танхимаас цаашид авах хүсэлтэй байна гэсэн бол 4,9 хувь буюу 18 гишүүн байгууллага нь “төр засагтай аж ахуйн нэгжийг холбох, бизнесийн таатай орчин бүрдүүлэх” гэсэн санал өгсөн байна. Гишүүдийн зүгээс авахыг хүссэн дээрх бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ нь ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т заасан бүрэн эрхтэй салшгүй холбоотой үйл ажиллагаанууд байгаа бөгөөд нийт судалгаанд хамрагдсан гишүүдийн 35 орчим хувь эдгээр төрлийн үйлчилгээг сайжруулахыг хүссэн байгаа нь Үндэсний танхим цаашид хуулийн энэхүү зохицуулалтыг хэрэгжүүлэхэд анхаарч ажиллах хэрэгтэй гэж үзэж байна. Өөрөөр хэлбэл практикт тодорхой хэмжээнд хэрэгжиж байгаа ч зорилгодоо хүрэх хэмжээнд хангалттай байж чадахгүй байна.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 3. ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 2 дахь заалт. Худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлж, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар санал оруулах зохицуулалт зорилгодоо хэр хүрсэн бэ?

ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т “Худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлж, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар санал оруулах” бүрэн эрхтэй байхаар зохицуулсан байдаг. Өөрөөр хэлбэл “Монгол Улсын өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, бизнес эрхлэгчдэд таатай орчин бүрдүүлэх, сургалт семинар явуулах” үйл ажиллагааны чиглэлтэй байгууллагын хувьд Засгийн газарт бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар идэвхтэй ажиллаж, санал оруулснаар зорилгодоо хүрсэн гэж дүгнэх боломжтой юм.

Тухайн зохицуулалтын зорилгодоо хүрсэн эсэхийг тогтоохын тулд эхний ээлжинд Үндэсний танхимын зүгээс хийдэг бизнес итгэлийн индекст тулгуурлан тодорхойлох нь зүйтэй гэж үзлээ. Учир нь бизнесийн орчны ерөнхий төлөв байдал, аж ахуйн нэгжүүдийн ашиг орлого, түүний өөрчлөлтийн талаарх хүлээлт, макро эдийн засгийн үндсэн асуудлууд болох ядуурал, ажилгүйдэл, инфляци, хөрөнгө оруулалтын орчин зэргийн талаар бизнес эрхлэгчдийн байр

суурь, цаашид яаж өөрчлөгдөх талаар хүлээлт, бизнесийн орчинд таатай, таагүй нөлөө үзүүлж буй төрийн бодлого шийдвэр, бизнесийн орчинг сайжруулах чиглэлд нэн тэргүүнд хэрэгжүүлвэл зохих бодлого, тулгамдаж буй асуудлууд зэрэг эдийн засаг бизнесийн орчны чухал асуудлыг хөнддөг судалгаа юм.

Үндэсний танхим нь дээрх бүрэн эрхийн хүрээнд 2015-2018 оны хооронд нийт 4 жилийн хугацаанд 25 бодлогын баримт бичиг, хуулийн болон журмын төсөл боловсруулах ажилд оролцон ажилласан байх бөгөөд 35 хэлэлцүүлэг уулзалтуудыг зохион байгуулж, 23 мэдэгдэл, уриалга гаргасан⁹ гэсэн тоон үзүүлэлт байна. Оролцон ажилласан бодлогын баримт бичгийг салбар тус бүрээр нь аваад үзвэл эдийн засаг, санхүүгийн чиглэлээр 5, Худалдааны чиглэлээр 6, Хүнс, хөдөө аж ахуйн чиглэлээр 2, Органик хүнсний чиглэлээр 7, бусад чиглэлээр 5, нийт 25 бодлогын баримт бичигт санал өгөх байдлаар оролцож ажиллажээ.

2016 оны байдлаар Монгол Улс Дэлхийн банкны бизнес эрхлэлтийн индексээр 2015 онд дэлхийн 189 орноос 56 дугаар байрт орсон байна. Тухайн онд хийсэн судалгааны дагуу бизнесийн итгэлийн индексийн үр дүнг нэгтгэвэл судалгаанд оролцогчдын 42% нь бизнесийн орчин “дунд”, 29,9% нь “муу”, 12,8% нь “маш муу” гэсэн үнэлгээ өгсөн байна. Өөрөөр хэлбэл судалгаанд хамрагдсан нийт хүний 85% нь Монголд бизнес эрхлэх орчин хангалтгүй буюу сайн бүрдэж чадаагүй гэсэн дүгнэлтэд хүрсэн байна.¹⁰ Харин 2017 оны гадаад зах зээлийн эерэг нөлөө, дотоод эдийн засагт ажиглагдсан макро болон микро түвшний сэргэлтүүд, засгийн газрын бодлого тогтворжин, төсөв санхүүгийн сахилга бат сайжирсан зэрэгтэй холбогдуулан гадаад, дотоод бизнесийн орчин өмнөх жилүүдээс сайжирч, бизнес эрхлэгчдийн итгэл нэмэгдэн 2017 оны бизнес итгэлийн индекс -0.32 гарсан бөгөөд энэ нь 2016 оноос 0.85 функтээр өссөн байна.¹¹ 2018 оны хувьд бизнес итгэлийн ерөнхий индекс 0.47 функт гарсан нь сүүлийн 6 жилийнхээ хугацаанд анх удаа эерэг үр дүн болсон байна. Энэ нь 2017 онтой харьцуулахад 0.79 нэгжээр өссөн байна. Энэ нь бизнес итгэлийн индекс эерэг утгатай байгааг эдийн засгийн өсөлт, ялангуяа түүхий эдийн үнийн өсөлт, томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалттай холбон үздэг байна.¹²

Шигтгээ 1

Судлаачдын зүгээс Үндэсний танхимы гишүүн байгууллагуудад 2020 оны 01 дүгээр сарын 16-ны өдрөөс 2020 оны 01 дүгээр сарын 31-ний хооронд явуулсан 30 асуулт бүхий нийт 60 аж ахуйн нэгжийг хамарсан судалгаанд оролцогчдын 38,3 хувь нь “МҮХАҮТ нь худалдаа үйлдвэрийнхний нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлөх чиг үүргээ ямар түвшинд хэрэгжүүлж байгаа вэ” гэсэн асуултанд “Зарим талаар хэрэгжүүлдэг” гэж хариулсан бол 35 хувь нь “хэрэгжүүлдэг”, 11,7 хувь нь “хэрэгжүүлж чаддаггүй” гэж хариулсан байна.

Судалгаанд оролцогчид...

⁹ МҮХАҮТ-ын 2015-2018 оны үйл ажиллагааны тайлан, УБ 2019 он., 20 дахь тал

¹⁰ МҮХАТ-ын Бизнес итгэлийн индекс 2016 судалгааны тайлан, УБ 2016 он., 7 дахь тал

¹¹ МҮХАТ-ын Бизнес итгэлийн индекс 2016 судалгааны тайлан, УБ 2017 он., 15 дахь тал

¹² МҮХАТ-ын Бизнес итгэлийн индекс 2016 судалгааны тайлан, УБ 2018 он., 2 дахь тал

Дээрх онуудын бизнес итгэлийн индексийн үр дүнгээс харвал монголд бизнес эрхлэхэд бизнесийн орчин хангалттай сайн бус, төр засгийн зүгээс бизнесийн орчинг сайжруулах чиглэлд нэн тэргүүнд хэрэгжүүлвэл зохих бодлого, тулгамдаж буй асуудлуудын эрэмбэ байхгүй байгаа энэ нөхцөлд Үндэсний танхимын идэвхтэй үйл ажиллагаа чухал байна. Үндэсний танхимын хувьд 2018 оны 12 дугаар сарын 31-ний байдлаар Эдийн засгийн бодлогын зөвлөл, Тогтвортой хөгжлийн үндэсний хороо, Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөл зэрэг нийт 46 зөвлөл, хороонд оролцож байгаа бөгөөд хууль, тогтоомжийн төсөл боловсруулах болон бизнес эрхлэгчдийг дэмжих зорилготой нийт 45 ажлын хэсэгт хамрагдан ажиллаж байна. Эдгээр зөвлөл, хороо болоод ажлын хэсгүүдийн холбогдох төрийн байгууллагад ЗГ-ийн яамдууд болон харьяа агентлагууд байгаа нь Үндэсний танхимын зүгээс тухайн ажиллаж буй ажлын хэсгээр дамжуулан ЗГ-т бизнес эрхлэгчдийн эрх, ашгийг төлөөлөн үр ашигтай ажиллах боломж бүрэн байна.

Үндэсний танхимын зүгээс 2017 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрөөс 12 дугаар сарын 05-ны өдрийг хүртэлх хугацаанд явуулсан “Танхимын гишүүдийн сэтгэл ханамжийн судалгаа”-д оролцсон нийт 432 гишүүн байгууллагын дийлэнх хэсэг нь “хууль эрх зүй, бодлогын чиглэлээр УИХ болон ЗГ агентлагуудад хүчтэй нөлөө үзүүлдэг бүтэц зохион байгуулалтад орох”-ыг цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ болгохыг хүссэн байгаагаас харвал Үндэсний танхимын энэхүү үйл ажиллагааны талаар танхимын гишүүд төдийлөн сайн мэддэггүй, түүнчлэн үр дүн муутай байгаа нь харагдаж байна. Тухайлбал, Үндэсний танхимын 2018 оны зорилтуудад зааснаар “Бизнесийн холбогдолтой хууль тогтоомж, бодлогын бичиг баримтыг боловсруулах, шийдвэрлэх, хэрэгжүүлэх, сайжруулах бүх шатанд бизнес эрхлэгчдийн нийтлэг арх ашгийг илэрхийлэн хамгаалах” зорилт тавьсан байх бөгөөд хуулийн төсөл ба бодлогын баримт бичгийн төсөлд тусгагдсан байх саналын хувийг 10 хувиар тооцсон байгаа нь тухайн үед идэвхтэй ажиллаж буй 13 ажлын хэсгийн тоотой харьцуулахад хангалтгүй гэж үзэхээр байна. Хэрвээ Үндэсний танхимын зүгээс энэ чиглэлд ажиллах тусгайлсан бүтэц, судалгааны институц байгуулсан тохиолдол хуулийн төсөл, бодлогын баримт бичиг зэрэгт тусгагдсан байх саналын хувийг нэмэгдүүлэх боломжтой гэж үзэж байна.

Дээрхээс дүгнээд үзвэл ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т “Худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлж, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар санал оруулах” зохицуулалт нь практикт хэрэгжиж байгаа боловч тухай бүр зорилгодоо хүрч чадахгүй байх, үүнээс үүдэн Үндэсний танхимын зүгээс авч хэрэгжүүлж буй бодлогын өмгөөлөл нь үр дүнгүй байх зэрэг асуудлууд үүсч байна. Монгол Улсын хурдацтай өсч буй эдийн засаг нь олон боломжуудыг санал болгож байгаагаас гадна мөн шинэ сорилтуудыг бий болгож бана. Төрийн сайн засаглалын үндсэн зарчим болох хууль дээдлэх, байгууллагуудтай ил тод,

хариуцлагатай хамтран ажиллах, түүнчлэн ЗГ-ын зүгээс хөрөнгө оруулалтын тогтвортой орчин бий болгох зэрэг асуудлууд нь дараагийн стратегийн бодлого байх хэрэгтэй. Энэхүү нөхцөл байдалд Үндэсний танхим нь бүрэн эрхийнхээ хүрээнд ЗГ-т бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийг төлөөлж ажиллахад голлон анхаарч, бодлогын өмгөөллийг шинэ, мэргэжлийн түвшинд хүргэх зүй ёсны шаардлага бий болсон гэж үзлээ.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 4. ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 4 дэх заалт. Үндэсний танхимын дэргэд гадаад худалдааны арбитр байгуулан ажиллуулах зохицуулалт зорилгодоо хүрсэн үү?

ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэгт Үндэсний танхимын нийтлэг зорилт, бүрэн эрхээс гадна хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг заасан бөгөөд тус хэсгийн 4-т “хуульд зааснаар дэргэдээ гадаад худалдааны арбитр байгуулан ажиллуулах” эрхтэй талаар заасан байна. Тэгэхээр энэхүү зохицуулалтын зорилго нь гадаад худалдааны арбитр байгуулах юм.

Арбитр нь үүссэн маргааныг талуудын тохиролцсоны дагуу, маргаан таслах хараат бус бүрэлдэхүүний өмнө шийдвэрлэх арга юм. Монгол Улсад арбитртай холбоотой харилцааг зохицуулсан БНМАУ-ын Арбитрын байгууллагын тухай, Гадаад худалдааны арбитрын тухай зэрэг хуулиуд үйлчилж байсан бөгөөд Үндэсний танхимын дэргэдэх Монголын Олон Улсын Арбитр нь 1960 онд үүсгэн байгуулагдсан бөгөөд 1995 онд Гадаад худалдааны арбитрын тухай хууль батлагдсанаар гадаад худалдаа, эдийн засгийн хэлцлээс үүдсэн болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай компанийг үүсгэн байгуулагчдын хооронд үүссэн маргааныг хянан шийдвэрлэх Гадаад Худалдааны Арбитр нэртэй байгуулагдан ажиллаж байв. Үүний дараа 2003 онд Арбитрын тухай хууль шинэчлэгдэн батлагдсан нь олон талын ач холбогдолтой болсон байна. Тухайлбал, арбитрын маргаан шийдвэрлэх харилцаанд оролцож байгаа маргагч талуудад илүү өргөн эрхийг олгосон буюу талууд өөрсдөө тохиролцож, нэгдсэн шийдэлд хүрсэн тохиолдолд ямар ч журмаар асуудлыг шийдэх боломжийг олгосон байна.¹³

2003 оны Арбитрын тухай хуулийг НҮБ-ын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комиссын Олон улсын худалдааны арбитрын тухай загвар хуульд нийцүүлэх чиглэлийг баримтлан боловсруулсан боловч Монгол Улс 2017 оныг хүртэл загвар хуулийг нутагшуулсан орны жагсаалтад бүртгэгдээгүй байна. Арбитрын тухай хуульд 2007 оны 08 дугаар сарын 03-нд, 2011 оны 02 дугаар сарын 10-нд, 2012 оны 05 дугаар сарын 22-ны өдөр тус тус нэмэлт, өөрчлөлт орсон боловч зарчмын шинжтэй өөрчлөлт тусгагдаагүй юм.¹⁴ Эдгээр нөхцөл байдлыг харгалзан үзсэний үндсэн дээр 2017 оны 01 дүгээр сарын 26-ны өдөр

¹³ Арбитрын тухай хуулийн хэрэгжилт, хүндрэл бэрхшээл, эрх зүйн орчныг сайжруулах арга зам. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн иргэн, эдийн засгийн эрх зүйн сектор. УБ., 2011 он

¹⁴ Хуулийн төслийн үзэл баримтлал, танилцуулга.
<http://2012.parliament.mn/law/project/931/category/1>

УИХ-аас Арбитрын тухайн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг баталсан байна.

Тус арбитр нь 21 аймагт салбар арбитртай, Ази Номхон далайн орнуудын арбитрын холбооны гишүүн бөгөөд олон улсын 20 гаруй арбитрын байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна. Тус арбитр нь эдийн засаг, бизнесийн холбогдол бүхий гэрээ, хэлцлээс үүссэн маргааныг арбитрын журмаар хянан шийдвэрлэхээс гадна Монгол Улсад арбитрын үйл ажиллагааг сурталчилах хөгжүүлэх, сургалт судалгаа явуулах, гадаад дотоодод төлөөлөх, хууль зүйн зөвлөгөө өгөх, арбитрын холбогдолтой ном сэтгүүл хэвлэн нийтлэх зэрэг ажиллагааг явуулж байна.¹⁵

Дээрхээс үзвэл ХАҮТХ-д зааснаар дэргэдээ гадаад худалдааны арбитр байгуулан ажиллуулах хуулийн зохицуулалт зорилгодоо хүрсэн гэж үзэж болохоор байна.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 5. ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 6 дахь заалт. Давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх зохицуулалт зорилгодоо хэр хүрсэн бэ?

ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт Үндэсний танхимын хэрэгжүүлэх зарим тодорхой бүрэн эрхүүдийг заасан бөгөөд тус хэсгийн 6 дахь хэсэгт “давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх” талаар заасан байна.

Олон улсын бараа худалдах, худалдан авах гэрээний гүйцэтгэл нь дайн, эдийн засгийн хямрал, байгалийн гамшиг зэрэг үйл явдлаас шалтгаалан зогсож болно. Иймд томоохон үнийн дүнтэй гэрээнд тэдгээрийн үр дагаврын талаар тусгах шаардлагатай. Англо-саксоны эрх зүйн системтэй орнуудад ийм байдлыг гэрээг гүйцэтгэх боломжгүй болох буюу force major, эх газрын эрх зүйн системтэй орнуудад давагдашгүй хүчин зүйл гэж нэрлэдэг¹⁶ байна. Үүсгэгдэж буй шалтгаан нөхцлөөр нь үүргийн гүйцэтгэлд саад болох дээрх тохиолдлуудыг Force major болон Hardship гэж хоёр ангилдаг. Ийнхүү ангилах нь гэрээний талууд үүргээ гүйцэтгэх боломжгүй нөхцөл байдал юунаас үүссэнийг тодорхойлоход ач холбогдолтой байдаг. Гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйл гэдэг нь тухайн гэрээ хэлцэл байгуулах үед урьдчилан таамаглах боломжгүй нөхцөл байдал үүссэн, эсвэл тухайн нөхцөл байдал талуудын хяналтаас гадуур болсон, түүнийг даван туулах боломжгүй болсон нөхцөл байдал юм. Ихэнх улс орны хууль тогтоомжоор гэрээний үүрэг биелэгдэхгүй болоход нөлөөлөх нөхцөл байдлыг зохицуулсан байдаг бөгөөд үүний сонгодог зарчим нь форс мажор буюу гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйл юм.

Олон Улсын Худалдааны Танхим нь бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалж, тэдгээрийн үйл ажиллагааг дэмжих зорилготой байгууллага болохын

¹⁵ Монголын Олон Улсын арбитрын тухай. <http://www.arbitr.mn/index.php/about-us>

¹⁶ Force majeure, hardship /гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйл, хүнд нөхцөл байдал/ судалгаа. https://www.ubchamber.mn/uploads/Force_majeure_Hardship.pdf

хувьд бизнесийн харилцааг зохицуулж буй эрх зүйн хэм хэмжээг төрөлжүүлэн эмхэтгэх, уялдуулах, ижилсүүлэх чиглэлээр ихээхэн ажил хийдэг. Эдгээрийн нэг нь 2003 онд force major болон hardship-ийн журмуудыг гаргасан явдал бөгөөд эдгээрийг нэг мөр ойлгоход ихээхэн хувь нэмэр оруулсан гэж судлаачид дүгнэсэн байна.¹⁷ Манай улсын хувьд Иргэний хуулийн 101.7, 220, 221, 255.1, 319.2, 321.3, 352.5.3, 356, 374.3, 384.2, 393.7, 419.2, 427.2, 500.2 дугаар зүйлүүдэд гэнэтийн болон давагдашгүй хүчний шинжтэй нөхцөл байдлын улмаас үүсэх хариуцлага, үр дагаврын талаар зохицуулсан байдаг бөгөөд Үндэсний танхимаас авсан мэдээллээр 2015-2019 онд нийт 259 давагдашгүй хүчин зүйл болон хүнд нөхцөл байдлын гэрчилгээ гаргуулах хүсэлт хүлээн авсан байна.

Шигтгээ 2

“МҮХАҮТ”-аас тодорхойлсон давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчилсэн баримт нь шүүх болон арбитрт нотлох баримтын түвшинд үнэлэгдэж чаддаг уу” гэсэн асуултад судалгаанд хамрагдсан гишүүдийн 15 хувь нь “чаддаггүй” гэж хариулсан.

Судалгаанд оролцогчид ...

Дээрхээс үзвэл ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт Үндэсний танхимын хэрэгжүүлэх зарим тодорхой бүрэн эрхүүдийг заасан бөгөөд тус хэсгийн 6 дахь хэсэгт “давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх” зохицуулалт зорилгодоо хүрсэн байна.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 6. ХАҮТтХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг. Үндэсний танхим нь экспортын барааны гарал үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах, давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх албыг байгуулах зохицуулалт зорилгодоо хэр хүрсэн бэ?

ХАҮТтХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 10.2-т “Үндэсний танхим нь энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 3,5,6-д заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх албыг байгуулан ажиллуулна. Түүний ажиллах журмыг зөвлөл тогтооно” гэж заасан бөгөөд дээрх шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд Үндэсний танхим нь тухайн албыг байгуулсан эсэхийг тодорхойлох юм. Судлаачийн зүгээс энэхүү шалгуур үзүүлэлттэй холбоотойгоор мэдээллийн олон эх сурвалжуудыг нягталж үзээд тодорхой мэдээлэл олоогүй тул Үндэсний танхимын холбогдох албан тушаалтнуудаас тусгайлан тодруулга хүссэн болно.

Өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд Үндэсний танхимын хувьд экспортын барааны гарал үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах болон давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх зэрэг үйлчилгээнүүдийг үзүүлэхтэй холбоотой тусгай алба болон газар хэлтсүүд

¹⁷ Force majeure, hardship /гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйл, хүнд нөхцөл байдал/ судалгаа. https://www.ubchamber.mn/uploads/Force_majeure_Hardship.pdf

байгуулан ажиллуулж иржээ. Харин тус албаны журмыг зөвлөл тогтоох ёстой байтал энэхүү зохицуулалт одоо болтол хэрэгжээгүй байна. Үндэсний танхимын дэргэд 1999 оноос “гадаад худалдаа, бичиг баримт баталгаажуулах товчоо” нэртэйгээр экспортын барааны гарал үүсэл гэрчлэх алба байгуулагдсан. Үүнээс хойш экспортыг дэмжин хөгжүүлэх газар, хэрэглэгч үйлчилгээний газар гэсэн нэршлүүдээр танхимын газар хэлтэс болон явж ирсэн. Одоо хэрэглэгч үйлчилгээний газар нь гарал үүслийн гэрчилгээг “Монгол Улсаас гарал үүсэлтэй экспортын барааны гарал үүслийг тодорхойлох, гарал үүслийн гэрчилгээ олгох, баталгаажуулах журам”-ын дагуу олгож байна.

1999 оны 3 сараас арбитрын товчоо ба гадаад худалдааны баримт бичиг баталгаажуулах товчоо ажиллаж давагдашгүй хүчин зүйлийн баталгааг олгож ирсэн. 2000 оноос тус хэлтэс нь үйл ажиллагаагаа өргөжүүлж Монгол улсын экспортын барааны гарал үүслийг тодорхойлох, үүнтэй холбоотой хяналт шалгалтыг хийх, давагдашгүй хүчин зүйлийн баталгаа гаргах, гарал үүслийн гэрчилгээ олгох, гадаад худалдааны баримт бичиг баталгаажуулахад чиглэгдэн ажиллаж ирсэн. Одоогоор хэрэглэгч үйлчилгээний газар нь давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх гэрчилгээг олгодог.

Экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах үйлчилгээ нь 1961 оны 7 сарын 26-ны Сайд нарын зөвлөлийн 400 дугаар тогтоолоор “Импортын барааны тоо, чанарын зөрчлийг илрүүлэх үүрэг бүхий “Экспертизийн групп”-ийг байгуулсан. Улмаар 1989 оны 2 сарын 17-нд уг хэлтсийг танхимын Экспортын барааны магадлан шалгах газар болгон өөрчлөн байгуулсан. Одоогоор танхимын хэрэглэгч үйлчилгээний газарт Экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах чиг үүрэг харьяалагддаг байна.

Иймд Үндэсний танхим нь экспортын барааны гарал үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах, давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх албыг байгуулах зохицуулалт зорилгодоо хүрсэн байна.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 7. ХАҮТХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг. Танхим нь гишүүний татвар, иргэд байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоор санхүүжилтээ шийдэх зохицуулалт зорилгодоо хэр хүрсэн бэ?

ХАҮТХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт Танхимын санхүүжилт гишүүний татвар, иргэд, байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоос бүрдэхээр заасан байна. Тухайн байгууллагын санхүүгийн мэдээлэл нь нууц мэдээлэл тул судлаачийн хувьд судалгаанд ашиглах зорилгоор зарим мэдээллийг авсан болно. Тухайн мэдээлэлд зааснаар Үндэсний танхимын 2015-2018 оны орлого нь гишүүдийн татвар, хөтөлбөр төслийн орлого болон бусад орлогоос бүрдсэн байна. Гэсэн хэдий ч тухайн онуудад үндсэн үйл ажиллагааны зардал нь үндсэн үйл ажиллагааны орлогоос давсан үр дүн

гарчээ. Эндээс үзвэл Үндэсний танхимын санхүүжилт нь хангалтгүй буюу тухайн зохицуулалт зорилгодоо бүрэн хүрч чадахгүй байна.

3.2. Практикт нийцэж буй байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 1. ХАҮТХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 2 дах хэсэг. Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байгуулах зохицуулалтыг өнөөдрийг хүртэл практикт хэчнээн удаа хэрэглэсэн бэ? Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын хэчнээн танхим байгуулсан бэ?

ХАҮТХ-ийн 5 дугаар зүйлээр танхимын тогтолцоог зохицуулсан бөгөөд тус зүйлийн 2 дугаар хэсэгт “Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байж болно.” гэж заасан бөгөөд тус хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т “Аймаг, нийслэлийн, аймаг дундын танхимыг 50-иас доошгүй аж ахуйн нэгж, байгууллага Иргэний хууль болон Төрийн бус байгууллагын тухай хуульд заасан нөхцөл, журмын дагуу үүсгэн байгуулж болно.” гэж заасны дагуу байгуулах эрх нь аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад нээлттэй байна.

Харин Үндэсний танхимаас авсан мэдээллээс үзэхэд хамгийн анхны салбар танхимыг 1997 онд байгуулсан бөгөөд салбар танхимыг байгуулахдаа ХАҮТХ-ийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т заасан шаардлагын дагуу 50 байгууллага гарын үсэг цуглуулж, бүх гишүүд нь хурлаа хийн тэргүүлэгчээ сонгосноор салбар танхимыг байгуулж байна. Харин үүний дараа холбогдох хуульд заасан баримт бичгийг бүрдүүлж салбар танхимын гэрчилгээг нөхөн гаргуулж байжээ. Эдгээр салбар танхимууд нь Үндэсний танхимын гарал үүслийн гэрчилгээ олгох, экспертиз зэрэг үйлчилгээг зарим орон нутагт явуулдаг бөгөөд ингэхдээ тухайн үйлчилгээнээс олсон орлогыг салбар танхимууд нь Үндэсний танхимд шилжүүлдэг. Харин Үндэсний танхимаас журмын дагуу салбар танхимуудад оруулсан орлогынх нь хувиар урамшуулал олгодог байна. Салбар танхим нь ганц гишүүнчлэлийн татвараа өөрсдийн орлого болгон зарцуулж явдаг. Эндээс үзвэл тухайн орон нутагт байгуулагдсан салбар танхимуудыг нь бие даасан танхим гэж үзэхгүй бөгөөд өнөөдрийн байдлаар УБЕГ-ийн мэдээллийн санд нийслэлийн танхимаас өөр аймаг болоод аймаг дундын танхим бүртгэгдээгүй байна.

Мөн өнөөдрийн байдлаар аймаг дундын танхим байгуулагдаагүй бөгөөд аймаг тус бүрт Үндэсний танхимын салбар танхим үйл ажиллагаа явуулж тэдгээр салбар танхимууд нь 4 жилд нэг удаа бүх гишүүдийн хурлаа хийж, тэргүүлэгч болон танхимын даргаа сонгож байна. Эдгээр салбар танхимын дарга нь Үндэсний танхимын дүрмийн дагуу Удирдах зөвлөлийн гишүүн болдог.

Дээрхээс үзвэл ХАҮТХ-ийн тухайн зохицуулалт нь практикт нийцэхгүй зохицуулалт байна. Өөрөөр хэлбэл ХАҮТХ анх 1995 онд байгуулагдсан цагаас хойш хуульд заасан шаардлагын дагуу бие даасан танхим нэг удаа, аймаг дундын танхим огт байгуулагдаагүй байгаа нь манай орны нөхцөлд танхимын

тогтолцоог бүс нутгийн зарчимд суурилж байгуулах нь практикт хэрэгжихгүй байгаа нь харагдаж байна.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 2. ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 1 дэх заалт. Үндэсний танхим нь төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, түүний дотоод гадаадад таниулах, хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх зохицуулалт практикт хэрэгжиж байна уу?

Монгол Улс уул уурхайн хөгжлийн нөлөөгөөр 2006-2013 онд нэг хүнд ногдох ДНБ-ний хэмжээ ойролцоогоор 4 дахин өссөн бөгөөд бодит ДНБ-ийн өсөлт 2011 онд 17,3% гэж эдийн засгийн өсөлтийг бий болгосон. Гэвч сүүлийн жилүүдийн дэлхийн зах зээл дэх ашигт малтмалын үнийн уналт болон баялгийн үндсэрхэг үзлийн хөдөлгөөн эрчимжсэнээр гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлах хууль тогтоомж гаргах зэргээр улс төрийн эрсдэл нэмэгдсэн. Түүнчлэн экспортын 80%-ийг эзэлдэг БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт удааширсны улмаас Монгол улсын эдийн засгийн өсөлт мөн адил огцом удааширсан байна.¹⁸

Иймд богино хугацаанд эдийн засгийг сэргээхийн зэрэгцээ сүүлийн жилүүдэд уул уурхайн салбараас хараат үйлдвэрлэлийн бүтцийн шинэчлэл, өсөлт уналт давтагдах мөчлөгийг даван туулахын тулд эдийн засгийн тогтвортой бөгөөд жигд өсөлтийг бий болгохоор аж үйлдвэрийг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх шаардлагатай бөгөөд бизнесийн орчны эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулах асуудал нь өнөөдрийг хүртэл томоохон сорилт байсаар ирсэн ба энэхүү сорилтод худалдаа үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн дуу хоолой болж, эрх ашгийг төлөөлөх гол институт бол Үндэсний танхим юм. Энэ ч үүднээс Үндэсний танхим нь төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход бизнес эрхлэгчдийн дуу хоолой болох ёстой. Танхим нь дээрх чиг үүргээ хууль эрх зүй, бодлогын баримт бичиг боловсруулах ажлын хэсэг болон хороодод бизнес эрлэгчдийн оролцоог хангах, танхимаас төлөөлөн оролцох байдлаар хэрэгжүүлж байна.

Гэсэн хэдий ч зарим судалгаанаас дээрх зохицуулалт практикт хэрэгжиж чадахгүй байгааг харж болно. Тухайлбал,

2016 оны УИХ-ын сонгууль явагдаж Монгол улс шинэ УИХ, Засгийн газраа байгуулан улс орны өмнө тулгараад байгаа эдийн засгийн хүндрэлийг даван туулахаар ажиллаж эхэлсэн он жилүүдэд Үндэсний танхимаас жил бүр явуулдаг “Бизнес итгэлийн индекс” судалгаагаар дамжуулан бизнесийн орчин дахь талуудын дуу хоолойг холбогдох байгууллагуудад хүргэсэн байна.

2012-2016 оны судалгааны дүнгээс үзэхэд иргэд, бизнес эрхлэгчид эдийн засаг, бизнесийн талаар авч хэрэгжүүлж буй төр, засгийн бодлого шийдвэр,

¹⁸ Монгол Улсын бизнесийн орчны суурь судалгаа эцсийн тайлан. Японы Олон Улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (ЖАЙКА), УБ., 2018 он

түүний хэрэгжилт, үр дүнд сэтгэл хангалуун биш байна. 2012 онд нийт судалгаанд оролцогсдын 13% нь бизнесийн орчинд “муу” үнэлгээ өгч байсан бол энэ үзүүлэлт 2012 оноос хойш тасралтгүй нэмэгдэн 2016 онд судалгаанд оролцогсдын 43% нь өнөөгийн Монгол улсын бизнесийн орчинд “муу” дүн тавьжээ. Бизнесийн орчинг сайжруулахад авч хэрэгжүүлсэн арга, хэмжээ нь дорвитой өөрчлөлт оруулахад нөлөөлж чадаагүй гэж 73,1% нь үзсэн байна. Төрийн нүсэр аппарат, тооцоо судалгаа багатай хариуцлагагүй төсвийн зарцуулалт, авилга хээл хахууль, зэлийн өндөр хүү, зээлийн хугацаа, хууль эрх зүйн тогтворгүй байдал зэрэг нь бизнес эрхлэхэд хамгийн их саад болж байгааг судалгаанд оролцогчид онцолсон¹⁹ нь 2016 он юм. Тэгвэл энэхүү судалгаанд үндэслэн Үндэсний танхим болоод төр засгийн зүгээс дорвитой арга хэмжээ авсан тохиолдолд 2017 болон 2018 оны бизнес итгэлийн индекс нэмэгдэх ёстой байсан.

2017 оноос эхлэн олон улсын аргачлалын дагуу бизнесийн орчин, ашиг, орлого, хөрөнгө оруулалт, макро эдийн засгийн орчин гэсэн 4 үзүүлэлтээр судалгаанд оролцогсдын эерэг болон сөрөг хариултын зөрүүгээр бизнес итгэлийн индексийг тооцон гаргадаг болсон²⁰ байна. Энэхүү шинэ аргачлалын дагуу сүүлийн таван жилийн индексийг тооцоход 2017 онд өнөөгийн байдлын бизнес итгэлийн индекс нь -0.32 гэсэн дүнтэй гарсан бөгөөд энэ нь 2012 оноос хойш өмнөх онуудаас хамгийн сайн дүн болж байна. Гэсэн хэдий ч 2017 онд бизнесийн орчинг сайжруулахад хийж хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаанд бизнес эрхлэгчдийн 65% нь хангалтгүй буюу энэ онд бизнесийн орчин “муудсан” буюу “огт өөрчлөгдөөгүй” гэсэн хариулт өгсөн байна. Мөн бизнес эрхлэгчдээс бизнесийн орчинг сайжруулах чиглэлээр хамгийн түрүүнд өөрчилж сайжруулах шаардлагатай гэж үзсэн асуудлуудыг аваад үзвэл *“зэлийн өндөр хүү, бодлогын тогтворгүй байдал, татварын хувь хэмжээ, хариуцлагагүй, хууль хэрэгждэггүй байдал, авлига, хээл хахууль, төрийн албаны нүсэр бүтэц, төрийн хүнд суртал”* зэргийг нэрлэсэн байна.²¹

Харин 2018 онд бизнес итгэлийн ерөнхий индекс 0.47 гарсан нь сүүлийн 6 жилийн хугацаанд анх удаагийн эерэг үр дүн болж байгаа бөгөөд 2017 онтой харьцуулахад 0.79 нэгжээр өссөн²² үзүүлэлт гарсан хэдий ч бизнесийн орчны шийдвэрлэвэл зохих асуудлуудыг *“зэлийн хүү өндөр, бодлогын тогтворгүй байдал, авилга, хээл хахууль, татварын хувь хэмжээ, төрийн хүнд суртал, хариуцлагагүй, хууль хэрэгждэггүй байдал, төрийн нүсэр бүтэц”* зэргийг дахин нэрлэсэн байгаа нь Засгийн газрын зүгээс болон Үндэсний танхимын зүгээс дээрх асуудлуудыг шийдвэрлэх дорвитой арга хэмжээ авч чадаагүй нь харагдаж байна.

¹⁹ МҮХАТ-ын Бизнес итгэлийн индекс 2016 судалгааны тайлан, УБ 2016 он., 19 дэх тал

²⁰ МҮХАТ-ын Бизнес итгэлийн индекс 2016 судалгааны тайлан, УБ 2017 он., 1 дэх тал

²¹ Мөн тэнд, 13 дахь тал

²² МҮХАТ-ын Бизнес итгэлийн индекс 2016 судалгааны тайлан, УБ 2018 он., 4 дэх тал

Шигтгээ 3

“МҮХАҮТ-ын зүгээс өнгөрсөн хугацаанд төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах бүрэн эрхээ хангалттай хэрэгжүүлж чадсан уу” гэсэн асуултанд 51 хувь нь “зарим талаар хэрэгжүүлсэн”, 33 хувь нь “хэрэгжүүлсэн” гэж хариулсан бөгөөд 22,9 хувь нь “гишүүн байгууллагуудаас ирүүлж буй саналуудаас”, 40 хувь нь “судалгаанд үндэслэсэн санал дүгнэлт бага байдаг” гэсэн хариулт өгсөн.

Судалгаанд оролцогчид...

Засгийн газрын зүгээс ч тэр, Үндэсний танхимын зүгээс ч тэр тухайн жилийн бизнес итгэлийн судалгаагаар бизнес эрхлэгчдийн сайжруулахыг хүссэн зүйл дээр илүү анхаарч, холбогдох хууль тогтоомжуудад үндэслэл бүхий санал өгч, тухайн саналыг бодлогын түвшинд хүлээн авснаар энэхүү шалгуур үзүүлэлтэд яригдаж буй зохицуулалт зорилгодоо хүрсэн гэж үзэж болох юм. Иймд дээрх нөхцөл байдлаас дүгнээд үзвэл Үндэсний танхим нь төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, түүний дотоод гадаадад таниулах, хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх зохицуулалт зорилгодоо бүрэн хүрээгүй гэж дүгнэж болохоор байна. Иймд энэхүү зохицуулалтыг практикт бодитоор хэрэгжих нөхцөл боломжийг хуульд тусгах зайлшгүй шаардлагатай гэж үзлээ.

Шигтгээ 4

“Төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогын хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх чиг үүргээ танхим ямар түвшинд гүйцэтгэсэн бэ” гэсэн асуултад судалгаанд оролцсон гишүүдийн 58,3 хувь нь “зарим талаар хэрэгжүүлсэн”, 5 хувь нь “хэрэгжүүлж чадаагүй”, 21,7 хувь нь “хэрэгжүүлсэн” гэж хариулсан.

Судалгаанд оролцогчид ...

Шигтгээ 5

Судалгаанд оролцогчдын 23,3 хувь нь “ХАҮТХ”-д заасан бүрэн эрх хангалтгүй” учраас МҮХАҮТ нь төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, дотоод гадаадад тайлбарлан таниулах болон хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учруулж байна гэж үзсэн бол 16,7 хувь нь “ХАҮТХ-д заасан санхүүжилт хангалтгүй”, 10 хувь нь “ХАҮТХ-д заасан танхимын тогтолцоо буруу” гэсэн хариулт өгсөн бол эдгээрийг засах аргыг “санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх, МҮХАҮТ-ын бүрэн эрхийг нэмэгдүүлэх, салбарын танхимын тогтолцоонд шилжих, тэдгээрийн эрх зүйн байдлыг хуульчлах, танхимын хуулийг шинэчлэх” зэрэг арга хэмжээг нэрлэсэн байна.

Судалгаанд оролцогчид ...

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 3. ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 2 дахь заалт. Худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлж, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг

боловсронгуй болгох асуудлаар санал оруулах зохицуулалт практикт хэрэгжиж байна уу?

Үндэсний танхим нь 2015-2018 оныг хүртэлх нийт 4 жилийн хугацаанд 25 бодлогын баримт бичиг, хуулийн болон журмын төсөл боловсруулах ажилд оролцон ажилласан байх бөгөөд 35 хэлэлцүүлэг уулзалтуудыг зохион байгуулж, 23 мэдэгдэл, уриалга гаргасан²³ гэсэн тоон үзүүлэлт байна. Оролцон ажилласан бодлогын баримт бичгийг салбар тус бүрээр нь аваад үзвэл эдийн засаг, санхүүгийн чиглэлээр 5, Худалдааны чиглэлээр 6, Хүнс, хөдөө аж ахуйн чиглэлээр 2, Органик хүнсний чиглэлээр 7, бусад чиглэлээр 5, нийт 25 бодлогын баримт бичигт санал өгөх байдлаар оролцож ажилласан байна. Гэсэн хэдий ч тус судалгааны өмнөх үе шатанд тодорхойлсны дагуу Үндэсний танхимаас 2017 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрөөс 12 дугаар сарын 05-ны өдрийг хүртэлх хугацаанд явуулсан “Танхимын гишүүдийн сэтгэл ханамжийн судалгаа”-д оролцсон нийт 432 гишүүн байгууллагын дийлэнх хэсэг нь “хууль эрх зүй, бодлогын чиглэлээр УИХ болон ЗГ агентлагуудад хүчтэй нөлөө үзүүлдэг бүтэц зохион байгуулалтад орох”-ыг цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ болгохыг хүссэн байгаагаас харвал Үндэсний танхимын энэхүү үйл ажиллагааны талаар танхимын гишүүд төдийлөн сайн мэддэггүй, түүнчлэн үр дүн муутай байгаа нь харагдаж байна. Тухайлбал, Үндэсний танхимын 2018 оны зорилтуудад зааснаар “Бизнесийн холбогдолтой хууль тогтоомж, бодлогын бичиг баримтыг боловсруулах, шийдвэрлэх, хэрэгжүүлэх, сайжруулах бүх шатанд бизнес эрхлэгчдийн нийтлэг арх ашгийг илэрхийлэх хамгаалах” зорилт тавьсан байх бөгөөд хуулийн төсөл ба бодлогын баримт бичгийн төсөлд тусгагдсан байх саналын хувийг 10 хувиар тооцсон байгаа нь тухайн үед идэвхтэй ажиллаж буй 13 ажлын хэсгийн тоотой харьцуулахад практикт хэрэгжиж байгаа ч зорилгодоо хүрсэн байдалтай нь уялдуулан аваад үзвэл хангалтгүй гэж үзэхээр байна.

Шигтгээ 6

Судалгаанд оролцсон гишүүд “МҮХАҮТ нь эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх зорилгоор хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох санал оруулах чиг үүргээ хэрэгжүүлж чаддаг уу” гэсэн асуултад 40 хувь нь “зарим хууль тогтоомжийн хувьд хэрэгжүүлдэг”, 25 хувь нь “хэрэгжүүлдэг” гэсэн бол 18,3 хувь нь “хэрэгжүүлж чаддаггүй” гэсэн хариулт өгсөн бөгөөд 38,2 хувь нь “судалгаанд үндэслэсэн санал дүгнэлт бага байдаг”, 32,4 хувь нь “саналыг хүлээж авах эсэх нь төрийн байгууллагуудын асуудал” гэсэн хариулт өгчээ.

Судалгаанд оролцогчид...

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 4. ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 4 дэх заалт. Үндэсний танхимын дэргэд гадаад худалдааны арбитр байгуулан ажиллуулах зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?

²³ МҮХАҮТ-ын 2015-2018 оны үйл ажиллагааны тайлан, УБ 2019 он., 20 дахь тал

Үндэсний танхимын дэргэдэх Монголын Олон Улсын Арбитрын шийдвэрлэсэн хэргийн тоо баримтыг аваад үзвэл 2015 онд 65 хэрэг, 2016 онд 100 хэрэг, 2017 онд 71 хэрэг, 2018 онд 74 хэрэг, 2019 онд 87 хэрэг нийт 397 хэрэг маргаан шийдвэрлүүлэх нэхэмжлэл хүлээн авсан бөгөөд 351 хэргийг эцэслэн шийдвэрлэсэн байна. Үлдэх 46 хэргийн тухайд 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдрийн байдлаар хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явагдаж байна. Зөвхөн 2017-2019 оны хооронд нийт 128,7 тэрбум төгрөгийн үнийн дүн бүхий 231 хэрэг маргаан шийдвэрлэсэн байна.

Харин иргэний хэргийн шүүхийн тухайд 2017 онд 45,233 иргэний хэргийг анхан шатны журмаар, 2018 онд 48,155 иргэний хэрэг анхан шатны журмаар шийдвэрлэсэн бол 2019 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 30,501 иргэний хэргийг шүүх хуралдаанаар шийдвэрлэсэн байна. Эндээс үзвэл шүүхээр шийдвэрлэгдэж байгаа иргэний хэрэг арбитрын байгууллагаар шийдэгдэж байгаа хэргээс хэд дахин их байна.

2014 онд Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банкны санхүүжилтээр Үндэсний танхимын дэргэд эвлэрүүлэн зуучлах төв байгуулагдан ажиллаж эхэлсэн бөгөөд тухайн үедээ эвлэрүүлэн зуучлалын албаны дарга, нарийн бичиг, 18 эвлэрүүлэн зуучлагчдын бүрэлдэхүүнтэй байгуулагдаж байсан байна. Гэвч Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.1-д “Энэ хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан эвлэрүүлэн зуучлагчийн дэмжлэгтэйгээр байгуулсан эвлэрлийн гэрээгээр хүлээсэн үүргээ үүрэг гүйцэтгэгч биелүүлээгүй бол нөгөө тал нь Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 3.1-д заасны дагуу шүүхэд хандах эрхтэй” гэж заасан бөгөөд энэ нь тухайн эвлэрүүлэн зуучлалын төвийн шийдвэрийг шүүгч баталгаажуулж, захирамж гаргадгүйгээс заавал биелэгдэх шинжгүй болсон байна. Энэхүү шалтгааны улмаас тухайн эвлэрүүлэн зуучлалд хандах үйлчлүүлэгч байхгүйгээс сүүлийн 3 жилийн хугацаанд огт үйл ажиллагаа явуулаагүй байдалтай байгаа талаар Үндэсний танхимын холбогдох албан тушаалтнаас авсан мэдээлэлд дурдсан байна.

Иймд арбитраар шийдвэрлүүлж байгаа хэрэг маргааны тоог нэмэгдүүлэх, үүний тулд арбитрын талаархи ойлголтыг олон нийтэд хүргэх, эвлэрүүлэн зуучлах төвийн үйл ажиллагааг сэргээх зэргээр шүүхийн ачааллыг бууруулах чиглэлд арбитр, эвлэрүүлэн зуучлалын практик ач холбогдлыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 5. ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 6 дахь заалт. Давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?

Шигтгээ 7

Судалгаанд хамрагдсан гишүүдийн 86,7 хувь нь “Давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх чиг үүрэг МҮХАҮТ-д байх нь “зөв” гэж үзжээ.

Судалгаанд оролцогчид ...

Давагдашгүй хүчин зүйл болон хүнд нөхцөл байдлын талаар өмнөх үе шатанд тодорхой тайлбарласан бөгөөд энэ хэсэгт зөвхөн практикт ямар байдлаар хэрэгжиж байгаа талаархи мэдээллийг өгөх болно. Үндэсний танхимаас 2015-2019 онд нийт 259 давагдашгүй хүчин зүйл болон хүнд нөхцөл байдлын гэрчилгээ гаргуулах хүсэлт хүлээн авсан бөгөөд дараах байдлаар шийдвэрлэсэн байна.

№	Он	Давагдашгүй хүчин зүйлийн гэрчилгээ (Force majeure)	Хүнд нөхцөл байдлын гэрчилгээ (Hardship)	Хүсэлтийг хүлээн авах боломжгүй хариу хүргүүлсэн	Нийт шийдвэрлэсэн хүсэлтийн тоо
1	2015	10	22	4	36
2	2016	10	43	7	60
3	2017	14	28	7	49
4	2018	24	20	5	49
5	2019	34	11	6	51
	Нийт	106	124	29	259

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 6. ХАҮТХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг. Үндэсний танхим нь экспортын барааны гарал үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах, давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх албыг байгуулах зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?

Үндэсний танхимын зүгээс ХАҮТХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 10.2-т “Үндэсний танхим нь энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 3,5,6-д заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх албыг байгуулан ажиллуулна. Түүний ажиллах журмыг зөвлөл тогтооно” гэж заасан бөгөөд Үндэсний танхимын зүгээс экспортын барааны гарал, үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах, давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх зэрэг үйлчилгээнүүд дээр тусгай алба буюу газар, хэлтсүүд байгуулан ажиллуулж ирсэн байна. Харин тус албаны буюу газар, хэлтсүүдийн журмыг зөвлөл тогтоохоор заасан боловч энэхүү зохицуулалт өнөөдрийг хүртэл хэрэгжээгүй талаар Үндэсний танхимын холбогдох албан тушаалтнуудаас авсан мэдээлэлд дурджээ.

Шалгуур үзүүлэлтийн томь олол 7. ХАҮТХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг. Танхим нь гишүүний татвар, иргэд байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоор санхүүжилтээ шийдэх зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?

Үндэсний танхимын 2015-2018 оны орлого нь гишүүдийн татвар, хөтөлбөр төслийн орлого болон бусад орлогоос бүрдсэн байна. Гэсэн хэдий ч тухайн онуудад үндсэн үйл ажиллагааны зардал нь үндсэн үйл ажиллагааны орлогоос давсан үр дүн гарчээ. Эндээс үзвэл Үндэсний танхимын санхүүжилт нь хангалтгүй буюу тухайн зохицуулалт зорилгодоо бүрэн хүрч чадаагүй байна.

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Үнэлэх үе шатны төгсгөлд томьёолсон шалгуур үзүүлэлт, 2016-2018 оны бизнес итгэлийн индекс болон судлаачдын зүгээс Үндэсний танхимын гишүүн байгууллагуудад 2020 оны 01 дүгээр сарын 16-ны өдрөөс 2020 оны 01 дүгээр сарын 31-ний хооронд явуулсан судалгааны үр дүнд тулгуурлан дараах дүгнэлтийг гаргаж, холбогдох зөвлөмжийг боловсрууллаа. **Үүнд:**

1. Үнэлгээг илэрхийлсэн дүгнэлт гаргах;
2. Үнэлгээний үр дүнд хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг илүү хүртээмжтэй, үр нөлөөтэй болгох зөвлөмж гаргах.

4.1. Үнэлэлт, дүгнэлт

ХАҮТтХууль нь 1995 онд таван бүлэг, 14 зүйлтэй батлагдсан бөгөөд 2002, 2011 болон 2015 онуудад тус тус нэмэлт өөрчлөлт орж байжээ. Нэмэлт өөрчлөлтөөр 2 хэсэг, 1 заалт нэмж, 5 хэсэгт өөрчлөлт орж, 2 хэсгийг хассан байна. Тус хуулиар танхимын тухай ойлголт, түүний зорилт, бүрэн эрх, үйл ажиллагааны тухай болоод тогтолцоог тодорхойлон заасан бөгөөд олон улсын жишигтэй харьцуулан үзвэл Монгол улсын Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль нь товч бөгөөд маш цөөн асуудлыг хамарсан байгаагаас үүдэн танхимын эрх хэмжээ хязгаарлагдмал байдалтай байна.

ХАҮТтХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсэг, 6 дугаар зүйлийн 6.2.1 дэх заалт, 6.2.2 дахь заалт, 6.2.6 дахь заалт, 10 дугаар зүйлийн 10.2 дахь хэсэг болон 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсгийн зохицуулалт тус бүрийн хэрэгжилтийн үр дагаварт "Зорилгод хүрсэн түвшин", "Практикт хэрэгжсэн байдал" шалгуур үзүүлэлтийн дагуу үнэлгээ хийж гүйцэтгэлээ. Үнэлгээний үр дүнг зүйл, заалт бүрээр, шалгуур үзүүлэлт тус бүрээр дүгнэхэд дараах байдалтай байна:

ХАҮТтХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсэг "Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байж болно."

Дээрх зохицуулалт болон тус хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т "Аймаг, нийслэлийн, аймаг дундын тахимыг 50-иас доошгүй аж ахуйн нэгж, байгууллага Иргэний хууль болон Төрийн бус байгууллагын тухай хуульд заасан нөхцөл, журмын дагуу үүсгэн байгуулж болно." гэж заасны дагуу бие даасан танхим байгуулах эрхийг аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад нээлттэй болгосноор манай улс 1995 оноос эхлэн Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимыг бүс нутгийн зарчмаар хөгжүүлэхийг зорьсон байна. Гэсэн хэдий ч энэ тогтолцоо нь ХАҮТтХ-ийн зорилттой уялдаа холбоо муун улмаас зорилгодоо хүрж чадаагүйн дээр "танхим" гэх нэрийн хамгаалалтыг хийгээгүй улмаас тухайн нэрийг үндсэн зорилгоос өөрөөр ашиглах явдал түгээмэл байгаа нь судалгааны үр дүнд харагдлаа. Өнөөдрийн байдлаар "танхим" гэсэн нэр агуулсан аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо нийт 69 байгаагаас ТББ-ын хэлбэрээр 65 аж ахуйн нэгж

байгаагаас ХАҮТХ-ийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т заасан 50-иас доошгүй аж ахуйн нэгж, байгууллага нийлэн үүсгэн байгуулсан, хуульд заасан шаардлага хангасан цорын ганц бие даасан танхим нь 2015 онд байгуулагдсан Улаанбаатар хотын танхим байгаа нь туйлын хангалтгүй үзүүлэлт юм.

Үндэсний танхимын 20 дугаар Их хурлын 2019 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдөр баталсан танхимын дүрмийн 3 дугаар зүйлийн 3.1-д “Аймаг, нийслэл Улаанбаатар хот дахь Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим /цаашид “Салбар танхим” гэх/ нь Үндэсний танхимын үндсэн чиг үүргийг тухайн орон нутагт бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн гүйцэтгэх албан ёсны салбар мөн”, 3.2-т “Салбар танхим нь Үндэсний танхимаас олгосон итгэмжлэлийн үндсэн дээр үйл ажиллагаагаа явуулна”, 3.4-т “Салбар танхим нь үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайланг улирал бүр гарган Үндэсний танхимд хүргүүлнэ” зэргээр зохицуулсан бөгөөд Үндэсний танхимын зүгээс 1997 онд анхны салбар танхимыг байгуулж, өнөөдрийн байдлаар 21 аймагт салбар танхимтай үйл ажиллагаа явуулж байна. Тухайн салбар танхимууд нь салбарын гэрчилгээтэй, Үндэсний танхимаас оруулсан орлогынхоо хувиар урамшуулал авдаг, зөвхөн гишүүнчлэлийн татвараа өөрсдийн орлого болгон зарцуулж байгаа, Үндэсний танхимын дүрмийн зохицуулалт зэргээс үзвэл бие даасан танхим бус санхүү, үйл ажиллагааны хувьд Үндэсний танхимаас хамааралтайгаар үйл ажиллагаа явуулж байгаа бодит нөхцөл байдал байна.

Эдгээрээс үзвэл Монгол Улсын хэмжээнд Үндэсний танхимаас гадна бие даан үйл ажиллагаа явуулж буй цор ганц танхим нь “Улаанбаатар хотын танхим” бөгөөд 21 аймагт үйл ажиллагаа явуулж буй салбар танхимууд нь ХАҮТХ-ийн дагуу байгуулагдаагүй, бие даасан хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулахгүй байгаагаас харвал ХАҮТХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсэгт “Аймаг, нийслэлийн, эсхүл аймаг дундын танхим байж болно” гэсэн зохицуулалт зорилгодоо хүрээгүйн дээр практикт хэрэгжиж чадаагүй байна. Цаашид Монгол Улс танхимын тогтолцоог бүс нутгийн зарчмаар хөгжүүлэх бус бизнесийн салбар тус бүрээр хөгжүүлэх цаг нь болсон гэж дүгнэж байна.

ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 1 дэх заалт “төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, түүний дотоод, гадаадад тайлбарлан таниулах, хэрэгжилтэд нь тус дэмжлэг үзүүлэх”

Үндэсний танхим нь танхимын нийтлэг зорилт, бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ дээр дурдсан бүрэн эрх болон төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, хэрэгжилтэд нь тус дэмжлэг үзүүлэх зэрэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлж байна. Энэхүү бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхдээ Үндэсний танхим нь хуулийн төсөлтэй холбоотой хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, бизнес эрхлэгчидтэй бизнесийн орчны асуудлаар хэлэлцүүлэг хийх, бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор бизнесийн үйл ажиллагаанд саад болж буй хүндрэл, бэрхшээл, асуудлуудыг

төр засагт хүргэх, тэдгээрийг шийдвэрлэхэд хамтран ажиллах зорилгоор холбогдох байгууллагуудад уриалга, мэдэгдэл хүргүүлэх хэлбэрээр тус бүрэн эрхийг практикт хэрэгжүүлж байна.

Хэдийгээр практикт бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэн ажиллаж байгаа ч Үндэсний танхимын гишүүн байгууллагуудын зүгээс төр засагтай аж ахуйн нэгжийг холбох, бизнесийн таатай орчин бүрдүүлэхэд түлхүү анхаарахыг хүссэн, түүнчлэн 2016-2018 онуудын хооронд бизнес эрхлэгчдээс авсан “бизнес итгэлийн индекс” судалгаагаар эдийн засаг, бизнесийн талаар авч хэрэгжүүлж буй төр, засгийн бодлого шийдвэр, түүний хэрэгжилт, үр дүнд сэтгэл хангалуун биш байгаагийн зэрэгцээ бизнес итгэлийн ерөнхий индекс өсөлт удаан, бизнесийн орчны шийдвэрлэвэл зохих асуудлууд нь 2016-2018 оны хооронд *“зээлийн хүү, бодлогын тогтворгүй байдал, авилга, хээл хахууль, татварын хувь хэмжээ, төрийн хүнд суртал, хариуцлагагүй, хууль хэрэгждэггүй байдал, төрийн нүсэр бүтэц”* зэрэг тодорхой хэдэн асуудлуудыг онцолж байгаагаас үзвэл Үндэсний танхимын төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход оруулж буй санал, дүгнэлтүүд нь тооцоо судалгаа муу, төр засгийн зүгээс заавал хүлээн авах үүрэг байхгүй зэргээс үүдэн бизнес эрхлэгчид төр, засгийн бодлогын гадна үлдэх эрсдэлтэй байна.

Дээрхээс харвал Үндэсний танхим нь хуулиар олгогдсон дээрх бүрэн эрхээ практикт хэрэгжүүлж байгаа ч зорилгодоо хүрэх хэмжээнд хэрэгжихгүй, эдийн засаг, нийгмийн бодлогод оруулж буй санал дүгнэлт нь судалгаа, шинжилгээнд суурилж чадаагүй зэрэг шалтгааны улмаас бодитоор хэрэгжиж чадахгүй, тунхагийн шинжтэй зохицуулалт болсон байна. Цаашид энэхүү бүрэн эрхийг хэрэгжих механизмыг хуульд тусгаж, бизнес эрхлэгчдийн дуу хоолойг төр, засгийн бодлогод тусгах бодит боломжийг бий болгох шаардлагатай байна.

ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 2 дахь заалт “худалдаа үйлдвэрийнхний нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлөн илэрхийлэх, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар санал оруулах”

Үндэсний танхим нь дээрх чиг үүргийн хүрээнд 2015-2018 оныг хүртэлх нийт 4 жилийн хугацаанд 25 бодлогын баримт бичиг, хуулийн болон журмын төсөл боловсруулах ажилд оролцон ажилласан байх бөгөөд 35 хэлэлцүүлэг уулзалтуудыг зохион байгуулж, 23 мэдэгдэл, уриалга гаргасан²⁴ гэсэн тоон үзүүлэлт байна. Оролцон ажилласан бодлогын баримт бичгийг салбар тус бүрээр нь аваад үзвэл эдийн засаг, санхүүгийн чиглэлээр 5, Худалдааны чиглэлээр 6, Хүнс, хөдөө аж ахуйн чиглэлээр 2, Органик хүнсний чиглэлээр 7, бусад чиглэлээр 5, нийт 25 бодлогын баримт бичигт санал өгөх байдлаар оролцож ажиллажээ. Мөн 2018 оны 12 дугаар сарын 31-ний байдлаар Эдийн засгийн бодлогын зөвлөл, Тогтвортой хөгжлийн үндэсний хороо, Хөрөнгө

²⁴ МҮХАҮТ-ын 2015-2018 оны үйл ажиллагааны тайлан, УБ 2019 он., 20 дахь тал

оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөл зэрэг нийт 46 зөвлөл, хороонд оролцон ажиллаж байгаа бөгөөд хууль, тогтоомжийн төсөл боловсруулах болон бизнес эрхлэгчдийг дэмжих зорилготой нийт 45 ажлын хэсэгт хамрагдан ажиллаж байна. Эдгээр зөвлөл, хороо болоод ажлын хэсгүүдийн холбогдох төрийн байгууллагад ЗГ-ийн яамдууд болон харьяа агентлагууд байгаа нь Үндэсний танхимын зүгээс тухайн ажиллаж буй ажлын хэсгээр дамжуулан ЗГ-т бизнес эрхлэгчдийн эрх, ашгийг төлөөлөн үр ашигтай ажиллах бүрэн боломжтой байна. Гэсэн хэдий ч Үндэсний танхимын 2018 оны зорилтуудад “Бизнесийн холбогдолтой хууль тогтоомж, бодлогын бичиг баримтыг боловсруулах, шийдвэрлэх, хэрэгжүүлэх, сайжруулах бүх шатанд бизнес эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг илэрхийлэх, хамгаалах” зорилт тавьсан байх бөгөөд хуулийн төсөл болон бодлогын баримт бичгийн төсөлд тусгагдсан байх саналын хувийг 10 хувиар тооцож байгаа нь идэвхтэй ажиллаж буй 13 ажлын хэсгийн тоотой харьцуулахад хангалтгүй гэж үзэхээр байна.

Шигтгээ 8

Судалгаанд оролцсон гишүүдийн 36,7 хувь нь “МҮХАҮТ-ийг гарааны бизнес болон жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгч бизнесийн салбарынханд хүрч ажиллаж чаддаг уу” гэсэн асуултад “хангалтгүй” гэж хариулсан бол дөнгөж 1,7 хувь нь “хүрч ажилладаг” гэж дүгнэсэн.

Судалгаанд оролцогчид ...

Эдгээр нь дээрх зохицуулалтыг хэрхэн хэрэгжүүлэх талаарх нарийн тодорхой заагаагүй, бодитой хэрэгжих боломж хомс байгаагаас тунхагийн шинжтэй зохицуулалт болсон байна. Өөрөөр хэлбэл Үндэсний танхимын үйл ажиллагааны чиглэл гишүүн байгууллагуудад хүргэх үйлчилгээнд хэтэрхий чиглэсэн байгаагаас үүдэн төр, засгийн бодлогод оролцох, санал оруулах зэрэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх механизм нь хэрхэн бодитой хэрэгжих нь тодорхойгүй болсон байна. Монгол Улсын хурдацтай өсч буй эдийн засаг нь олон боломжуудыг санал болгож байгаагаас гадна мөн шинэ сорилтуудыг бий болгож байна. Төрийн сайн засаглалын үндсэн зарчим болох хууль дээдлэх, чадварлаг байгууллагуудтай ил тод, хариуцлагатай хамтран ажиллах, түүнчлэн ЗГ-ын зүгээс хөрөнгө оруулалтын тогтвортой орчин бий болгох зэрэг асуудлууд нь дараагийн стратегийн бодлого байх хэрэгтэй. Энэхүү нөхцөл байдалд Үндэсний танхимын зүгээс бүрэн эрхийнхээ хүрээнд ЗГ-т бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийг төлөөлж ажиллахад голлон анхаарч, бодлогын өмгөөллийг шинэ түвшинд ахиулах зүй ёсны шаардлага бий болсон гэж үзлээ.

ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 4 дэх заалт “хуульд зааснаар дэргэдээ гадаад худалдааны арбитр байгуулан ажиллуулах”

Монгол Улсад арбитртай холбоотой харилцааг зохицуулсан БНМАУ-ын Арбитрын байгууллагын тухай, Гадаад худалдааны арбитрын тухай зэрэг хуулиуд үйлчилж байсан бөгөөд Үндэсний танхимын дэргэдэх Монголын Олон

Улсын Арбитр нь 1960 онд байгуулагдсан бөгөөд 1995 онд Гадаад худалдааны арбитрын тухай хууль батлагдсанаар гадаад худалдаа, эдийн засгийн хэлцлээс үүдсэн болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай компанийг үүсгэн байгуулагчдын хооронд үүссэн маргааныг хянан шийдвэрлэх Гадаад Худалдааны Арбитр нэртэй байгуулагдан ажиллаж байв. 2003 онд Арбитрын тухай хууль шинэчлэгдэн батлагдсан нь олон талын ач холбогдолтой болж, өнөөдрийн байдлаар тус арбитр нь 21 аймагт салбар арбитртай, Ази Номхон далайн орнуудын арбитрын холбооны гишүүн бөгөөд олон улсын 20 гаруй арбитрын байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна.

Үндэсний танхимын дэргэдэх Монголын Олон Улсын Арбитрын шийдвэрлэсэн хэргийн тоо баримтыг аваад үзвэл 2015 онд 65 хэрэг, 2016 онд 100 хэрэг, 2017 онд 71 хэрэг, 2018 онд 74 хэрэг, 2019 онд 87 хэрэг нийт 397 хэрэг маргаан шийдвэрлүүлэх нэхэмжлэл хүлээн авсан бөгөөд 351 хэргийг эцэслэн шийдвэрлэсэн байна. Үлдэх 46 хэргийн тухайд 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдрийн байдлаар хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явагдаж байгаа тоон үзүүлэлт байгаа нь тус зохицуулалт практикт амжилттай хэрэгжиж байгааг илрэл бөгөөд зорилгодоо хүрсэн гэж үзэж болохоор байна.

Цаашид иргэний хэргийн шүүхийн ачааллыг багасгаж, арбитраар шийдвэрлэж буй хэрэг маргааны тоог нэмэх, мөн эвлэрүүлэн зуучлах төвийн үйл ажиллагааг сэргээх тал дээр ажиллах, гишүүн байгууллагуудад хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр үйлчлэх зэргээр үйл ажиллагаандаа анхаарч ажиллах нь зүйтэй байна.

ХАҮТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн 6 дахь заалт “давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх”

Үндэсний танхимд 2015-2019 онд давагдашгүй хүчин зүйлийн гэрчилгээ болон хүнд нөхцөл байдлын гэрчилгээ авах 259 хүсэлт ирсэнээс 106 хүсэлтэд давагдашгүй хүчин зүйлийн гэрчилгээ, 124 хүсэлтэд хүнд нөхцөл байдлын гэрчилгээ олгосон байна. Өөрөөр хэлбэл тухайн зохицуулалт нь зорилгоо биелүүлэхийн зэрэгцээ практикт хэрэгжиж байгаа үзүүлэлттэй байгаа ч шүүхэд нотлох баримтын түвшинд үнэлэгдэх тал дээр анхаарах хэрэгтэй байна. Гол нь Үндэсний танхимын зүгээс бизнес эрхлэгч аж ахуйн нэгжүүдэд гэрээ байгуулахдаа давагдашгүй хүчин зүйл болоод хүнд нөхцөл байдлын талаархи ойлголтыг сайжруулах, энэ талын сургалтыг түлхүү оруулах тал дээр анхаарах нь зүйтэй байна.

ХАҮТХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Үндэсний танхим нь энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 3,5,6-д заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх албыг байгуулан ажиллуулна. Түүний ажиллах журмыг зөвлөл тогтооно.”

Өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд Үндэсний танхимын хувьд экспортын барааны гарал үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын

талаар магадлагаа гаргах болон давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх зэрэг үйлчилгээнүүдийг үзүүлэхтэй холбоотой тусгай алба болон газар хэлтсүүд байгуулан ажиллуулж иржээ. Харин тус албаны журмыг зөвлөл тогтоох ёстой байтал энэхүү зохицуулалт одоо болтол хэрэгжээгүй байна. Энэхүү алба нь Хэрэглэгч үйлчилгээний газар гэсэн нэртэйгээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

ХАҮТХ-ийн энэхүү зохицуулалт нь зорилгодоо хүрч, практикт хэрэгжиж байгаа бөгөөд Хэрэглэгч үйлчилгээний газрын ажиллах журмыг зөвлөлөөс баталж хуульд заасан шаардлагыг биелүүлэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

ХАҮТХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг. “Танхимын санхүүжилт нь гишүүний татвар, иргэд, байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоос бүрдэнэ”

ХАҮТХ-ийн 11 дүгээр зүйлд зааснаар танхим нь гишүүний татвар, иргэд, байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоос санхүүжилтээ бүрдүүлэхээр заасан байна. Судалгааны явцад Үндэсний танхимаас 2015-2018 оны санхүүгийн мэдээллийг авч дүн шинжилгээ хийж үзсэн бөгөөд нийт орлогыг гишүүдийн татвар, төсөл хөтөлбөрийн орлого болон бусад үйл ажиллагааны орлогоос бүрдүүлж байна. Гэвч тухайн 4 жилийн үндсэн үйл ажиллагааны зардал жил бүр үндсэн үйл ажиллагааны орлогоос давсан буюу алдагдалтай ажиллаж ирсэн дүр зураг харагдаж байна. Үндэсний танхим цаашид ашиггүй ажилласнаар, санхүүжилтийн өнөөгийн механизмаа шинэчилж чадалгүйгээр төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлаар төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад санал оруулах, бизнес эрхлэгчдийг төлөөлөхөд өнөөдрийн хангалтгүй байгаа байдал цаашид үргэлжлэх болно.

Мөн ХАҮТХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 11.3-т “Танхимын үйлчилгээний хөлсний хэмжээг танхимын саналыг үндэслэн Сангийн сайд, Худалдаа үйлдвэрийн сайд хамтран тогтооно” гэж заасан нь танхимын дотоод үйл ажиллагаанд төрийн зүгээс оролцох нэг хэлбэр бөгөөд танхим өөрийн үйлчилгээний төлбөрийг өөрөө тогтоох нь бие даасан байдал болоод үйл ажиллагаанд нь нийцэхээр байна. ХАҮТХ-д зааснаар гишүүнчлэлийн татварыг ямар зарчимд үндэслэн, ямар журмаар хураах харилцааг нарийн зохицуулаагүй байгаагаас гадна ямар тохиолдолд татвараас чөлөөлөхийг дурдаагүй байгаа зэргийг анхаарах цаг болжээ.

Шигтгээ 9

“МУХАҮТ дэргэдээ эдийн засаг, бизнесийн орчны суурь судалгаа хийх зорилготой институт бий болговол та дэмжих үү” гэсэн асуултад судалгаанд оролцсон гишүүдийн 83,3 хувь нь “дэмжинэ” гэсэн хариулт өгсөн.

Судалгаанд оролцогчид ...

Цаашид мэргэжлийн танхим байж, эдийн засаг, бизнесийн орчны суурь судалгаа хийлгэх, төр засагт нөлөөлөх нөлөөллөө хүчтэй байлгахын тулд санхүүжилтийн өнөөдрийн механизмыг шинэчлэх, орлогын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх, судалгаа шинжилгээ хийх төсвийг тусдаа баталж, үнэн бодитой, чанартай судалгаа хийдэг институт бий болгох хэрэгтэй гэсэн дүгнэлтэд хүрлээ.

4.2. Зөвлөмж

Монгол Улсын хувьд 1960 онд Нийтийн эрх мэдлийн загварт хамаарах Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимыг үүсгэн байгуулсан бөгөөд социалист систем задран унасны дараа бусад пост социалист орнуудын жишгээр 1995 онд Евроазийн загварыг чиг баримжаа болгон Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийг шинээр баталсан нь өнөөг хүртэл үйлчилж байна. Иймд Монгол Улс өөрийн орны эдийн засгийн хөгжлийг хангах төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх үүднээс эх газрын загвар болон азийн загварын чиг баримжаа бүхий Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тогтолцоонд шилжих боломж нээлттэй гэж үзэж байна.

Шигтгээ 10

“1995 онд батлагдсан ХАҮТтХ-ийг шинэчилж, МҮХАҮТ болоод бусад танхимын үйл ажиллагааг орчин цагийн бизнесийн орчинтой уялдуулан хөгжүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна уу” гэсэн асуултад судалгаанд хамрагдсан гишүүдийн 86,7 хувь нь “тийм” гэсэн хариулт өгсөн.

Судалгаанд оролцогчид ...

Иймд үнэлгээний үр дүнд буюу үнэлгээг илэрхийлсэн дүгнэлтэд тулгуурлан хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг илүү хүртээмжтэй, үр нөлөөтэй болгох талаар дараахь санал, зөвлөмжийг хүргэж байна. Мөн ХАҮТтХ-ийн холбогдох зүйл, заалтад хийсэн дээр дурдсан дүгнэлтэд үндэслэн судалгаа хийсэн багийн зүгээс ХАҮТтХ-ийг шинэчлэн найруулах санал гаргаж байгаа болно. Хуулийг шинэчлэн найруулахтай холбоотойгоор зарим зөвлөмжийг дараахь байдлаар хүргүүлж байна. **Үүнд:**

- 1. Хуулийн зорилт:** ХАҮТтХ-ийн 1 дүгээр зүйлд зааснаар “Энэ хуулийн зорилт нь худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим болон худалдааны танхим /цаашид “танхим” гэх/-ын бүрэн эрх, үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл, түүний тогтолцоо, зохион байгуулалтын хэлбэрийг тодорхойлох, танхим болон төрийн ба бусад байгууллага, иргэн, аж ахуйн нэгжийн хоорондын харилцааг зохицуулахад оршино.” гэж заасан бөгөөд Үндэсний танхимын дүрмийн 2 дугаар зүйлийн 2.1.1-д “Үндэсний танхимын зорилго нь улс орны эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих, худалдаа, үйлдвэрлэлийн орчин үеийн тогтолцоо бий болгох, бизнесийн таатай, тогтвортой орчин бүрдүүлэхэд тус дэмжлэг үзүүлэх, үндэсний эдийн засаг, нийгмийн бодлого шийдвэр, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үүднээс санал оруулах, гишүүдийнхээ болон гадаад

дотоодын худалдаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашиг сонирхлыг төлөөлөн илэрхийлэх, хамгаалах, гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалт, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөхиүлэн дэмжиж үндэсний үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, экспортын чадамжийг нэмэгдүүлэх, Монгол Улсын бизнесийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэхэд оршино” гэж заасан бөгөөд хуулийн шинэчилсэн найруулгыг хийхдээ хуулийн зорилтыг илүү дэлгэрүүлэн орчин үеийн эдийн засаг, бизнесийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж боловсруулах шаардлагатай байна.

2. Танхимын тогтолцоо: Өнөөдрийн Монгол Улсын худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тогтолцоо нь бүс нутгийн зарчимд суурилсан тогтолцоо бөгөөд дүгнэлтэд зааснаар Үндэсний танхим, Улаанбаатар хотын танхимаас өөрөөр хуульд заасан үндэслэл шаардлагын дагуу үүсгэн байгуулагдсан танхим байгуулагдаагүй байна. Иймд салбар танхимын эрх зүйн статусыг цаашид хуульд баталгаажуулах нь зүйтэй байна. Монгол Улсын хувьд маш өргөн уудам газар нутагтай бөгөөд 2019 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 93,426²⁵ аж ахуйн нэгжийн 63,030²⁶ аж ахуйн нэгж нь нийслэл Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа зэргийг харгалзан үзэж цаашид бүс нутгийн зарчмаар бус бизнесийн салбар тус бүрт үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүд нэгдэж бизнесийн салбар тус бүрээр дагнасан танхим байгуулах, тус бүрдээ бие даасан байдлаар үйл ажиллагаа явуулах, эдгээр танхимуудын нэгдлээр Үндэсний танхимын их хурал, удирдах зөвлөл, тэргүүлэгчдийг бүрдүүлдэг тогтолцоонд шилжих нь оновчтой гэж үзэж байна. Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Үндэсний аж ахуйн эрхлэгчдийн танхимын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.3 дахь хэсэгт заасны дагуу Үндэсний танхимын тогтолцоонд салбар, эсхүл салбар дундын үндэсний холбоо, жижиг, дунд, том аж ахуйн үндэсний холбоо, түүнчлэн аж ахуйн үйл ажиллагааны чиглэлийн өөрөө удирдах байгууллагууд үйл ажиллагаа явуулж байгааг харгалзан үзэж хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгах нь зүйтэй байна.

3. Нэрийн хамгаалалт: Танхимын нэрийн хамгаалалтыг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгах шаардлагатай байна. Учир нь Өнөөдрийн байдлаар “танхим” гэсэн нэр агуулсан аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо нийт 69 байгаа бөгөөд үүнээс ТББ-ын хэлбэрээр нийт 65 аж ахуйн нэгж байгууллага байгуулагдсан байна. Үүний нэг нь

²⁵ Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан.

https://www.1212.mn/tables.aspx?tbl_id=DT_NSO_2600_004V2&13999001_select_all=0&13999001_SingleSelect= 1&ISIC_1_select_all=0&ISIC_1SingleSelect= 1&YearQ_select_all=0&YearQSingleSelect= 201903&viewtype=table

²⁶ Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан.

https://www.1212.mn/tables.aspx?tbl_id=DT_NSO_2600_011V1&13999001_select_all=0&13999001_SingleSelect= T2&Aimags_soums_select_all=0&Aimags_soumsSingleSelect= 0501&YearQ_select_all=0&YearQSingleSelect= 201903&viewtype=table

Улаанбаатар хотын танхим бөгөөд 2015 оны 04 дүгээр сарын 15-ны өдөр 50 аж ахуйн нэгж нийлэн “Гишүүдээ дэмжих, нийслэлийн эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих төр хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, засаг захиргааны бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, сурталчлах, бизнес эрхлэгчдийн санал бодлыг уламжлах”²⁷ чиглэлээр үүсгэн байгуулагдсан байна. Өөрөөр хэлбэл ХАҮТХ-ийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т заасан 50-иас доошгүй аж ахуйн нэгж, байгууллага нийлэн үүсгэн байгуулсан, хуулийн дагуу бие даасан танхим байна. Энэ нь “танхим” гэсэн нэрийг сонирхсон этгээдүүд дурын зорилгодоо ашиглах нөхцөл байдлыг бий болгож байна. Энэхүү нөхцөл байдлыг “танхим” гэсэн нэрэнд хуульд тусгайлсан хамгаалалт оруулах замаар шийдэж болохоор байна. Тухайлбал, БНСУ-ын Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн 52 дугаар зүйлд “Энэ хууль дахь Үндэсний Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим эсхүл Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимаас бусад байгууллага “Үндэсний Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим” эсхүл “Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим” эсхүл бусад төстэй нэр хэрэглэхийг хориглосон байна. Мөн Япон улсын Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1-д “Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим нь түүний нэрийн хүрээнд Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим эсхүл японы Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим гэсэн нэр томъёог оруулах үүрэгтэй”, 3.2-т “Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим биш этгээд түүний нэрийн хүрээнд Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимыг илэрхийлэх нэр томъёо эсхүл Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим хэмээн андуурах нэр томъёо хэрэглэхийг хориглоно. Харин тусгай тохиолдолд эдийн засаг аж ахуйн яамны сайдын зөвшөөрлийн үндсэн дээр хэрэглэхийг хориглохгүй” гэх мэтээр нэрийн хамгаалалт хийсэн сайн туршлагыг нутагшуулах шаардлагатай.

- 4. Танхимын бүрэн эрх:** Үндэсний танхимын хувьд төрийн эрх барих дээд байгууллага болон Засгийн газартай харилцах, түүн дотроо бизнес эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг илэрхийлэх, эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх үүднээс хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгоход санал өгөх бүрэн эрхийн хувьд хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд дараах зохицуулалтуудыг тусгах шаардлагатай гэж үзлээ. **Үүнд:**

- а. Хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд танхимын үйл ажиллагаан дахь төрийн оролцоог бүрэн хязгаарлаад зогсохгүй, төрийн болон танхимын хамтын ажиллагааны талаар тодорхой зохицуулж, танхимын байр суурь, эрх зүйн статусыг тодорхой баталгаажуулах;
- б. Төрөөс эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах бүрэн эрхийг олгосон боловч тэдгээрийн оролцоог

²⁷ <http://opendata.burtgel.gov.mn/lesinfo/8172676>

хангалттай баталгаажуулаагүй байгаа тул дараах тодорхой харилцаанууд дээр танхимаас заавал санал авах, хяналт тавих зохицуулалтыг тусгах шаардлагатай гэж үзсэн бөгөөд Үндэсний танхим нь тухайн үйл ажиллагааны талаарх тайлангаа жил бүр гаргадаг байх нь зөв гэж үзлээ. **Үүнд:**

- i. Бизнес эрхлэгчдийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хөндөж буй хэм хэмжээний акт, баримт бичиг боловсруулахад Үндэсний танхимын саналыг заавал авсан байх;
- ii. Бизнес эрхлэгчдийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхолд холбогдож буй хуулийн төслийн үзэл баримтлал, хуулийн төсөлд мэргэжлийн дүгнэлт гаргаж, заавал санал өгөх;
- iii. Дэд бүтцийн болон томоохон бүтээн байгуулалтын төсөл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд төслийн багт бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийг төлөөлөн оролцох;
- iv. Тухайн жилийн Төсвийн тухай хуульд Үндэсний танхимын саналыг заавал авах;
- v. Эдийн засаг, бизнесийн чиглэлээр ЗГ-аас гадаадын улс орнуудтай байгуулж буй олон улсын гэрээ, хэлэлцээрт санал өгөх;
- vi. ЗГ-аас байгуулж буй хөрөнгө оруулалтын гэрээ, тогтвортой байдлын гэрээ, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ зэрэг арилжааны шинжтэй гэрээ хэлэлцээр боловсруулах, хэлэлцээр хийх ажлын хэсэгт Үндэсний танхимын төлөөллийг оролцуулах, саналыг заавал авдаг байх;
- vii. Төсвийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны сонгон шалгаруулалтад оролцох, шалгаруулах үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн хяналт тавих;
- viii. Бүх нийтийн үйлчилгээний үүргийн сан, Жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сан, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан, Хөдөө аж ахуйг дэмжих сан зэрэг төрийн зарим тусгай сангуудаас аливаа төсөл, хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх сонгон шалгаруулалтад хяналт тавих;
- ix. Төрийн байгууллагуудын зүгээс бизнес эрхлэгчдийн ашиг сонирхлыг хөндсөн аливаа шийдвэр гаргахдаа Үндэсний танхимыг саналыг заавал авдаг байх;
- x. Үндэсний танхим нь үндэсний хэмжээний бизнесийн орчны судалгааг жил бүр хийж гүйцэтгэн, тайланг холбогдох төрийн байгууллагад саналын хамт хүргүүлж хамтран ажиллах;
- xi. Төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн засаглал, засаглалын үр дүнтэй байдалд үнэлгээ хийхэд оролцох;
- xii. Төрийн өмчийг хувьчлах болон төрийн зарим чиг үүргийг хувийн хэвшилд шилжүүлэх асуудлаар Үндэсний танхим санал, зөвлөмж хүргүүлэх;

- xiii. Төрийн өндөр албан тушаалтнуудтай бизнесийн уулзалтыг тогтмол зохион байгуулж ажиллах;
- xiv. Төрийн байгууллагын зүгээс бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагаанд хийх төрийн хяналт шалгалтын талаар нэн тэргүүнд Үндэсний танхимд мэдэгдэх бөгөөд танхим нь гишүүн байгууллагынхаа эрх ашгийг хамгаалах үүднээс хяналт хийх үйл ажиллагаанд оролцоно;
- xv. Аливаа хууль тогтоомжийн төсөл нь бизнесийн орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх асуудлаар Үндэсний танхимаар хөндлөнгийн урьдчилсан үнэлгээ хийлгэх;
- xvi. Бизнес эрхлэгчдийн эрх, ашгийг хамгаалах зорилгоор төрийн байгууллагаас холбогдох мэдээллийг аливаа саадгүй гаргуулан авах.

5. Эвлэрүүлэн зуучлах төв: Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд Төрийн болон төрийн бус байгууллага дахь эвлэрүүлэн зуучлагчийн талаарх харилцааг зохицуулсан бөгөөд 8.1-д “Төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоо үйл ажиллагааныхаа чиглэлийн дагуу тухайн салбарын эрх зүйн харилцаанаас үүссэн маргааныг шийдвэрлэх эвлэрүүлэн зуучлагчийг ажиллуулж болно” гэж заасан бөгөөд Үндэсний танхимын дэргэд анх 2014 онд эвлэрүүлэн зуучлах төв байгуулагдсан бөгөөд тухайн үедээ эвлэрүүлэн зуучлалын албаны дарга, нарийн бичиг, 18 эвлэрүүлэн зуучлагчдын бүрэлдэхүүнтэй байгуулагдаж байсан байна. Гэвч Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.1-д “Энэ хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан эвлэрүүлэн зуучлагчийн дэмжлэгтэйгээр байгуулсан эвлэрлийн гэрээгээр хүлээсэн үүргээ үүрэг гүйцэтгэгч биелүүлээгүй бол нөгөө тал нь Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 3.1-д заасны дагуу шүүхэд хандах эрхтэй” гэж заасан бөгөөд энэ тухайн эвлэрүүлэн зуучлалын төвийн шийдвэрийг шүүгч баталгаажуулж, захирамж гаргадгүйгээс заавал биелэгдэх шинжгүй болсон байна. Иймд Үндэсний танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн зуучлалын төвийн шийдвэрийг Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд заасны нэгэн адил шүүгч баталгаажуулж, захирамж гарган шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил заавал биелэгддэг болгох шаардлагатай байна.

6. Гишүүнчлэл: Олон улсад танхимын гишүүнчлэлийн хувьд заавал, сайн дурын болон холимог гэсэн чиг хандлагатай байна. ХБНГУ болон БНКУ-ын хувьд заавал гишүүнчлэлтэй, ОХУ, Япон, БНУУ сайн дурын гишүүнчлэлийн хэлбэртэй бол Франц, БНСУ гишүүнчлэлийн холимог тогтолцоотой байна. Манай улсын хувьд сайн дурын гишүүнчлэлийн хэлбэртэй байгаа бөгөөд үүнийгээ дагаад танхимын санхүүжилт нь үндсэн үйл ажиллагааны зардлаа нөхөж чадахгүй, алдагдалтай ажиллаж байгаагаас судалгаа, шинжилгээ хийх төсөвгүй, энэхүү шалтгааны

улмаас УИХ, ЗГ-т хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох чиглэлээр хүргэж байгаа, бизнесийн орчны талаар хүргэж байгаа санал нь төрийн бодлогод тусах магадлал бага байгаа зэрэг хүндрэлүүд байгаа тул заавал гишүүнчлэлийн хэлбэрт шилжих хэрэгтэй гэж үзлээ. Гишүүнчлэлийн асуудал нь танхимын санхүүжилттэй салшгүй холбоотой бөгөөд гишүүнчлэлийг заавал болгосноор танхим нь санхүүгийн хувьд хараат бусаар үйл ажиллагаа явуулах, бие даасан байдал бэхжих, мэргэжлийн танхим болох боломж бүрдэх юм.

7. Дотоод бүтэц: Танхимын дотоод бүтэц буюу танхимын удирдах дээд байгууллага, удирдлага (Их хурал, Ерөнхийлөгч, Удирдах зөвлөл, Гүйцэтгэх удирдлага, Тэргүүлэгчид), хяналтын бүтэц, эрх хэмжээ зэргийг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгах. Тухайлбал, Франц, Унгар, Солонгос, Герман, Казахстан зэрэг улс орнуудад нийт гишүүдээс сонгогдсон Их хурал, түүнээс томилогдсон Удирдах зөвлөл, Гүйцэтгэх удирдлага, мөн зарим улсад танхимын үйл ажиллагаанд хяналт тавих хяналтын нэгж зэргийг хуульд тодорхой заасан байна. Ингэснээр Үндэсний танхимын удирдах байгууллагад эрх хэмжээний давхардал, зөрчил үүсэхгүй бөгөөд танхимын дүрэм өөрчлөгдсөнөөс үл хамааран хуульд заасан бүтэц, эрх хэмжээний хүрээнд үйл ажиллагаа явуулах боломжтой болох юм.

8. Санхүүжилт: Үндэсний танхим нь одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулиар гишүүний татвар, иргэд, байгууллагын хандив, үйлчилгээний орлогоос санхүүжилтээ бүрдүүлж байгаа бөгөөд тухайн харилцааг хуулиар тодорхой зааж, хувь хэмжээ, хөнгөлөлт, чөлөөлөлт зэрэг асуудлуудыг дүрмээр зохицуулах нь зүйтэй юм. Ингэхдээ дараах зүйлүүдийг анхаарах хэрэгтэй байна. **Үүнд:**

- a. Эмэгтэй бизнес эрхлэгчид болон старт-ап зэрэг зарим төрлийн бизнес эрхлэгчдийг танхимын гишүүнчлэлийн татвараас тодорхой хугацаанд чөлөөлөх;
- b. Аж ахуйн нэгжийн орлогын түвшингээс хамааран гишүүний төлөх татварын хувь хэмжээг ялгаатай тогтоож болох бөгөөд энэ нь танхимд эдлэх гишүүдийн эрхэд үл нөлөөлөхөөр зохицуулах. Харин танхимын зүгээс гишүүдэд үзүүлдэг нэмэлт үйлчилгээтэй холбоотойгоор, эсхүл гишүүдийн ангиллаас хамааран нэмэлт татвар төлөх эрхийг нээлттэй үлдээх;
- c. Дээрх байдлаар татварын хувь хэмжээг ялгаатай тогтоохдоо Татварын ерөнхий хууль болон Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хуультай нийцүүлэн орлогын түвшингээс хамааран хэд хэдэн ангилалд хуваах;

- d. Танхим өөрийн үйлчилгээний хөлсний хувь хэмжээг бие даан тогтоодог байх;
- e. Гишүүдийн татварын хувь хэмжээ, хөнгөлөлт, чөлөөлөлт зэрэг асуудлуудыг үндсэн дүрмээрээ дэлгэрүүлэн зохицуулдаг байх.

9. Төрийн зарим чиг үүргийг хэрэгжүүлэх: Захиргааны эрх зүйн онолын үүднээс Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимыг “нийтийн эрх зүйн гишүүнчлэл бүхий нэгдэл” гэж үздэг бөгөөд нийтийн эрх зүйн хэм хэмжээнд тулгуурлан үйл ажиллагаа явуулна гэж тайлбарладаг. Түүнчлэн одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ХАҮТтХ-ийн 6 дугаар зүйлд зааснаар экспортын барааны гарал үүслийг гэрчлэх, экспорт, импортын барааны тоо, чанарын талаар магадлагаа гаргах, давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх зэрэг төрийн байгууллагад хамаарах чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа нь нийтийн эрх зүйн ангилалд хамаарах нэг хүчин зүйл болж байна. Цаашид танхимын чиг үүргийг өргөжүүлэх, нэмэгдүүлэх шаардлагатай бөгөөд захиргааны байгууллагын зарим чиг үүргийг шилжүүлэн авах эрхийг нь нээсэн ерөнхий зохицуулалтыг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд оруулах нь зүйтэй бөгөөд зарим чиг үүргийг шилжүүлэн авснаар захиргааны байгууллагын ачаалал багасах, цаг хугацаа, зардал багасах эерэг үр дүн гарах юм.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Хууль, эрх зүйн акт

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, 1992
2. Монгол Улсын Иргэний хууль, 2002
3. Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль, 1995
4. Төрийн бус байгууллагын тухай хууль, 1997
5. Монгол Улсын Засгийн Газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, 2016

Статистик мэдээ, судалгааны тайлан, ном, сурах бичиг

6. Монголын Үндэсний Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын 2011-2014 онуудад хийсэн ажлын тайлан, УБ., 2014 он
7. Монголын Үндэсний Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын 2015-2018 онуудад хийсэн үйл ажиллагааны тайлан, УБ., 2018 он
8. МҮХАҮТ-ын гишүүдийн 2016 оны сэтгэл ханамжийн судалгааны тайлан, УБ., 2017 он
9. Монгол Улсын бизнесийн орчны суурь судалгаа-эцсийн тайлан, УБ., 2018 он
10. Монгол орны хувьд баримтлах стратеги, Европын сэргээн босголт хөгжлийн банкны баримт бичиг, УБ., 2013 он
11. Бизнес итгэлийн индекс, 2016 оны судалгааны тайлан, УБ., 2016 он
12. Монголын бизнесийн орчны судалгаа, УБ., 2017 он
13. Монгол Улсын компанийн засаглалын үндэсний тайлан, УБ., 2015 он
14. Бизнес итгэлийн индекс, 2018 оны судалгааны тайлан, УБ., 2018 он
15. Бизнес итгэлийн индекс, 2017 оны судалгааны тайлан, УБ., 2017 он
16. Арбитрын тухай хуулийн хэрэгжилт, хүндрэл бэрхшээл, эрх зүйн орчныг сайжруулах арга зам, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн иргэн, эдийн засгийн эрх зүйн сектор, УБ., 2010 он
17. Монголын бизнесийн орчны талаарх үндэсний хэмжээний судалгааны үр дүн, УБ., 2014 он
18. МҮХАҮТ-ын 2018 оны бодлого, зорилтууд, УБ., 2018 он

Цахим эх сурвалж

19. <http://opendata.burtgel.gov.mn/lesinfo/8172676>
20. <http://opendata.burtgel.gov.mn/les?condition=3&text=%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%85%D0%B8%D0%BC>
21. <http://2012.parliament.mn/law/project/931/category/1>
22. <http://www.arbitr.mn/index.php/aboutus>
23. https://www.ubchamber.mn/uploads/Force_majeure_Hardship.pdf
24. <https://www.mongolchamber.mn/>

СУДАЛГААНЫ АСУУЛТ

Сайн байна уу? Танд болон танай хамт олонд энэ өдрийн мэнд хүргэе. Монголын Үндэсний Худалдаа, Аж Үйлдвэрийн Танхим /цаашид “**МҮХАҮТ**” гэх/-ийн зүгээс өөрсдийн үйл ажиллагааны зарим чиглэлийг сайжруулах зорилгоор гишүүн байгууллагуудаас Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль /цаашид “**ХАҮТТХ**” гэх/-ийн зарим зохицуулалттай холбоотой судалгаа явуулж байгаа бөгөөд доорх асуултуудад үнэн зөв хариулах нь МҮХАҮТ-ын цаашдийн үйл ажиллагааны хөгжилд үнэтэй хувь нэмэр оруулах болно.

Танай компанийн нэр: “.....” ХХК

1. Танай компани байгуулагдаад хэдэн жил болж байгаа вэ?

- a. 1-5 жил
- b. 6-10 жил
- c. 11-15 жил
- d. 16-20 жил
- e. 20-с дээш жил

2. Танай компани МҮХАҮТ-ын гишүүнчлэлийн ямар ангилалд хамаардаг вэ?

- a. Diamond
- b. Platinum
- c. Gold
- d. Classic
- e. Not member

3. Танай компанийн үйл ажиллаганы чиглэл? (нөхөж бичнэ үү)

- a.
- b.
- c.
- d.

4. Та МҮХАҮТ-д хуулиар олгогдсон бүрэн эрхийн талаар хэр мэдэх вэ?

- a. Сайн мэднэ
- b. Мэднэ
- c. Зарим талаар мэднэ
- d. Мэдэхгүй

5. МҮХАҮТ-ын зүгээс өнгөрсөн хугацаанд төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах бүрэн эрхээ хангалттай хэрэгжүүлж чадсан уу?
- a. Хангалттай хэрэгжүүлсэн
 - b. Хэрэгжүүлсэн
 - c. Зарим талаар хэрэгжүүлсэн
 - d. Хэрэгжүүлж чадаагүй
6. Хэрвээ хэрэгжүүлж чадаагүй бол ямар хүчин зүйл нөлөөлсөн гэж үзэж байна вэ? (5 дахь асуултад “Хэрэгжүүлж чадаагүй” гэсэн хариулт сонгосон тохиолдолд хариулна.)
- a. Тухайн үеийн удирдлагуудаас хамааралтай
 - b. Судалгаанд үндэслэсэн санал дүгнэлт бага байдаг
 - c. Гишүүн байгууллагуудаас ирүүлж буй саналуудаас хамааралтай
 - d. Саналыг хүлээж авах эсэх нь төрийн байгууллагын асуудал
7. Төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг дотоодод болон гадаадад тайлбарлан таниулах чиг үүргээ хангалттай хэрэгжүүлж чадсан уу?
- a. Хангалттай хэрэгжүүлсэн
 - b. Хэрэгжүүлсэн
 - c. Зарим талаар хэрэгжүүлсэн
 - d. Хэрэгжүүлж чадаагүй
8. Төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогын хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх чиг үүргээ ямар түвшинд хэрэгжүүлсэн вэ?
- a. Хангалттай хэрэгжүүлсэн
 - b. Хэрэгжүүлсэн
 - c. Зарим талаар хэрэгжүүлсэн
 - d. Хэрэгжүүлж чадаагүй
9. МҮХАҮТ-ын зүгээс төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлод санал дүгнэлт оруулах, дотоод гадаадад тайлбарлан таниулах болон хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэх ажилд ямар хүчин зүйл хүндрэл учруулж байгаа вэ?
- a. ХАҮТтХ-д заасан бүрэн эрх нь хангалтгүй
 - b. ХАҮТтХ-ийн санхүүжилт хангалтгүй
 - c. ХАҮТтХ-ийн тогтолцоо буруу
 - d. ХАҮТтХ-ийн удирдлагын баг хангалтгүй ажиллаж байсан

10. Өмнөх асуулт буюу 9 дэх асуултад дурдсан чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд МҮХАҮТ-д ямар дэмжлэг хэрэгтэй вэ? (нөхөж бичнэ үү)

- a.
- b.
- c.
- d.

11. МҮХАҮТ нь худалдаа үйлдвэрийнхний нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлөх чиг үүргээ ямар түвшинд хэрэгжүүлж байгаа вэ?

- a. Хангалттай хэрэгжүүлдэг
- b. Хэрэгжүүлдэг
- c. Зарим талаар хэрэгжүүлдэг
- d. Хэрэгжүүлж чаддаггүй

12. МҮХАҮТ нь эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх зорилгоор хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох санал оруулах чиг үүргээ хэрэгжүүлж чаддаг уу?

- a. Хангалттай хэрэгжүүлж чаддаг
- b. Хэрэгжүүлдэг
- c. Зарим хууль тогтоомжийн хувьд хэрэгжүүлдэг
- d. Хэрэгжүүлж чаддаггүй

13. Хэрвээ хэрэгжүүлж чадаагүй бол ямар хүчин зүйл нөлөөлсөн гэж үзэж байна вэ? (11 эсхүл 12 дахь асуултын аль нэгэнд нь “Хэрэгжүүлж чадаагүй” гэсэн хариулт сонгосон тохиолдолд хариулна.)

- a. Тухайн үеийн удирдлагуудаас хамааралтай
- b. Судалгаанд үндэслэсэн санал дүгнэлт бага байдаг
- c. Гишүүн байгууллагуудаас ирүүлж буй саналуудаас хамааралтай
- d. Саналыг хүлээж авах эсэх нь төрийн байгууллагын асуудал

14. Та МҮХАҮТ-ын дэргэдэх Монголын Олон Улсын Арбитрын чиг үүргийн талаар хэр мэдэх вэ?

- a. Хангалттай сайн
- b. Дунд зэрэг мэднэ
- c. Бага зэрэг мэднэ
- d. Мэдэхгүй

15.Та Монголын Олон Улсын Арбитраар хэрэг шийдвэрлүүлэхийн гол ач холбогдлыг юу гэж үзэж байна вэ?

- a. Шат дамжлага бага
- b. Зардал бага
- c. Хараат бус, мэргэшсэн, өндөр ур чадвар
- d. Олон улсын түвшинд хэргийг шийдвэрлэнэ

16.Таны бодлоор МҮХАҮТ-ын дэргэдэх Монголын Олон Улсын Арбитр нь чиг үүргээ бүрэн дүүрэн хэрэгжүүлж чадаж байгаа юу?

- a. Хангалттай хэрэгжүүлж байгаа
- b. Дунд зэргийн түвшинд хэрэгжүүлж байгаа
- c. Бага хувиар хэрэгжүүлж байгаа
- d. Хэрэгжүүлж чадахгүй байна

17.МҮХАҮТ-ын зүгээс хэрэгжүүлдэг “давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх” үйлчилгээ хараат бус, мэргэжлийн түвшинд байж чаддаг уу?

- a. Хангалттай сайн
- b. Дунд зэрэг
- c. Бага зэрэг
- d. Хангалтгүй

18.МҮХАҮТ-аас тодорхойлсон давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчилсэн баримт нь шүүх болон арбитрад нотлох баримтын түвшинд үнэлэгдэж чаддаг уу?

- a. Чаддаг
- b. Чаддаггүй

19.Давагдашгүй хүчин зүйлийн гэрчлэх энэхүү чиг үүрэг МҮХАҮТ-д байх нь зөв гэж боддог уу?

- a. Тийм
- b. Үгүй

20.Таны хувьд танхимын санхүүжилт нь тухайн байгууллагыг үйл ажиллагаагаа саадгүй явуулахад хангалттай байж чаддаг гэж бодож байна уу?

- a. Хангалттай
- b. Үйл ажиллагааны зардалдаа хүрэлцдэг
- c. Хангалтгүй
- d. Мэдэхгүй

21. ХАҮТtХ-д заасан танхимын тогтолцоог та монгол улсын нөхцөлд тохирсон тогтолцоо гэж үзэж байна уу?

- a. Тийм
- b. Үгүй

22. МҮХАҮТ-ын гишүүнчлэл сайн дурын байгаа нь зөв гэж үзэж байна уу?

- a. Тийм
- b. Үгүй

23. Танхимын дотоод бүтэц, зохион байгуулалт үйл ажиллагааны онцлогтой уялдсан зөв бүтэц байж чаддаг уу?

- a. Тийм
- b. Үгүй

24. МҮХАҮТ-ын дотоод засаглал хангалттай сайн түвшинд байж чаддаг уу?

- a. Хангалттай сайн
- b. Сайн
- c. Хангалтгүй
- d. Мэдэхгүй

25. МҮХАҮТ-ын ерөнхийлөгч болоод гүйцэтгэх удирдлагад тавигдах шаардлагыг шинэчлэх шаардлагатай гэж үзэж байна уу?

- a. Тийм
- b. Үгүй

26. МҮХАҮТ-ын зүгээс гарааны бизнес эрхлэгч болон жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгч бизнесийн салбарынханд хүрч ажиллаж чаддаг уу?

- a. Хангалттай хүрч ажилладаг
- b. Хүрч ажилладаг
- c. Хангалтгүй
- d. Мэдэхгүй

27. МҮХАҮТ дэргэдээ эдийн засаг, бизнесийн орчны суурь судалгаа хийх зорилготой институц бий болговол та дэмжих үү?

- a. Дэмжинэ
- b. Тийм шаардлагагүй
- c. Тухайн үедээ шийднэ
- d. Мэдэхгүй

28. МҮХАҮТ-ын зүгээс ЖДҮДСан зэрэг төсвийн хөрөнгөөр сонгон шалгаруулалт хийдэг бүтэцтэй байгууллагын бүрэлдэхүүнд орж ажиллахыг зөв гэж үзэж байна уу?

- a. Тийм
- b. Үгүй

29. 1995 онд батлагдсан ХАҮТтХ-ийг шинэчилж, МҮХАҮТ болоод бусад танхимын үйл ажиллагааг орчин цагийн бизнесийн орчинтой уялдуулан хөгжүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна уу?

- a. Тийм
- b. Үгүй

30. Хэрэв 29 дэх асуултад “тийм” гэж хариулсан бол ямар байдлаар хөгжүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна вэ? (нөхөж бичнэ үү)

.....

.....

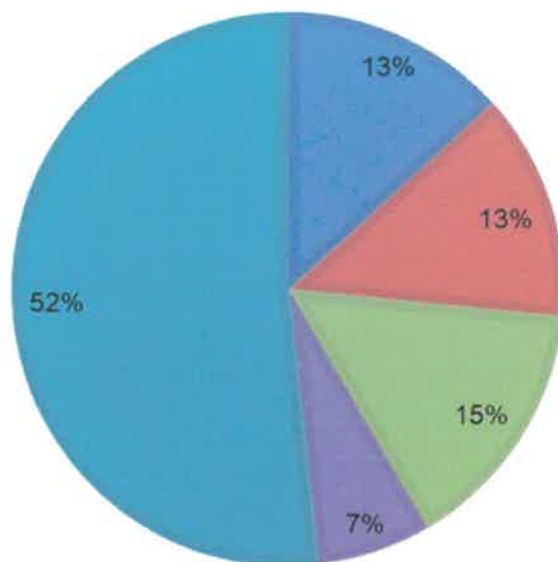
.....

.....

Судалгаанд идэвхтэй оролцсон танд баярлалаа.

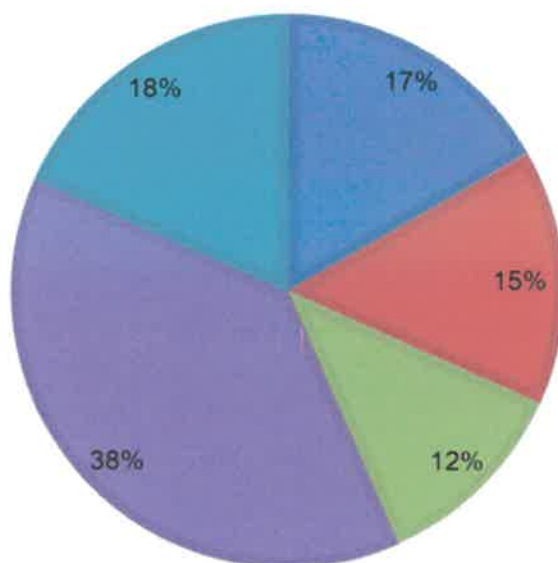
1. Танай компани байгуулагдаад хэдэн жил болж байгаа вэ?

■ а. 1-5 жил ■ б. 6-10 жил ■ в. 11-15 жил ■ г. 16-20 жил ■ д. 20-с дээш жил

2. Танай компани МҮХАҮТ-ын гишүүнчлэлийн ямар ангилалд хамаардаг вэ?

■ а. Diamond ■ б. Platinum ■ в. Gold ■ г. Classic ■ д. Гишүүн бус

4. Та МҮХАҮТ-д хуулиар олгогдсон бүрэн эрхийн талаар хэр мэдэх вэ?

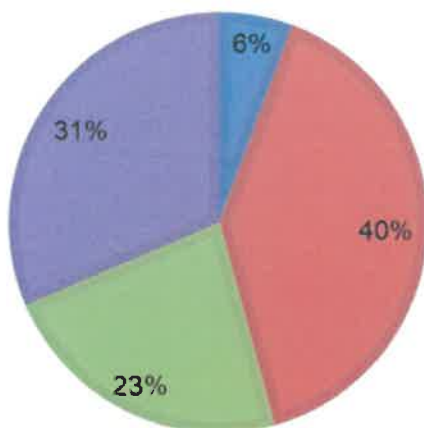

5. МҮХАҮТ-ын зүгээс өнгөрсөн хугацаанд төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлоход санал дүгнэлт оруулах бүрэн эрхээ хангалттай хэрэгжүүлж чадсан уу?

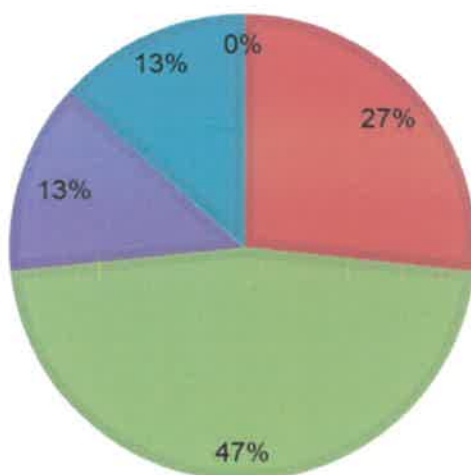
6. Хэрвээ хэрэгжүүлж чадаагүй бол ямар хүчин зүйл нөлөөлсөн гэж үзэж байна вэ? (5 дахь асуултад “Хэрэгжүүлж чадаагүй” гэсэн хариулт сонгосон тохиолдолд хариулна.)

- a. Тухайн үеийн удирдлагуудаас хамааралтай
- b. Судалгаанд үндэслэсэн санал, дүгнэлт бага байдаг
- c. Гишүүн байгууллагуудаас ирүүлж буй саналуудаас хамааралтай
- d. Саналыг хүлээж авах эсэх нь төрийн байгууллагын асуудал

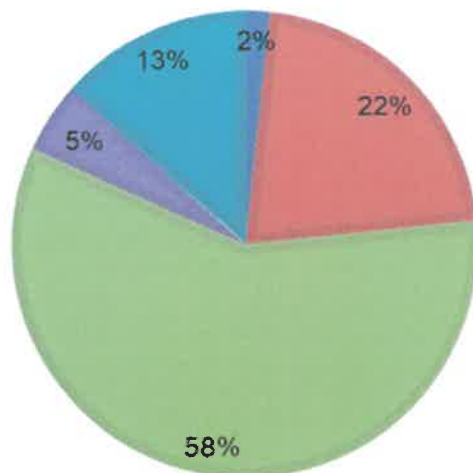
7. Төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг дотоодод болон гадаадад тайлбарлан таниулах чиг үүргээ хангалттай хэрэгжүүлж чадсан уу?

- a. Хангалттай хэрэгжүүлсэн
- b. Хэрэгжүүлсэн
- c. Зарим талаар хэрэгжүүлсэн
- d. Хэрэгжүүлж чадаагүй
- e. Мэдэхгүй

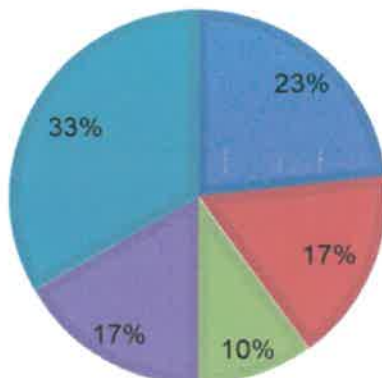
8. Төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогын хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх чиг үүргээ ямар түвшинд хэрэгжүүлж байгаа вэ?

- a. Хангалттай хэрэгжүүлсэн
- b. Хэрэгжүүлсэн
- c. Зарим талаар хэрэгжүүлсэн
- d. Хэрэгжүүлж чадаагүй
- e. Мэдэхгүй

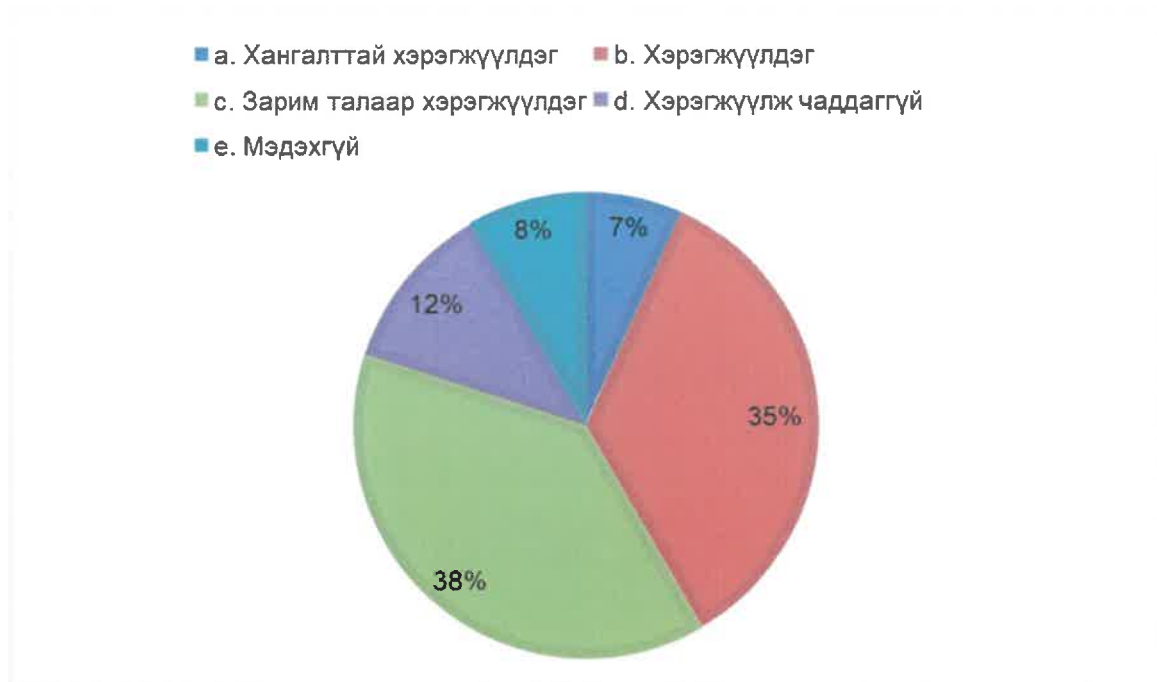

9. МҮХАҮТ-ын зүгээс төрийн эдийн засаг, нийгмийн бодлогыг тодорхойлход санал дүгнэлт оруулах, дотоод гадаадад тайлбарлан таниулах болон хэрэгжилтэд тус дэмжлэг үзүүлэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэх ажилд ямар хүчин зүйл хүндрэл учруулж байна гэж үзэж байна вэ?

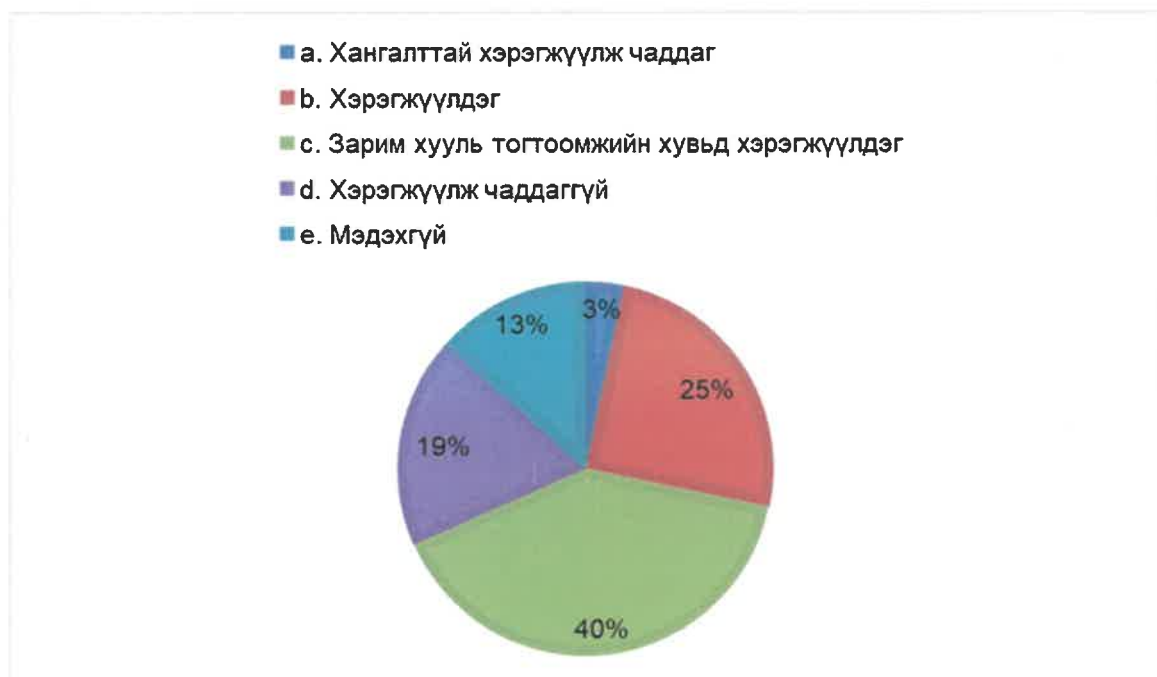
- a. ХАҮТХ-д заасан бүрэн эрх нь хангалтгүй
- b. ХАҮТХ-ийн санхүүжилт хангалтгүй
- c. ХАҮТХ-ийн тогтолцоо буруу
- d. ХАҮТХ-ийн удирдлагын баг хангалтгүй ажиллаж байсан
- e. Мэдэхгүй

11. МҮХАҮТ нь худалдаа үйлдвэрийнхний нийтлэг эрх ашгийг төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад төлөөлөх чиг үүргээ ямар түвшинд хэрэгжүүлж байгаа вэ?

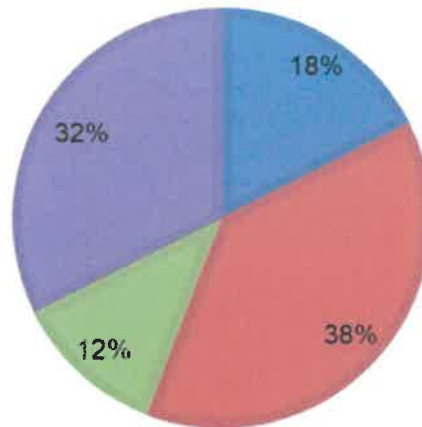

12. МҮХАҮТ нь эдийн засаг, аж ахуйн зохистой орчин бүрдүүлэх зорилгоор хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох санал оруулах чиг үүргээ хэрэгжүүлж чаддаг уу?

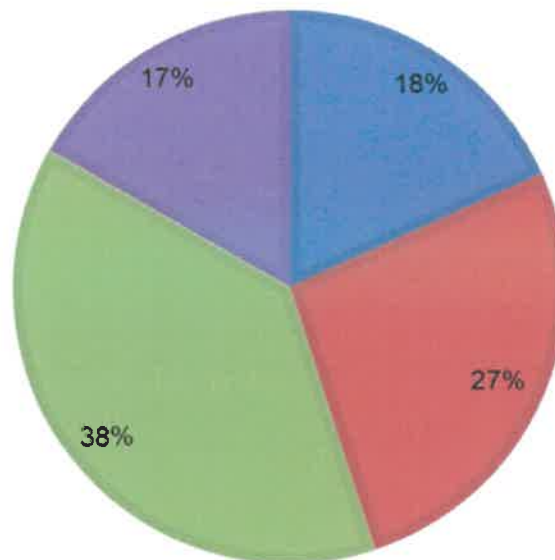
13. Хэрвээ хэрэгжүүлж чадаагүй бол ямар хүчин зүйл нөлөөлсөн гэж үзэж байна вэ? (11 эсхүл 12 дахь асуултын аль нэгэнд нь “Хэрэгжүүлж чадаагүй” гэсэн хариулт сонгосон тохиолдолд хариулна.)

- a. Тухайн үеийн удирдлагуудаас хамааралтай
- b. Судалгаанд үндэслэсэн санал, дүгнэлт бага байдаг
- c. Гишүүн байгууллагуудаас ирүүлж буй саналуудаас хамааралтай
- d. Саналыг хүлээж авах эсэх нь төрийн байгууллагын асуудал

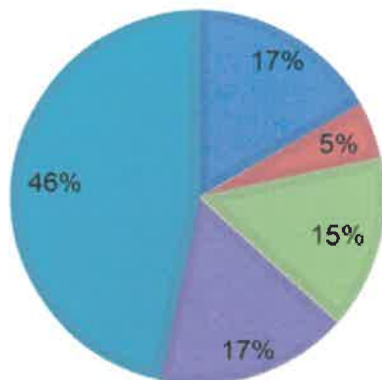
14. Та МҮХАҮТ-ын дэргэдэх Монголын Олон Улсын Арбитрын чиг үүргийн талаар хэр мэдэх вэ?

- a. Хангалттай сайн
- b. Дунд зэрэг мэднэ
- c. Бага зэрэг мэднэ
- d. Мэдэхгүй

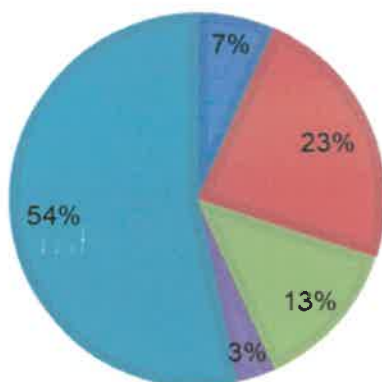
15. Та Монголын Олон Улсын Арбитраар хэрэг шийдвэрлүүлэхийн гол ач холбогдлыг юу гэж үзэж байна вэ?

- a. Шат дамжлага бага
- b. Зардал бага
- c. Хараат бус, мэргэшсэн, өндөр ур чадвар
- d. Олон улсын түвшинд хэргийг шийдвэрлэнэ
- e. Үйлчилгээ авч байгаагүй

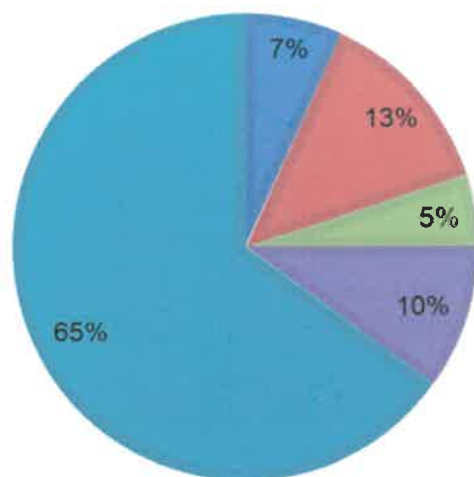
16. Таны бодлоор МҮХАҮТ дэргэдэх Монголын Олон Улсын Арбитр нь чиг үүргээ бүрэн дүүрэн хэрэгжүүлж чадаж байгаа юу?

- a. Хангалттай хэрэгжүүлж байгаа
- b. Дунд зэргийн түвшинд хэрэгжүүлж байгаа
- c. Бага хувиар хэрэгжүүлж байгаа
- d. Хэрэгжүүлж чадахгүй байна.
- e. Үйлчилгээ авч байгаагүй

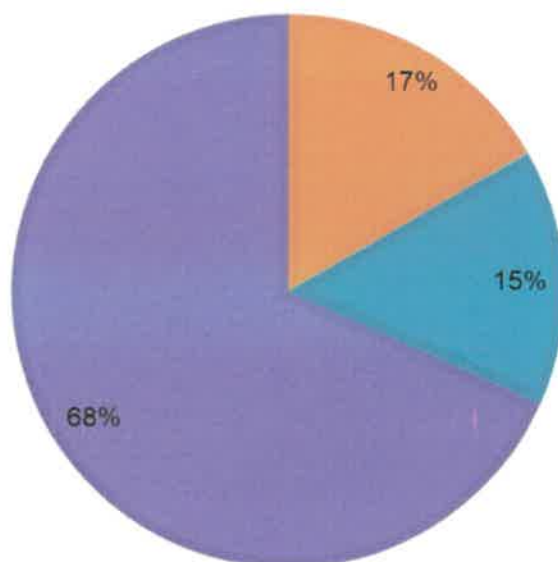
17. МҮХАҮТ-ын зүгээс хэрэгжүүлдэг “давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх” үйлчилгээ хараат бус, мэргэжлийн түвшинд байж чаддаг уу?

- a. Хангалттай сайн
- b. Дунд зэрэг
- c. Бага зэрэг
- d. Хангалтгүй
- e. Үйлчилгээ авч байгаагүй

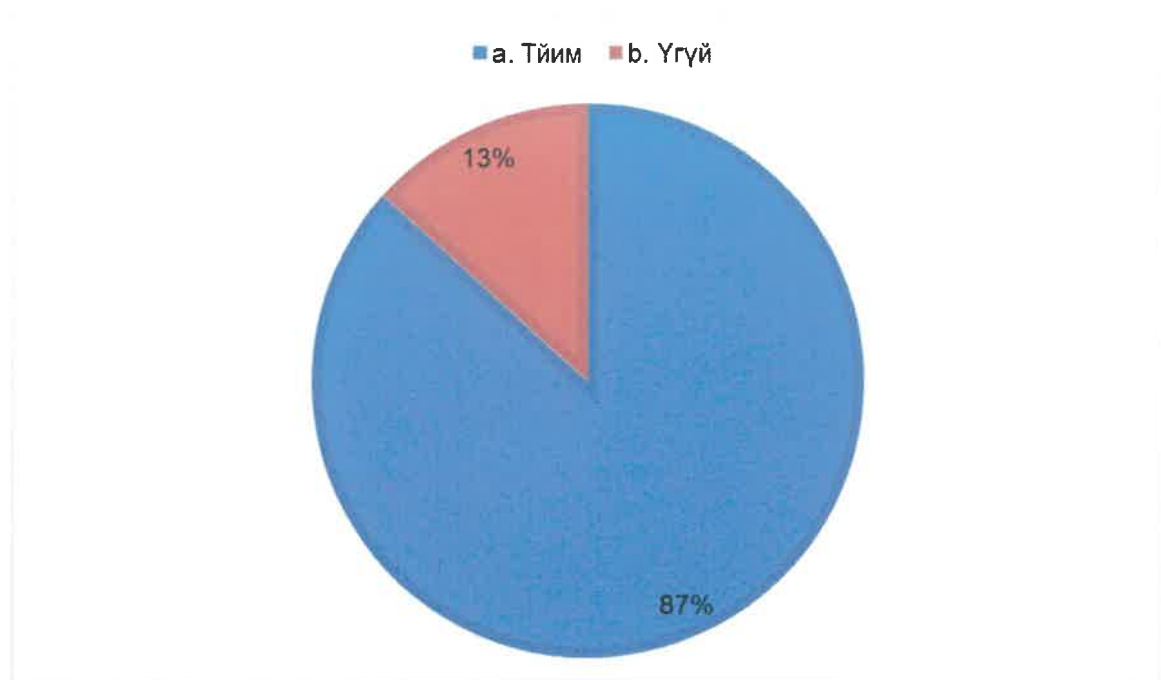

18. МҮХАҮТ-аас тодорхойлсон давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчилсэн баримт нь шүүх болон арбитрд нотлох баримтын түвшинд үнэлэгдэж чаддаг уу?

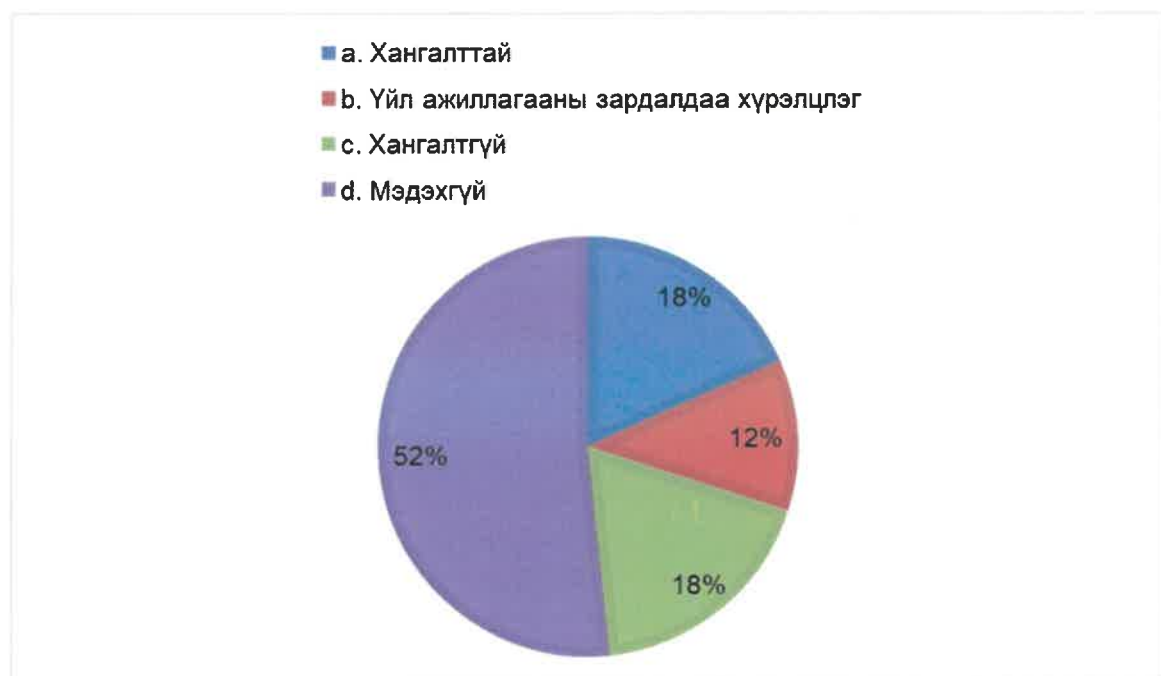
- a. Чаддаг
- b. Чаддаггүй
- c. Мэдэхгүй

19. Давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх энэхүү чиг үүрэг МҮХАҮТ-д байх нь зөв гэж боддог уу?

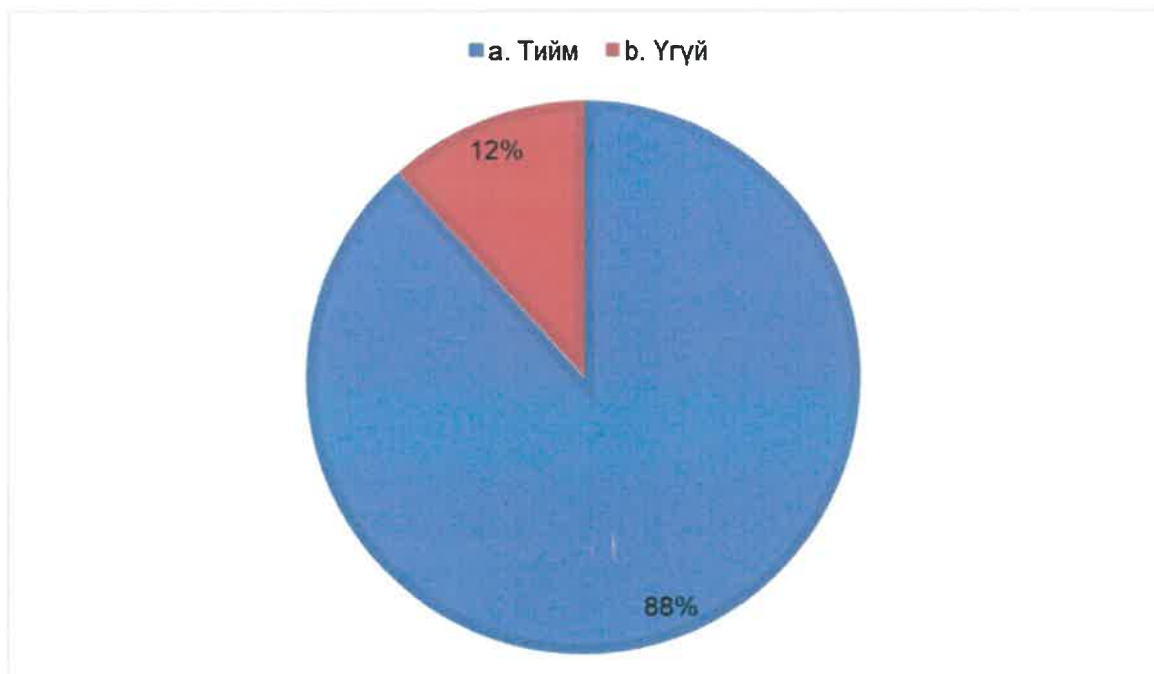
20. Таны хувьд танхимын санхүүжилт нь тухайн байгууллагыг үйл ажиллагаагаа саадгүй явуулахад хангалттай байж чаддаг гэж бодож байна уу?

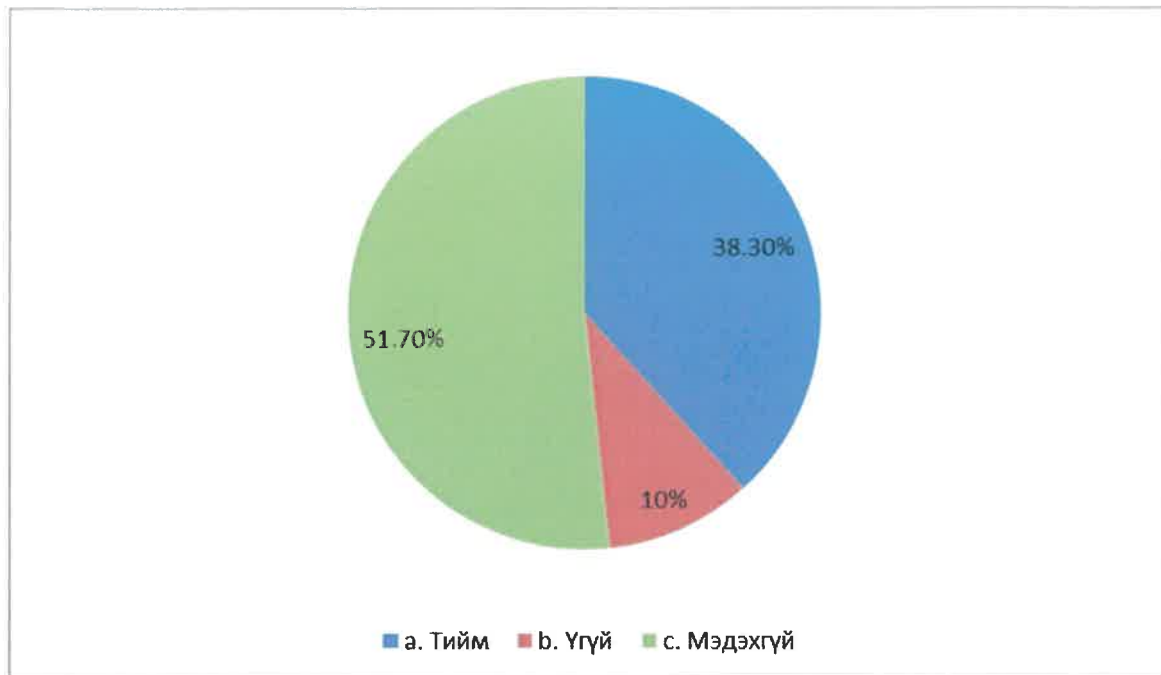
21. ХАҮТтХ-д заасан танхимын тогтолцоог та Монгол улсын нөхцөлд тохирсон тогтолцоо гэж үзэж байна уу?

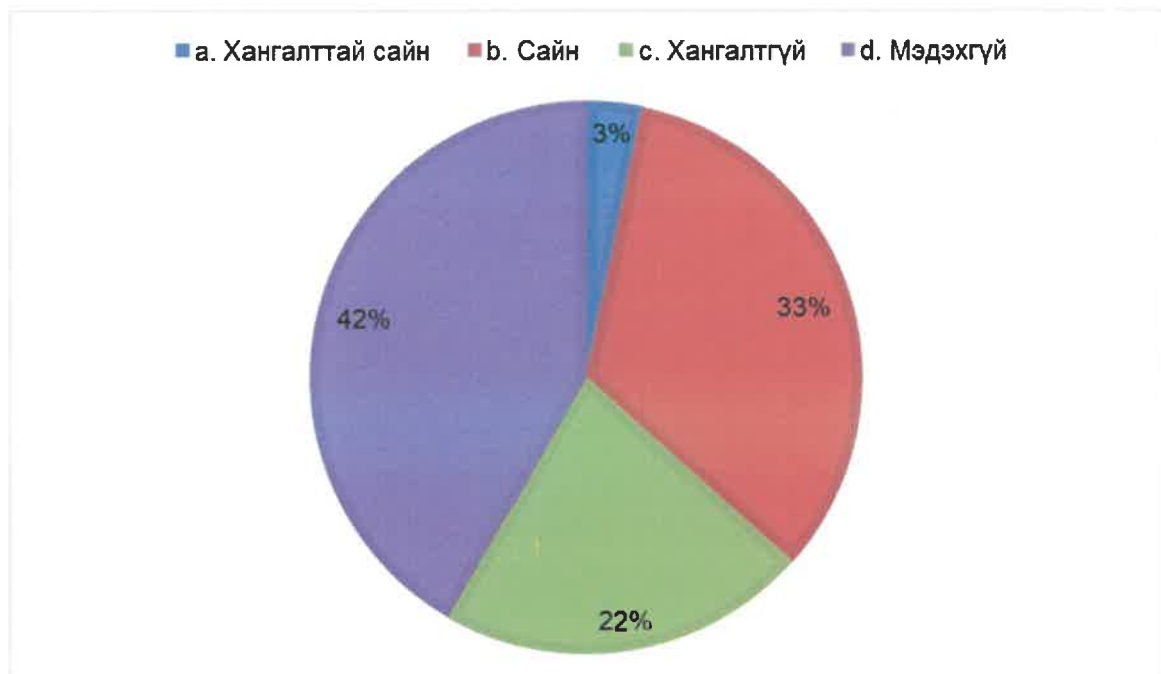
22. МҮХАҮТ-ын гишүүнчлэл сайн дурын байгаа нь зөв гэж үзэж байна уу?

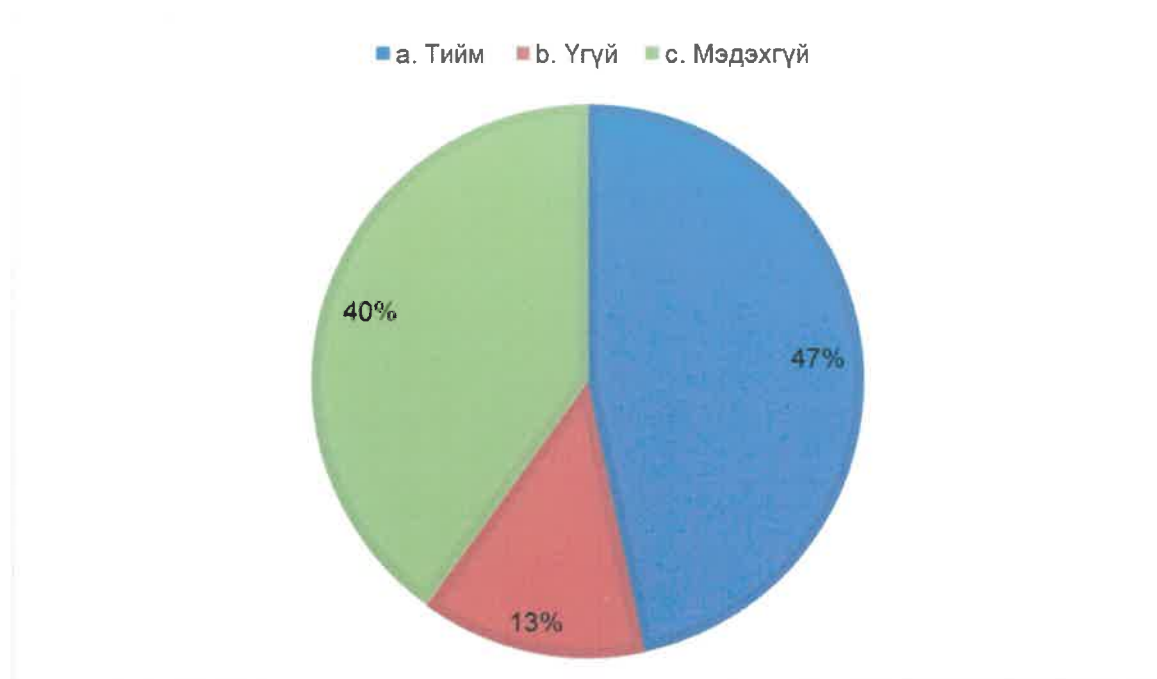
23. Танхимын дотоод бүтэц, зохион байгуулалт үйл ажиллагааны онцлогтой уялдсан зөв бүтэц байж чаддаг уу?

24. МҮХАҮТ-ын дотоод засаглал хангалттай сайн түвшинд байж чаддаг уу?

25. МҮХАҮТ-ын ерөнхийлөгч болоод гүйцэтгэх удирдлагад тавигдах шаардлагыг шинэчлэх шаардлагатай гэж үзэж байна уу?

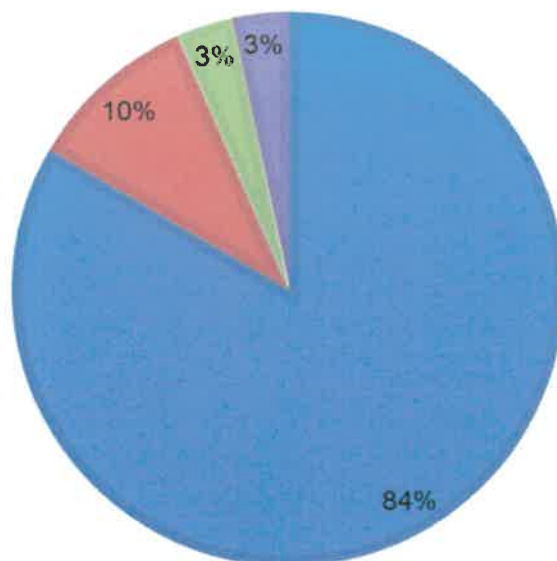

26. МҮХАҮТ-ын зүгээс гарааны бизнес эрхлэгч болон жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгч бизнесийн салбарынханд хүрч ажиллаж чаддаг уу?

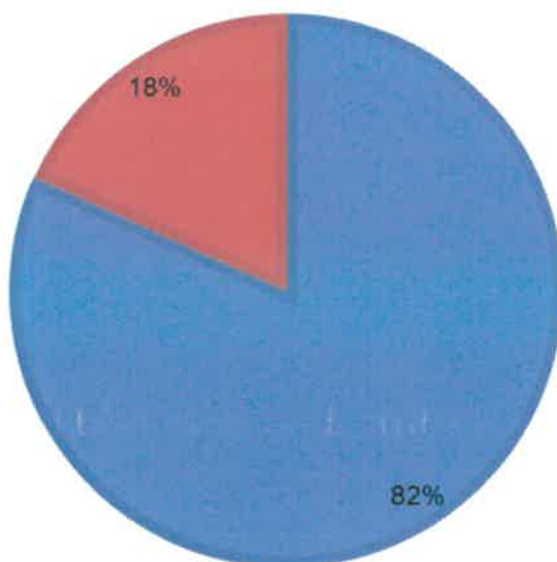
27. МҮХАҮТ дэргэдээ эдийн засаг, бизнесийн орчны суурь судалгаа хийх зорилготой институт бий болговол та дэмжих үү?

■ a. Дэмжинэ ■ b. Тийм шаардлагагүй ■ c. Тухайн үедээ шийднэ ■ d. Мэдэхгүй

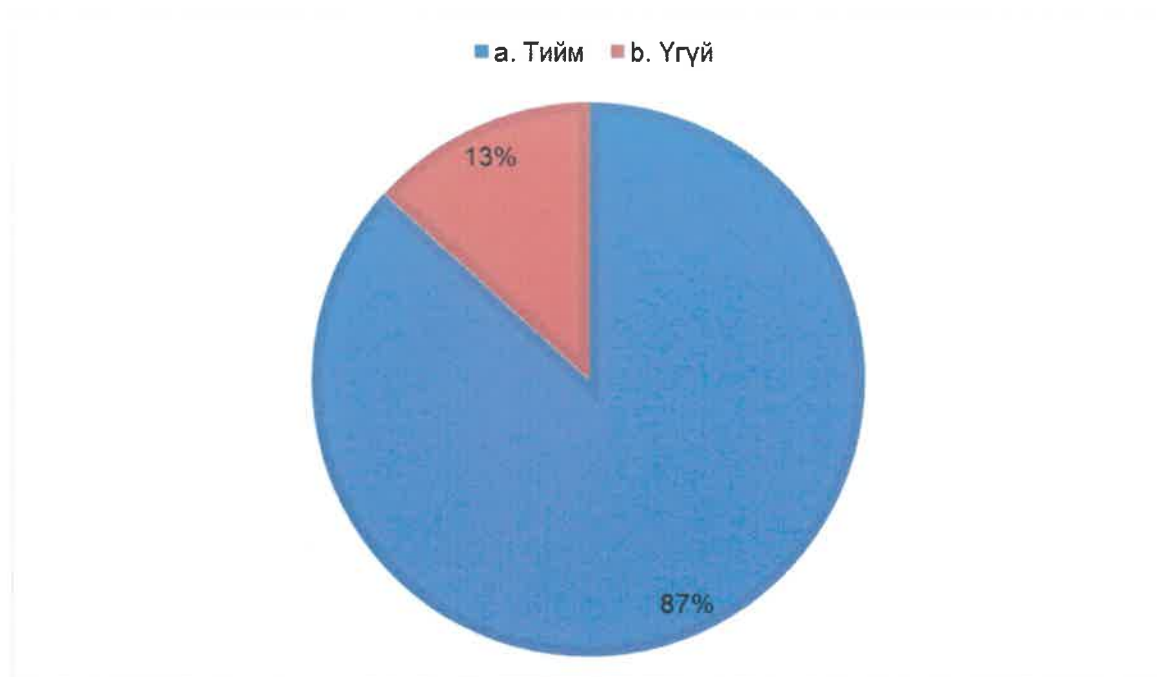

28. МҮХАҮТ-ын зүгээс ЖДҮДСан зэрэг төсвийн хөрөнгөөр сонгон шалгаруулалт хийдэг бүтэцтэй байгууллагын бүрэлдэхүүнд орж ажиллахыг зөв гэж үзэж байна уу?

■ a. Тийм ■ b. Үгүй

29. 1995 онд батлагдсан ХАҮТтХ-ийг шинэчилж, МҮХАҮТ болоод бусад танхимын үйл ажиллагааг орчин цагийн бизнесийн орчинтой уялдуулан хөгжүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна уу?

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

НЭГ.ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ

**ХОЁР.ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ ТООЦОХ ХЭСГИЙГ СОНГОСОН
БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ**

ГУРАВ.ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

ДӨРӨВ.ДҮГНЭЛТ

ТАВ.ЗӨВЛӨМЖ

Удиртгал

Монгол Улсын Үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим /цаашид “Үндэсний танхим” гэх/-ын захиалгаар Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай /шинэчилсэн найруулга/ хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх ажлыг хийж гүйцэтгэж, энэхүү тайланг боловсруулав. Энэхүү үнэлгээний тайланг (1) Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр Тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлалын дагуу, (2) ажлын захиалагч болох Үндэсний танхим болон хуулийн төслийг боловсруулсан багийн гишүүдээс хараат бусаар хийж гүйцэтгэсэн болно.

Ингэхдээ хуулийн төслийн зохицуулалтууд нь хуулийн төслийн үзэл баримтлал, хуулийн төсөлд тусгасан зорилгод хүрэхэд чиглэгдсэн, тус зорилгод хүрэх боломжтой эсэх болон хуулийн төслийг боловсруулах болсон хэрэгцээ, шаардлагыг хангах боломжтой эсэх талаар голчлон анхаарч хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх ажлыг хийж гүйцэтгэв.

Энэхүү үнэлгээний тайлан нь хуулийн төслийг бүхэлд нь хамрахгүй бөгөөд гагцхүү тайланд тусгасан үнэлгээ хийсэн шалгуур үзүүлэлт болон хуулийн төслийн үр нөлөөг тооцох хэсгээр хязгаарлагдах юм.

НЭГ.ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ

Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал /цаашид “Аргачлал” гэх/-ын 1.4-т заасны дагуу хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх ажиллагааны эхний үе шат нь шалгуур үзүүлэлтийг сонгох үе шат юм. Аргачлалын 2.2-т хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх зургаан төрлийн үндсэн шалгуур үзүүлэлтийг тогтоосон нь “зорилгод хүрэх байдал”, “практикт хэрэгжих боломж”, “ойлгомжтой байдал”, “хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал”, “зардал”, “харилцан уялдаа” гэсэн шалгуур үзүүлэлтүүд байна. Энэхүү хуулийн төслийн үр нөлөөний үнэлгээ /цаашид “Үнэлгээ” гэх/-г “зорилгод хүрэх байдал” болон “харилцан уялдаа” гэсэн хоёр үндсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийж гүйцэтгэв. Аргачлалын 2.9-т шалгуур үзүүлэлтийг тогтоохдоо нэг, эсхүл хэд хэдэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тооцож болох тухай заасан байна. Иймд дээрх хоёр шалгуур үзүүлэлтийг сонгох нь Аргачлалд нийцэх юм.

Аргачлалын 2.8-д “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тухайн хуулийн төслийн зүйл, заалт өөр хоорондоо болон хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа бусад хууль тогтоомжтой нийцсэн эсэх, тухайн чиг үүргийг төрийн байгууллага зайлшгүй хэрэгжүүлэх шаардлагатай эсэх, уг чиг үүргийг төрийн бус байгууллагаар гүйцэтгүүлэх боломжтой эсэхийг шалгахаар заасан. Иймд тус шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг олон талаас нь үнэлэх тул Үнэлгээг бүтээлч байлгах үүднээс тус шалгуур үзүүлэлтийг сонгов.

Аргачлалын 2.3-т заасан ёсоор “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлт нь тухайн хуулийн төслөөр тавьж байгаа зорилгодоо хүрч чадах эсэхийг тооцон судалдаг шалгуур үзүүлэлт юм. Иймд хуулийн төсөлд тусгагдсан зохицуулалтууд нь хуулийн төсөл, түүний үзэл баримтлалд тусгагдсан зорилгод хүрэх боломжтой эсэхийг үнэлэх үүднээс тус шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

ХОЁР: ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ ТООЦОХ ХЭСГИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ

Аргачлалын 1.4.2-т заасан ёсоор Үнэлгээний хоёр дахь үе шат нь Хуулийн төслийн үр нөлөөг тооцох хэсгийг сонгох үе шат байна. Энэхүү үе шатанд хуулийн төслөөс үр нөлөөг тооцох хэсэг буюу тодорхой зохицуулалтуудыг сонгон авах тул Үнэлгээг бодитой хийх үүднээс хуулийн төслийн чухал ач холбогдолтой, гол хэсгийг сонгож авах нь чухал юм. Энэ талаар Аргачлалын 3.2-т “Хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх хэсгийг тогтоохдоо шууд үр дагавар үүсгэж байгаа гол ач холбогдолтой зохицуулалтыг олж тогтоох нь зүйтэй” хэмээн заасан байна. Иймд хуулийн төслийн үзэл баримтлалд голчлон тусгагдсан, хуулийн төслийн гол, чухал ач холбогдолтой зохицуулалт агуулсан зүйл, заалтуудыг сонгон авч үнэлгээ хийхийг чухалчлав.

(1) Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар тус бүрээр Худалдаа, аж үйлдвэрийн дагнасан танхимыг хөгжүүлэх, бизнесийн салбар бүрт аж ахуй эрхлэгчийн нэг шийдэл, шийдвэрт хүрэх байдлыг хангах тухай голчлон тусгагдсан байна. Иймд хуулийн төслийн энэ талаарх зохицуулалтууд болох 5.4, 13.2, 18.1, 18.2 дахь заалтуудыг хуулийн төслийн үр нөлөөг тооцох хэсэг болгон сонгов.

(2) Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд Үндэсний танхим нь бие даасан, хараат бус байдлаар үйл ажиллагаа явуулах санхүүгийн боломж бий болгох тухай тусгагдсан байна. Иймд хуулийн төслийн энэ талаарх зохицуулалтууд болох 4.1.2, 14.5.12, 14.5.13, 15.2, 15.5 дахь заалтууд болон 31 дүгээр зүйлийг хуулийн төслийн үр нөлөөг тооцох хэсэг болгон сонголоо.

(3) Хуулийн төслийн үзэл баримтлал болон төсөлд Үндэсний танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, ашиг сонирхлыг төлөөлөх, хамгаалах тухай голчлон тусгагдсан байна. Иймд үүнтэй холбоотой зохицуулалтууд болох төслийн 8 дугаар зүйл, 5.7, 5.8, 5.10 дахь заалтуудыг хуулийн төслийн үр нөлөөг тооцох хэсэг болгон сонгов.

(4) Хуулийн төсөл болон төслийн үзэл баримтлалд Үндэсний танхимын гишүүн байгууллагууд хооронд үүссэн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын тусламжтайгаар шийдвэрлэх, бизнесийн эрх зүйн ач холбогдолтой маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын журмаар шийдвэрлэх мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчид бий болгох тухай тусгагдсан байна. Иймд энэ талаарх зохицуулалтууд болох төслийн 27 дугаар зүйлийг бүхэлд нь, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйл болон Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлийг хуулийн төслийн үр нөлөөг тооцох хэсэг болгон сонголоо.

(5) Хуулийн төслийн үзэл баримтлал болон хуулийн төсөлд Үндэсний танхим нь төрийн холбогдох байгууллагуудтай зөвшилцсөний дагуу зөвлөл, хороо, комисс зэрэг хамтын удирдлагын бүрэлдэхүүнд төлөөлөл оролцуулах тухай тусгагдсан байна. Иймд энэ талаарх зохицуулалтууд болох төслийн 9.1.3

дахь заалт болон хуулийн төсөлтэй цуг нэмэлт, өөрчлөлт орох бусад хуулийн төслүүдийн холбогдох заалтуудыг хуулийн төслийн үр нөлөө тооцох хэсэг болгон сонгов.

Хуулийн төслийн дээрх таван хэсгийн үр нөлөөг “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлэх болно. Ингэснээр хуулийн төслийн холбогдох заалтууд нь хуулийн төсөл болон төслийн үзэл баримтлалд тусгагдсан зорилгод хүрч чадахуйц эсэхийг үнэлэх юм. Аргачлалын 4.5.2-т “Хуулийн төсөлд зорилгод чиглэсэн хэд хэдэн зохицуулалт, арга хэмжээг тусгасан бол арга хэмжээ, зохицуулалт бүрт дүн шинжилгээ хийж, тэдгээрийн зорилгод хүрэх боломжийг харьцуулна” гэж заасан байна. Иймд хуулийн төслийн нэг зорилгод чиглэгдсэн хэд хэдэн зохицуулалтыг хамтад нь сонгон авч энэхүү үнэлгээг хийсэн болно.

(6) Аргачлалын 3.3-т “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн үр нөлөөг шалгах тохиолдолд хуулийн төслийн тодорхой зүйл, заалтыг бус хуулийн төслийг бүхэлд нь шалгах тухай заасан байна. Иймд тус шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг бүхэлд нь шалгах болно.

Хуулийн төслөөс үр нөлөөг тооцох хэсэг болон үр нөлөөг тооцох шалгуур үзүүлэлтийг хүснэгтэлсэн байдал:

№	Шалгуур үзүүлэлт	Хуулийн төслөөс үр нөлөөг үнэлэх хэсэг
1	Зорилгод хүрэх байдал	Төслийн 5.4, 5.7, 13.2, 18.1, 18.2 дахь заалтууд
2		Төслийн 4.1.2, 14.5.12, 14.5.13, 15.2, 15.5 дахь заалтууд болон 31 дүгээр зүйл
3		Төслийн 8 дугаар зүйл, 5.7, 5.8, 5.10 дахь заалтууд
4		27 дугаар зүйлийг бүхэлд нь болон Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйл, Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйл
5		Төслийн 9.1.3 дахь заалт болон хуулийн төсөлтэй цуг нэмэлт, өөрчлөлт орох бусад хуулийн төслүүдийн холбогдох заалтууд
6	Харилцан уялдаа	Хуулийн төслийг бүхэлд нь

ГУРАВ.ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгагдсан бизнесийн салбар тус бүрээр Дагнасан танхимыг хөгжүүлэх, бизнесийн салбар аж ахуй эрхлэгчийн нэг шийдэл, шийдвэрт хүрэх байдлыг хангах зорилгын хүрээнд хуулийн төслийн 5.4, 5.7, 13.2, 18.1, 18.2 дахь заалтуудын үр нөлөөг үнэлсэн байдал.

Хуулийн төслийн үзэл баримтлалын “1.2.Практик шаардлага, Тогтолцооны хувьд” хэсэгт “бизнесийн салбар тус бүрээр дагнасан Танхим байгуулах замаар Танхимыг хөгжүүлэх, эдгээр дагнасан танхимын төлөөлөл Үндэсний Танхимын удирдах байгууллагыг бүрдүүлэх” тухай, “Гурав.Хууль батлагдсаны дараа үүсч болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ” хэсэгт “Танхимын тогтолцоо нь үндэсний хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг нэг танхим болон эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар дагнасан танхимуудаас бүрдэх тул тодорхой бизнес, эдийн засгийн салбарын аж ахуй эрхлэгчид нь тус бүрийн салбарын асуудлаа дагнасан танхим дээрээ хэлэлцэн ярилцсаны үндсэн дээр нэг шийдэл, шийдвэрт хүрэх боломжтой болох юм” хэмээн тусгасан байна. Иймд хуулийн төслөөс дээрх зорилготой холбоотой зохицуулалт бүхий 5.4, 13.2, 18.1, 18.2 дахь заалтуудын үр нөлөөг “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлэх болно.

Хуулийн төслийн 5.4-т “Монгол Улсад Үндэсний танхим нэг, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар тус бүрт дагнасан танхим нэг байна” гэж, 18.2-т “Эдийн засгийн үйл ажиллагааны нэг салбарт зөвхөн нэг дагнасан танхим байгуулж болно” гэж тус тус заасан байна. Ингэснээр аливаа эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар бүрт Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын бодлого нэгдмэл байх, бодлого боловсруулагчдад өөрсдийн дуу хоолойг нэгдмэл байдлаар хүргэх боломжтой болохоор байна. Хуулийн төслийн 19.1, 19.2, 20.2 дахь заалтуудад тухайн эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг Үндэсний танхимын гишүүд Дагнасан танхимд гишүүнчлэлтэй байх тухай, Дагнасан танхимд гишүүнээр элсэхэд өөр нэмэлт шаардлага тавихгүй тухай болон Дагнасан танхим нь Үндэсний танхимын гишүүнээс давхар хураамж авахгүй тухай тус тус заасан байна. Хуулийн төслийн тус зохицуулалтуудын хүрээнд Дагнасан танхимыг аль гишүүн, аж ахуй эрхлэгчид үүсгэн байгуулсанаас үл хамааран тухайн салбарын бусад аж ахуй эрхлэгчид ямар нэгэн нэмэлт шаардлага, хураамжгүйгээр Дагнасан танхимын гишүүн байх, бусад гишүүдтэй ижил тэгш саналын эрхтэй байхаар байна. Иймд Дагнасан танхим нь тухайн салбарын аж ахуй эрхлэгчдийн төлөөлөл, нэгдмэл байр суурийг илэрхийлэгч байж чадахаар байна. Хэрэв Дагнасан танхимд гишүүнээр элсэн ороход нэмэлт шаардлага тавигддаг, нэмэлт хураамж, төлбөр төлөгддөг бол үүнээс улбаалан тухайн бизнесийн салбарын зарим аж ахуйн нэгжид Дагнасан танхимд гишүүнээр элсэхгүй байх, ингэснээр Дагнасан танхим

нь тухайн бизнесийн салбарын нэгдмэл дуу хоолой, байр суурийг илэрхийлэгч байж чадахгүйд хүрэх эрсдэлтэй болохоор байна.

Дагнасан танхим нь тодорхой эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар дагнан байгуулагдаж буй тул тухайн салбар аж ахуй эрхлэгчид нь хоёр буюу түүнээс дээш Дагнасан танхим байгуулах нөхцөлд тэдгээрийн шийдвэр, бодлого зөрчилдөх, тодорхой асуудлаар Танхимын байр суурь тодорхой бус болох сөрөг үр дагаварт хүргэх юм. Тухайлбал, уул уурхай, ашигт малтмалын чиглэлийн бизнес эрхлэгчид хоёр буюу түүнээс дээш Дагнасан танхим байгуулах нөхцөлд тэдгээр нь хоорондоо зөрчилдөх байр суурь баримтлах, шийдвэр гаргах, улмаар аль Дагнасан танхимын байр суурийг тухайн салбарын нэгдмэл шийдвэр, байр суурь гэж хүлээж авах эсэх нь тодорхой бус болох юм.

Дагнасан танхим олонхоор шийдвэр гаргасан нөхцөлд цөөнх болж буй гишүүд өөрсдийн байр суурийг бодлого тодорхойлогчид, Үндэсний танхимд хүргэх, илэрхийлэх эрхийг нь хуулийн төслөөр хязгаарлаагүй байна. Мөн Дагнасан танхимын цөөнх болсон гишүүд өөрсдийн байр суурь, шийдвэр, түүний үндэслэл, судалгааны талаар Дагнасан танхимын бусад гишүүддээ танилцуулах замаар дэмжлэг авах, олонх болох боломжтой бөгөөд ингэснээр Дагнасан танхимын шийдвэр гаргах үйл явц нь мэтгэлцээн, судалгаанд үндэслэсэн, ардчилсан үйл явц байж чадахаар байна.

Түүнчлэн, хуулийн төслийн 5.7-д “Монгол Улсад үүсгэн байгуулагдсан, энэ хуулийн 5.9-т зааснаас бусад ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байна” гэж заасан нь хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгагдсан “бизнесийн салбар аж ахуй эрхлэгчийн нэг шийдэл, шийдвэрт хүрэх байдлыг хангах” зорилгод хүрэхэд чиглэсэн чухал зохицуулалт болсон байна. Учир нь, ашгийн төлөөх хуулийн этгээд бүр Үндэсний танхимын гишүүнчлэлтэй байснаар Дагнасан танхим нь тухайн бизнес, эдийн засгийн салбарын аж ахуй эрхлэгчдийн нэгдмэл байр суурийг илэрхийлэгч байж чадахаар байна. Хэрэв Үндэсний танхимын гишүүнчлэл нь сайн дурын байх нөхцөлд Дагнасан танхим нь тухайн салбарын нийт аж ахуй эрхлэгчдийн төлөөлөл бус зөвхөн Үндэсний танхимд бүртгэлтэй, гишүүнчлэлтэй хэсэг бүлэг аж ахуй эрхлэгчдийн төлөөлөл болох эрсдэлтэй байна. Харин ашгийн төлөөх хуулийн этгээд бүр Үндэсний танхимын гишүүн байх, Үндэсний танхимын гишүүн бүр нэмэлт шаардлага, хураамжгүйгээр Дагнасан танхимын гишүүн байснаар Дагнасан танхимууд нь тухайн бизнесийн салбарын нийт аж ахуй эрхлэгчдийн төлөөлөл, дуу хоолой байж чадахаар байна.

Иймд хуулийн төслийн дээрх зохицуулалтууд нь төслийн үзэл баримтлалд тусгагдсан “тодорхой бизнес, салбарын аж ахуй эрхлэгчид тус салбарын асуудлаа дагнасан танхим дээрээ хэлэлцэн ярилцсаны үндсэн дээр нэг шийдэл, шийдвэрт хүрэх боломжтой болох юм” гэх зорилгод хүрэх боломжтой гэж дүгнэх үндэслэлтэй байна.

Хуулийн төслийн 13.2-т “Их хурлын төлөөлөгчдийн 50-иас доошгүй хувийг дагнасан танхим тус бүрээс сонгогдсон гишүүдийн төлөөлөл, 25-аас доошгүй хувийг дагнасан танхим бүрийн удирдах зөвлөлийн төлөөлөл, 25-аас дээшгүй хувийг Үндэсний танхимын салбаруудын төлөөлөл бүрдүүлнэ” гэж заасан байна. Эндээс харахад Их хурлын төлөөлөгчдийн 75-аас доошгүй хувийг Дагнасан танхимаас сонгогдох болон Дагнасан танхимын удирдах зөвлөлийн төлөөлөл хэлбэрээр бүрдүүлэхээр байна. Ингэснээр Үндэсний танхимд Дагнасан танхимуудын дуу хоолой, байр суурь хүчтэй болохоор байна. Энэ нь төслийн үзэл баримтлалд тусгагдсан Дагнасан танхимуудыг хөгжүүлэх, Дагнасан танхимууд нь Үндэсний танхимын удирдах байгууллагыг бүрдүүлэх зорилгод нийцэж байна. Хуулийн төслийн 13.1-т заасан ёсоор Танхимын эрх барих дээд байгууллага нь Их хурал бөгөөд хуулийн төслийн 13.5.2, 13.5.3, 13.5.4 дэх заалтуудад заасан ёсоор Их Хурал нь Танхимын Ерөнхийлөгчийг сонгох, чөлөөлөх, Удирдах зөвлөл, Аудитын хорооны гишүүдийн тоог тогтоох, сонгох, чөлөөлөх, тэдгээрийн үйл ажиллагааны тайланг сонсох, зөвлөмж өгөх бүрэн эрхүүдийг хэрэгжүүлэхээр байна. Иймд Их хурлын гишүүдийн 75-аас доошгүй хувийг Дагнасан танхимууд бүрдүүлсэнээр Дагнасан танхимуудыг хөгжүүлэх, Үндэсний танхимыг Дагнасан танхимын зарчимд суурилж хөгжүүлэх зорилго биелэгдэх боломжтой байна.

Харин хуулийн төслийн 18.1-д Үндэсний танхимын 50-иас доошгүй тооны гишүүн хуулийн этгээд нь тухайн салбарын Дагнасан танхимыг байгуулах тухай заасан байна. Ингэснээр тухайн салбарын 50-иас доошгүй гишүүн хуулийн этгээд Дагнасан танхим байгуулах нь зөв гэж шийдсэн нөхцөлд Дагнасан танхим байгуулагдахаар байна. Хуулийн төслийн тус зохицуулалт нь одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн 8.2-т *“Аймаг, нийслэлийн, аймаг дундын танхимыг 50-иас доошгүй аж ахуйн нэгж, байгууллага ... үүсгэн байгуулж болно”* гэж заасантай төстэй буюу хуулийн тус заалтаас улбаатай гэж ойлгогдож байна. Хуулийн төслийн тус заалтын дагуу **(1)** 50-иас төдийлөн ихгүй оролцогч, аж ахуй эрхлэгчтэй эдийн засгийн салбарын хувьд Дагнасан танхим үүсгэн байгуулах нь хүндрэлтэй болох, **(2)** 50-иас цөөн тооны оролцогч бүхий эдийн засгийн тодорхой салбарт Дагнасан танхим байгуулагдахгүй байх үр дагаварт хүрэхээр байна. Тухайлбал, Монгол Улсад арилжааны банк болон даатгалын бизнесийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг нийт компаниудын тоо нь 50 хүрдэггүй. Иймд нийт оролцогчдын тоо нь 50 хүрэхгүй эдийн засгийн салбарын оролцогч, аж ахуй эрхлэгчид Дагнасан танхим байгуулах болон Үндэсний танхимын удирдлагад төлөөлөл оролцуулах боломжгүй болох, улмаар тэдгээр аж ахуй эрхлэгчдийн байр суурь Үндэсний танхимын шийдвэр, бодлогод тусгалаа олохгүй байх эрсдэлтэй байна. Иймд хуулийн төслийн 18.1-т заасан Дагнасан танхим байгуулах гишүүдийн “50-иас доошгүй” гэх босго нь эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар тус бүрт Дагнасан танхим байгуулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал, зорилгыг бүрэн хангаж чадахааргүй байна.

Хуулийн төслийг үзэл баримтлалд тусгагдсан Танхим нь бие даасан, хараат бус байдлаар үйл ажиллагаа явуулах санхүүгийн боломж бий болгох зорилгын хүрээнд төслийн 4.1.2, 14.5.12, 14.5.13, 15.2, 15.5 дахь заалтууд болон 31 дүгээр зүйлийн үр нөлөөг үнэлсэн байдал.

Хуулийн төслийн үзэл баримтлалын “Гурав.Хууль батлагдсаны дараа үүсч болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ” хэсгийн 5-д “Үндэсний танхим болон дагнасан танхим нь үйл ажиллагаагаа хараат бус, бие даасан байдлаар явуулах санхүүгийн боломж бий болно. Ингэснээр аж ахуй эрхлэгчдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлд ахиц гарах болно” гэж, 9-т “Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын үйл ажиллагаа улс төрийн нам, эвслийн үйл ажиллагаанаас ангид явуулах боломж бий болно” гэж, хуулийн төслийн 4.1.2-т Танхимын үйл ажиллагаанд улс төрийн нам, эвслээс хараат бус, бие даасан байх зарчмыг баримтлах тухай тус тус заасан байна. Иймд хуулийн төслийн холбогдох заалтууд тус зорилгод хүрч чадах эсэхийг дүгнэх үүднээс “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэв.

Хуулийн төслийн 4.1.2-т Танхимын үйл ажиллагаа нь улс төрийн нам, эвслээс хараат бус, бие даасан байх тухай, 31.2.1-т Үндэсний танхим, салбар болон дагнасан танхимын үйл ажиллагаанд улс төрийн нам, эвслийн үйл ажиллагаа, нэр дэвшигчийг дэмжсэн буюу эсэргүүцсэн аливаа үйл ажиллагаа явуулахыг хориглох тухай тус тус заасан байна. Гэвч Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын бие даасан, хараат бус байдлыг хангах нь зөвхөн улс төрийн нам, эвслийн хөндлөнгийн нөлөөллөөс хамгаалах явдлаар хязгаарлагдахгүй гэж үзэж байна. Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим бие даасан, хараат бус байх үүднээс төрийн байгууллага, түүний албан хаагч, аливаа аж ахуйн нэгж байгууллага, иргэн хэний ч болов хөндлөнгийн нөлөөллөөс хараат бус, бие даасан байх учиртай. Иймд хуулийн төслийн 4.1.2-т зөвхөн улс төрийн нам, эвслээс хараат бус байх тухай заасан нь Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын бие даасан, хараат бус байдлыг явцуу хүрээнд тодорхойлсон хэрэг байна. Тухайлбал, Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 4.1-т Төрийн бус байгууллага нь үйл ажиллагаагаа төрөөс хараат бус, өөрийгөө удирдах зарчмаар явуулах тухай, Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 6.1-т шүүх нь шүүх эрх мэдлийг аливаа байгууллага, этгээдээс хараат бусаар хэрэгжүүлэх тухай тус тус заасан байна. Хуулийн тус зохицуулалтууд аливаа өөрийгөө удирдах ёсны байгууллагын бие даасан, хараат бус байдлыг хамгаалах нь зөвхөн улс төрийн нам, эвсэл зэргээс бие даасан байх ойлголтоор хязгаарлагдахгүйг харуулах юм.

Хуулийн төслийн 31.2.1-т Үндэсний танхим, салбар болон дагнасан танхим улс төрийн нам, эвслийн үйл ажиллагаа, нэр дэвшигчийг дэмжсэн буюу эсэргүүцсэн аливаа үйл ажиллагаа явуулахыг хориглох тухай заасан байна. Хуулийн төслийн тус зохицуулалт нь хуулийн төслийн 4.1.2-т заасан зорилгыг

хангахад чиглэгдсэн байна. Гэвч хуулийн төслийн тус заалт зөрчигдөх нөхцөлд Үндэсний танхим, салбар болон дагнасан танхимын удирдлагад ямар хариуцлага хүлээлгэх тухай хуулийн төсөлд тусгаагүй байна. Иймд хуулийн төслийн дээрх заалтууд төслийн зорилгод хүрэхэд шаардлагатай зохицуулалтыг бүрэн агуулж чадахгүй байна.

Хуулийн төслийн 15.2-т Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгчид төрийн албан хаагч бус байх шаардлага тавьсан байна. Мөн Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгч нь тус шаардлагыг хангахгүй болсон буюу төрийн албанд томилогдсон нөхцөлд Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийг түдгэлзүүлж, ээлжит бус хурлын Их хурлыг зарлан хуралдуулах тухай заасан байна. Хуулийн төслийн тус заалтын агуулга нь Ерөнхийлөгч төрийн албан хаагч болсон нөхцөлд түүнийг албан тушаалаас нь чөлөөлөх агуулгатай гэж ойлгогдож байгаа боловч тус агуулга тодорхой тусгагдаагүй байна. Тодруулбал, хуулийн 15.2-т заасан шаардлагыг хангахгүй болсон нөхцөлд болон бусад үндэслэлээр ч тэр Ерөнхийлөгчийг албан тушаалаас нь огцруулах тухай хуулийн төсөлд тусгагдаагүй байна. Хуулийн төслийн 4.1.2-т Танхимын үйл ажиллагаа нь улс төрийн нам, эвслээс хараат бус, бие даасан байх тухай заасан боловч Ерөнхийлөгчид улс төрийн нам, эвслийн гишүүн бус байх эсвэл намын гишүүнчлэлээс түдгэлзэх шаардлага тавиагүй байна. Иймд хуулийн төслийн зохицуулалтын дагуу аливаа улс төрийн намын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцдог хүн Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгчөөр сонгогдох, эсвэл Ерөнхийлөгчөөр сонгогдсоны дараа улс төрийн нам, эвслийн үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох, тэдгээрийн гишүүн байх боломжтой байна. Энэ нь Үндэсний танхимын үйл ажиллагаа улс төрийн нам, эвслээс хараат бус, бие даасан байх зарчмыг алдагдуулах эрсдэлтэй юм. Хуулийн төслийн 31.2.1-д аливаа улс төрийн нам, эвслийн үйл ажиллагааг дэмжих буюу эсэргүүцэх үйл ажиллагаа явуулахыг Үндэсний танхим, түүний салбар болон Дагнасан танхимд хориглосон ч тус зохицуулалт нь Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгч хувь хүнийхээ хувьд улс төрийн нам, эвсэлд гишүүнээр элсэхгүй байх, үйл ажиллагаанд нь оролцохгүй байх агуулгатай биш байна. Өөрөөр хэлбэл, хуулийн төслийн тус заалт нь Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгчид шууд хамааралтай биш байна. Мөн төрийн албан хаагч биш байх, улс төрийн нам, эвслийн гишүүн биш байх шаардлагыг Үндэсний танхимын Гүйцэтгэх захиралд тавиагүй байна.

Хуулийн төслийн 14.5.12, 14.5.13-т гишүүнчлэлийн хураамжийн хэмжээ, түүнээс чөлөөлөх, хөнгөлөх нөхцөл, журмыг болон Үндэсний танхимын үзүүлэх үйлчилгээний хөлсний хэмжээг Удирдах зөвлөл тогтоох тухай тус тус заасан байна. Хуулийн төслийн 17.1.1, 17.1.3-т тус тус заасны дагуу гишүүний хураамж болон Танхимын үйлчилгээний орлого нь Үндэсний танхимын санхүүжилтийн гол хэсэг байна. Учир нь хуулийн төслийн 17.1-д нэрлэн заасан дөрвөн төрлийн санхүүжилтийн эх үүсвэрээс гишүүний болон бусад этгээдийн хандив, тусламж нь сайн дурын шинжтэй бол төрийн зарим чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд зориулж хууль тогтоомжийн дагуу олгосон санхүүжилт нь тогтмол төлөгдөх шинжгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, төрийн зарим чиг үүргийг Үндэсний танхимд

шилжүүлээгүй үед тус санхүүжилт олгогдохгүй юм. Иймд Үндэсний танхимын гол санхүүжилт нь гишүүнчлэлийн хураамж болон үйлчилгээний хөлс байхаар байна. Иймд тэдгээрийн хэмжээг Удирдах зөвлөл тогтоохоор заасан нь Танхимын үйл ажиллагааны бие даасан, хараат бус байдлыг хангаж байна. Хэрэв Үндэсний танхимын гишүүнчлэлийн хураамж болон үйлчилгээний хөлсний хэмжээг тогтооход төрийн байгууллага, албан тушаалтан оролцохоор бол энэ нь Үндэсний танхимын танхимын бие даасан, хараат бус байдлыг алдагдуулах эрсдэлтэй болох юм. Тодруулбал, Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн 11.3-т Танхимын үйлчилгээний хөлсний хэмжээг Сангийн сайд, Худалдаа үйлдвэрийн сайд хамтран тогтоох тухай заасан нь Үндэсний танхимын бие даасан, хараат бус байдлыг алдагдуулах зохицуулалт болох талаар Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээний тайланд тусгагдсан байна.

Өөрөө удирдах ёсны байгууллагуудын гишүүнчлэлийн хураамж, үйлчилгээний хөлсний хэмжээг тогтоох туршлагын талаар өөр салбарын туршлагыг авч үзэхэд, Хуульчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 46.2.7-д зааснаар хуульчдын татварын хэмжээг Хуульчдын их хурал, Өмгөөллийн тухай хуулийн 41.6.8-д зааснаар Өмгөөлөгчдийн холбооны гишүүнчлэлийн хураамжийн хэмжээг Өмгөөлөгчдийн холбооны Их Хурал тогтоох тухай, 8.5-д өмгөөлөгчийн шалгалтын хураамжийн хэмжээг Удирдах зөвлөл тогтоох тухай, Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн 72.1.1, 73.2-т тус тус зааснаар үнэт цаасны зах зээлийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагын гишүүнчлэлийн хураамжийг бүх гишүүдийн хурал тус тус тогтоохоор заасан байна. Өөрөөр хэлбэл дээрх салбарын өөрийгөө удирдах ёсны байгууллагуудын хувьд гишүүнчлэлийн хураамж болон шалгалт, сургалтын төлбөр зэрэг үйлчилгээний хөлсний хэмжээг тухайн байгууллагууд өөрсдөө тогтоож байна.

Түүнчлэн, Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээний тайланд “2015-2018 оны хооронд Танхимын үйл ажиллагааны зардал нь жил бүрийн үйл ажиллагааны орлогоос давж ирсэн” тухай тусгасан байна. Иймд хуулийн төслөөр Үндэсний танхимын үйлчилгээний хөлсний хэмжээг төрөөс тогтоодог одоогийн зохицуулалтаас татгалзаж, Үндэсний танхимын удирдах зөвлөл тогтоохоор заасан нь Үндэсний танхимын бие даасан байлыг хангах зорилгод хүрэхэд чухал ач холбогдолтой зохицуулалт болсон байна.

Хуулийн төслийн үзэл баримтлал болон төсөлд тусгагдсан Үндэсний танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, ашиг сонирхлыг төлөөлөх, хамгаалах зорилгын хүрээнд Төслийн 8 дугаар зүйл, 5.7, 5.8, 5.10 дахь заалтуудын үр нөлөөг үнэлсэн байдал.

Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд хуулийн зорилтыг тодорхойлохдоо “... аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлж төрийн байгууллага, бусад этгээдтэй харилцах харилцааг зохицуулах ...” тухай, 5.1-д

“Худалаа, аж үйлдвэрийн танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийн худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэхтэй холбогдсон нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөн илэрхийлэх, хамгаалах ... зорилго бүхий ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд байна” гэж тус тус заасан байна. Иймд хуулийн төслийн холбогдох заалтууд тус зорилгод хүрч чадах эсэхийг дүгнэх үүднээс “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэв.

Хуулийн төслийн 7.1.1-т аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөх, хамгаалах нь Үндэсний танхимын нэг чиг үүрэг байхаар заасан байна. Мөн тус чиг үүргийн хүрээнд ямар үйл ажиллагаа явуулах тухай хуулийн төслийн 8.1-д тодорхойлжээ. Үндэсний танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, тэднийг төлөөлөн илэрхийлэгч байхын тулд Үндэсний танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийн оролцоог хангасан, тэдний байр суурь, дуу хоолойг сонсдог байх нь чухал юм. Иймд хуулийн төслийн 5.7-д Монгол Улсад үүсгэн байгуулагдсан ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байхаар заасан нь Үндэсний танхим аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөгч байхад чухал зохицуулалт байна. Учир нь, Үндэсний танхим өөрөө зөвхөн хэсэг, бүлэг аж ахуй эрхлэгчдийн сайн дурын гишүүнчлэлтэй байгаа нөхцөлд аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлж чадах байдал болон нийт аж ахуй эрхлэгчдэд тийм байдлаар хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал буурах юм.

Гэвч хуулийн төслийн 5.8-д ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь улсын бүртгэлд бүртгэгдсэнээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэх тухай заасан нь заавал гишүүнчлэлтэй байх зохицуулалттай зөрчилдөх, хуулийн төслийн зорилгыг хангахад учир дутагдалтай байхаар байна. Учир нь, ашгийн төлөөх хуулийн этгээд нь хуулийн төслийн 5.8-д заасны дагуу гишүүнээр элссэнээр Үндэсний танхимын гишүүн болох эсэх, эсвэл улсын бүртгэлд бүртгэгдсэнээр гишүүний эрх эдэлж, үүрэг хүлээх эсэх нь тодорхой бус, хоорондоо зөрчилдөөнтэй байна. Ашгийн төлөөх бүхий л хуулийн этгээдийг Үндэсний танхимд гишүүнчлэлтэй байлгах бол хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгэгдсэнээр Үндэсний танхимын гишүүний эрх эдэлж, үүрэг хүлээдэг байх нь зүйтэй юм. Иймд хуулийн төслийн 5.8-д Үндэсний танхимд бүртгүүлсэнээр гишүүн болох зохицуулалт нь ашгийн төлөөх бүхий л хуулийн этгээдүүд заавал гишүүнчлэлтэй байх хуулийн төслийг зорилгыг хангахад учир дутагдалтай зохицуулалт болохоор байна.

Хуулийн төслийн 5.10-т Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн болон харьяалалгүй хүн дагнасан танхимд гишүүнээр элсэж болохоор заасан байна. Хуулийн төслийн зорилгын дагуу Үндэсний танхимын нь аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг ашиг сонирхлыг илэрхийлэгч, хамгаалагч байхаар заасан. Иймд хувиараа аж ахуй эрхлэгчдийг Үндэсний танхимын гишүүнээр элсэх боломжийг олгосон нь хуулийн тус зорилгыг хангахад ач холбогдолтой байна. Учир нь зөвхөн хуулийн этгээдүүдийг Үндэсний танхимын гишүүн байхаар хязгаарлах

нөхцөлд хувиараа аж ахуй эрхлэгчид Үндэсний танхимын гишүүн болох боломжгүй болох, улмаар Үндэсний танхим тэдний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөх, хамгаалах боломжгүй болох эрсдэлтэй юм. Хуулийн төслийн 5.10-т Танхимын гишүүнээр элсэж болох хүн нь аж ахуй эрхлэгч байх тухай заагаагүй боловч хуулийн төслийн 5.11-т аж ахуй эрхлэгч иргэн байх тухай тусгасан байна. Иймд хуулийн төслийн 5.10-т заасны дагуу Үндэсний танхимын дүрмээр шаардлага тогтоохдоо хувиараа аж ахуй эрхлэгч байх шаардлагыг тодорхой тавих боломжтой гэж ойлголоо. Иймд хувиараа аж ахуй эрхлэгч хүнийг Үндэсний танхимын гишүүнээр элсэж болохоор заасан нь Үндэсний танхим аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалагч байх зорилгыг хангаж байна хэмээн үзэх үндэслэлтэй байна.

Түүнчлэн, Хуулийн төслийн 5.9-д заасны дагуу **(1)** гадаад улсын хуулийн этгээд, **(2)** үүсгэн байгуулагч буюу хувьцаа эзэмшигч, эсхүл тухайн хуулийн этгээд нь нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээд эсхүл мэргэжлийн холбооны заавал гишүүнчлэлтэй байхаар хуульд заасан бол Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй бус, сайн дурын үндсэн дээр гишүүнээр элсэж болох тухай заасан байна. Энэхүү зохицуулалт нь мэргэжлийн холбоодын заавал гишүүнчлэлтэй хуулийн этгээдүүд нь тухайн холбоогоор дамжуулан өөрсдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолоо хамгаалуулах боломжтой хэмээн үзсэнтэй холбоотой гэж ойлголоо. Тухайн этгээдүүд Үндэсний танхимд элсэх боломжтой тул тус хуулийн этгээдүүд өөрсдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг Үндэсний танхимд илэрхийлэх, Үндэсний танхимд гишүүнээр элсэх, Дагнасан танхим байгуулах боломжтой байна. Иймд энэхүү зохицуулалт нь хуулийн төслийн зорилгыг алдагдуулахгүй гэж үзлээ.

Хуулийн төслийн 8 дугаар зүйлээр Үндэсний танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөх, хамгаалах үүднээс **(1)** хөгжлийн бодлогын баримт бичгийг боловсруулахад санал, дүгнэлт оруулах, **(2)** аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг ашиг сонирхолтой холбоотой хууль тогтоомжийн төсөлд санал өгөх, **(3)** аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг ашиг сонирхолтой холбоотой захиргааны хэм хэмжээний актын төсөлд санал өгөх болон **(4)** төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, ашиг сонирхлыг төлөөлөн илэрхийлэхээр тус тус тусгагдсан байна. Мөн аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг мэдэх, зөв илэрхийлэх үүднээс бизнес эрхлэлтийн орчны талаар судалгаа хийх, аж ахуй эрхлэгчдийн хооронд сонсгол зохион байгуулахаар заасан нь чухал байна. Түүнчлэн, Хуулийн төслийн 10.1.8-д шаардлагатай судалгаа, шинжилгээг хийх чиг үүрэг бүхий судалгааны институтыг Үндэсний танхим дэргэдээ байгуулах тухай, 9.1.2-т үндэсний хэмжээний бизнесийн орчны судалгааг жил бүр хараат бусаар хийж гүйцэтгэж, Засгийн газарт холбогдох саналын хамт хүргүүлэх тухай тус тус заасан нь хуулийн төслийн 8.1.4-т заасан зорилгыг хангахад чухал ач холбогдолтой зохицуулалт байна. Үндэсний танхим нь дэргэдээ судалгааны байгууллагатай байснаар бизнесийн орчны судалгааг сайн хийж чадах бөгөөд тэр хэмжээгээр аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль

ёсны ашиг сонирхол болон тулгамдаж буй бэрхшээлийг тодорхойлж чадах юм. Иймд Үндэсний танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийг сонсох, бизнесийн орчны талаар судалгаа хийх зэргээр тэдний нийтлэг эрх, ашиг сонирхлыг олж мэдэх, үүнд үндэслэж бодлогын баримт бичиг, хууль, хэм хэмжээний актын төсөлд санал өгөх болон төрийн эрх барих дээд байгууллагад төлөөлөн илэрхийлэх зэргээр аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг ашиг сонирхлыг хамгаалах боломжтой хэмээн дүгнэлээ.

Хуулийн төслийн үзэл баримтлал болон төсөлд тусгагдсан Үндэсний танхимын гишүүн байгууллагууд хооронд үүссэн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын тусламжтайгаар шийдвэрлэх, бизнесийн эрх зүйн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын журмаар шийдвэрлэх мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчид бий болгох зорилгын хүрээнд хуулийн төслийн 27 дугаар зүйлийг бүхэлд нь болон Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйл, Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлийн үр нөлөөг үнэлсэн байдал.

Хуулийн төслийн үзэл баримтлалын “Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага” хэсэгт (Үндэсний танхимын зарим үйлчилгээний хувьд) *“Үндэсний танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн зуучлалын төвийн шийдвэрийг эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.2-т заасны нэгэн адил шүүгч баталгаажуулж, захирамж гарган шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил заавал биелэгддэг болох боломжийг хуульд тусгах шаардлагатай байна”* гэж заасан нь хуулийн төсөлд Эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээний талаар тусгах болсон зорилго байна. Мөн хуулийн төслийн үзэл баримтлалын Гурав дахь хэсгийн 6-д *“бизнесийн эрх зүйн холбогдолтой маргааныг дагнан шийдвэрлэх, мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчид бий болох боломжтой юм. Дээрх нөхцөлүүд бүрдсэнээр шүүх дэх иргэний хэрэг, маргааны ачаалал буурах эерэг талтай байна”* гэж тусгасан байна.

Энэ зорилгыг хангах үүднээс аж ахуй эрхлэгчийн хооронд үүссэн маргаан, эсхүл аж ахуй эрхлэгч болон ажилтны хооронд үүссэн хөдөлмөрийн ганцаарчилсан маргааныг шүүхийн бус аргаар шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх эвлэрүүлэн зуучлалын төв ажиллахаар хуулийн төслийн 27.1-д заасан байна. Хуулийн төслийн тус заалтаас харахад Үндэсний танхимын гишүүн эсэхээс үл хамааран аж ахуй эрхлэгчид хоорондын болон аж ахуй эрхлэгчийн ажилтан хоорондын ганцаарчилсан маргаанд Үндэсний танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн зуучлалын төв ажиллах боломжтой талаар заасан байна. Эндээс дүгнэхэд аж ахуй эрхлэгч болон түүний үйлчлүүлэгч иргэн хоорондын маргааны хувьд Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах боломжгүй байна. Энэ нь хуулийн төслийн зорилгод хүрэх байдлыг хязгаарлаж байна.

Хуулийн төслийн дээрх зорилгыг хангах үүднээс Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын дэмжлэгтэйгээр байгуулсан эвлэрлийн гэрээг

шүүгч баталгаажуулах тухай хуулийн төслийн 27.5-д заасан байна. Ингэснээр хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгасан хэрэгцээ, шаардлага болох “Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын дэмжлэгтэйгээр байгуулсан эвлэрлийн гэрээг шүүх баталгаажуулдаг болох” шаардлага хангагдахаар болсон байна. Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 27.1-д шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлалаас бусад буюу төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын тусламжтайгаар байгуулагдсан гэрээг шүүхээр баталгаажуулахгүй байхаар заасан. Хуулийн тус зохицуулалтын дагуу Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлагчийн тусламжтайгаар байгуулагдсан эвлэрлийн гэрээ биелэгдэхгүй бол гэрээний аль нэг тал дахин шүүхэд хандах шаардлагатай байдаг. Иймд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 27.1 дэх заалт нь Танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хамаарахгүй байх агуулгаар Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 27.1 дэх заалтад өөрчлөлт оруулахаар Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулсан байна. Хуулийн тус төсөл батлагдсанаар Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын дэмжлэгтэйгээр байгуулагдсан гэрээг шүүхээр баталгаажуулах, гэрээний аль нэг тал гэрээний үүргээ биелүүлэхгүй бол дахин шүүхэд нэхэмжлэл гаргахгүйгээр (шүүхийн эвлэрүүлэн зуучлалын нэгэн адил) шүүхийн шийдвэрийг албадан гүйцэтгэх журмын дагуу гүйцэтгүүлэхээр шүүхээр албадан гүйцэтгэх захирамж, гүйцэтгэх хуудас гаргуулах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад хандах боломжтой болохоор байна.

Хуулийн төслийн 27.2-т салбар болон дагнасан танхимын дэргэд эвлэрүүлэн зуучлагч ажиллах болох тухай заасан боловч эвлэрлийн гэрээг шүүгч баталгаажуулах тухай хуулийн төслийн 27.5 дахь заалтад зөвхөн Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын төвийн тухай заасан байна. Иймд салбар болон дагнасан танхимуудын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын тусламжтайгаар байгуулсан эвлэрлийн гэрээний хувьд шүүгч баталгаажуулах эсэх нь тодорхой бус болсон байна. Энэ нь хуулийн төслийн зорилгыг бүрэн хангахад сөрөг тал болохоор байна.

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 74^{1.2}-т шүүхээс шилжүүлсэн маргааны хувьд тухайн шатны шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлагч эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа явуулахаар заасан байна. Энэ нь шүүхэд буй хэрэг, маргааны хувьд Үндэсний танхимын эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэглэх боломжийг хаахаар байна. Иймд Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 74^{1.2}-т “эвлэрүүлэн зуучлагч” гэсний дараа “эсхүл талууд хүсэлт гаргасан тохиолдолд Монголын Үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлагч” гэж нэмсэнээр шүүх дэх хэрэг, маргааны хувьд Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэгжүүлэх боломжтой болохоор байна. Ингэснээр хуулийн төслийн “иргэний хэргийн шүүхийн ачааллыг бууруулах, Танхимын эвлэрүүлэн зуучлалыг хөгжүүлэх” зорилго биелэгдэх боломжтой байна.

Хуулийн төслийн үзэл баримтлал болон төсөлд тусгагдсан хамтын удирдлага бүхий төрийн байгууллагуудын удирдлагын бүрэлдэхүүнд төлөөлөл оролцуулах зорилгын хүрээнд Төслийн 9.1.3 дахь заалт болон хуулийн төсөлтэй цуг нэмэлт, өөрчлөлт орох бусад хуулийн төслүүдийн холбогдох заалтуудад үнэлгээ хийсэн байдал.

Хуулийн төслийн 9.1.3-т хуульд заасан болон холбогдох төрийн байгууллагатай зөвшилцсөний үндсэн дээр хамтын удирдлагын бүрэлдэхүүнд Үндэсний танхимаас төлөөлөл оролцуулах тухай заасан байна. Гэвч одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжуудад хамтын удирдлага бүхий төрийн байгууллагын удирдлагад Үндэсний танхимаас төлөөлөл оролцуулахаар зохицуулсан зохицуулалт төдийлөн байхгүй. Гагцхүү Өрсөлдөөний тухай хуулийн 17.2, Эрчим хүчний тухай хуулийн 8.3 дахь заалтуудад Эрчим хүчний зохицуулах хороо болон Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын орон тооны бус гишүүнийг Үндэсний танхимын санал болгосноор бүрдүүлэхээр заасан байна.

Иймд хуулийн төслийн 9.1.3 дахь заалт нь дангаар хуулийн төслийн үзэл баримтлал болон төслөөр тодорхойлсон дээрх зорилгод хүрч чадахгүй юм. Тус зорилгод хүрэхийн тулд Үндэсний танхимаас төлөөлөл оруулах хамтын удирдлага бүхий төрийн байгууллагуудыг тус тусын хуулиар нэрлэн заах шаардлагатай юм. Энэ хүрээнд хуулийн төсөлтэй цуг Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, Харилцаа холбооны тухай хууль, Статистикийн тухай хууль, Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хууль, Татварын ерөнхий хууль, Төсвийн тухай хууль, Ирээдүйн өв сангийн тухай хууль, Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль, Чөлөөт бүсийн тухай хуулиудад тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар дараах байгууллагуудад Танхимын төлөөлөл орохоор төсөл боловсруулсан байна. **Үүнд:** Хөрөнгө оруулагчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлээр дэмжлэг, үйлчилгээ үзүүлэх асуудлаар дүгнэлт гаргах чиг үүрэг бүхий орон тооны бус зөвлөл; Харилцаа холбооны зохицуулах хороо; Үндэсний статистикийн хорооны дэргэдэх зөвлөл; Гаалийн тарифийн орон тооны бус зөвлөл; Татварын маргаан таслах зөвлөл; Ерөнхий сайдын дэргэдэх Төсөв, санхүү, эдийн засгийн үндэсний зөвлөл; Ирээдүйн өв сангийн хяналтын зөвлөл; Боловсролын зээлийн сан, Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх сан, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан, Хөдөө аж ахуйг дэмжих сангийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх төсөл, арга хэмжээг сонгон шалгаруулах хороо, төслийн удирдах хороо, хяналтын хороо; Тендерийн үнэлгээний хороо; Чөлөөт бүс дэх Хөрөнгө оруулагчдын зөвлөлд Үндэсний танхимын төлөөлөл орохоор төсөл боловсруулсан байна. Мөн Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тухай хуулийн 6.5-д Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын Үндэсний зөвлөлийн бүрэлдэхүүн дэх хувийн хэвшлийн төлөөллийг ажил олгогчид болон Үндэсний танхимын хамтран зохион байгуулсан төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын нэгдсэн хурлаас сонгох тухай заасныг

Үндэсний танхим дангаар төлөөлөх агуулгаар өөрчлөн найруулах төсөл боловсруулсан байна.

Хамтын удирдлага бүхий дээрх байгууллагуудын удирдлагын бүрэлдэхүүнд Үндэсний танхимын төлөөлөл оруулах агуулга бүхий хуулийн төслүүдийг харвал одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй зохицуулалтууд нь хувийн хэвшлийн оролцоог хангах агуулга бүхий зохицуулалт байна. Тодруулбал, хөрөнгө оруулагчид, ажил олгогчид, мэргэжлийн холбоод, тухайн салбарын төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулахаар заасан байна. Хуулийн төслийн дагуу ашгийн төлөөх хуулийн этгээдүүд Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байхаар байна. Иймд Хуулийн төсөл батлагдах нөхцөлд Үндэсний танхим нь одоогийн хуулиудад тусгагдсан хувийн хэвшил, ажил олгогчид болон хөрөнгө оруулагчид гэх ойлголтыг бүрэн төлөөлж чадах цор ганц байгууллага болохоор байна.

Монгол Улсад одоогоор Эрчим хүчний, Харилцаа холбооны болон Санхүүгийн гэсэн гурван төрлийн зохицуулах хороо байна. Эдгээрээс одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулийн дагуу Эрчим хүчний зохицуулах хорооны бүрэлдэхүүнд Үндэсний танхимын төлөөлөл орох боломжтой байна. Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны орон тооны бус нэг гишүүнийг Үндэсний танхимын саналаар томилохоор хуулийн төсөл боловсруулсан байна. Харин Санхүүгийн зохицуулах хороог яагаад орхигдуулсан эсэх буюу тус Хорооны бүрэлдэхүүнд Үндэсний танхимын төлөөлөл орох шаардлагагүй гэж үзсэн эсэх нь тодорхой бус байна.

Түүнчлэн, Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний тухай хуулийн 5.1-д заасны дагуу хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг Засгийн газар, ажил олгогчийн болон ажилтны эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөн хамгаалах улсын хэмжээний байгууллагын төлөөлөл бүхий Хөдөлмөр, нийгмийн зөвшлийн гурван талт Үндэсний хороо тогтоодог. Хуулийн төсөлд тусгагдсан ёсоор Үндэсний танхимд нийт ашгийн төлөөх хуулийн этгээдүүд заавал гишүүнчлэлтэй бөгөөд Үндэсний танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөх, хамгаалах үүрэг бүхий байгууллага байна. Иймд хуулийн төсөл ёсоор Үндэсний танхим нь ажил олгогчдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг улсын хэмжээнд, бүрэн бөгөөд хууль ёсоор төлөөлж чадах цор ганц байгууллага байхаар байна. Эндээс дүгнэхэд Хөдөлмөр, нийгмийн зөвшлийн гурван талт Үндэсний хорооны нэг гишүүн нь Үндэсний танхимаас байх бүрэн боломжтой байна. Гэвч энэ талаар нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөл боловсрогдоогүй байна. Иймд цаашид энэ талаар судлан үзэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Дээрхээс дүгнэхэд Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай /шинэчилсэн найруулга/ хуулийн төсөлтэй цуг Үндэсний танхимын төлөөллийг хамтын удирдлага бүхий байгууллагуудад оруулах агуулга бүхий нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслүүд нь хуулийн төслийн зорилгыг хангахад чухал ач холбогдолтой байна. Харин Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хөдөлмөр,

нийгмийн зөвшлийн гурван талт Үндэсний хороо зэрэг зарим байгууллагуудын талаар авч үзээгүй, орхигдуулсан байна.

Хуулийн төслийн харилцан уялдаатай байдал

Аргачлалын 4.10-т хуулийн төслийн уялдаа холбоог шалгахдаа нийт 16 төрлийн асуултад хариулах замаар хуулийн төслийн уялдаа холбоог тогтоохоор заасан байна. Иймд тус асуултуудад хариулах замаар хуулийн төслийн уялдаа холбоог шалгав.

№	Асуулт	Хариулт, түүний үндэслэл, тайлбар
1	Хуулийн төслийн зохицуулалт тухайн хуулийн зорилттой нийцэж байгаа эсэх;	Хуулийн төслийн зорилтод хамааралгүй зохицуулалт агуулаагүй байна.
2	Хуулийн төслийн “Хууль тогтоомж” гэсэн хэсэгт заасан хуулиуд тухайн харилцаанд хамаарах хууль мөн эсэх;	Хуулийн төслийн 2.1-д хуулийн төсөл нь Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Төрийн бус байгууллагын тухай хууль, Улсын бүртгэлийн ерөнхий хууль, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулиудыг нэрлэн заасан байна. Хуулийн төсөлд Үндэсний танхим нь төрийн бус байгууллагын статустай байх тухай заагаагүй байна. Иймд Төрийн бус байгууллагын тухай хууль нь энэхүү харилцаанд хамаарахгүй хууль байна. Хэрэв Үндэсний танхим нь төрийн бус байгууллагын статустайгаар үйл ажиллагаа явуулах бол хуулийн төслийн холбогдох заалт болох 5.1 дэх заалтыг тус агуулгаар тодруулах нь зөв юм.
3	Хуулийн төсөлд тодорхойлсон нэр томъёо тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн нэр томъёотой нийцэж буй эсэх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
4	Хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн заалттай нийцэж байгаа эсэх;	Хуулийн төслийн 5.7 болон 5.8 дахь заалтууд хоорондоо зөрчилдөж байгаа талаар энэхүү үнэлгээний тайланд тусгасан. Тодруулбал, ашгийн төлөөх хуулийн этгээд нь улсын бүртгэлд бүртгэгдсэнээр эсвэл Үндэсний танхимд бүртгэгдэж, гишүүнээр элссэнээр гишүүний эрх эдэлж, үүрэг хүлээх эсэх нь тодорхой бус, зөрчилдөөнтэй байна.

		Хуулийн төслийн 27.1-д аж ахуй эрхлэгчийн хооронд үүссэн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын дэмжлэгтэйгээр шийдвэрлүүлэх тухай заасан боловч хуулийн төслийн 27.3-т Үндэсний танхимын гишүүд хоорондын маргаанд л эвлэрүүлэн зуучлалыг ашиглах агуулгаар заасан байна. Өөрөөр хэлбэл, хуулийн төслийн 27.3-т маргалдагч талууд бүгд Үндэсний танхимын гишүүд байх нөхцөлд Үндэсний танхимын эвлэрүүлэн зуучлалд хандах боломжтой тухай заасан бол хуулийн төслийн 27.1-д Үндэсний танхимын гишүүн байх шаардлага тавиагүй байна. Түүнчлэн, төслийн 5.10-т заасны дагуу хувиараа аж ахуй эрхлэгч нь Үндэсний танхимын бус Дагнасан танхимын гишүүн байхаар заасан. Иймд Дагнасан танхимын гишүүн, хувиараа аж ахуй эрхлэгчид Танхимын эвлэрүүлэн зуучлалыг ашиглах боломжгүй болсон байна. Хуулийн төслийн 27.2-т салбар болон дагнасан танхимын дэргэд эвлэрүүлэн зуучлагч ажиллаж болох тухай заасан боловч хуулийн төслийн 27.3, 27.4, 27.5, 27.6, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлд зөвхөн Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын тухай зааж, салбар болон дагнасан танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг орхигдуулсан байна. Ингэснээр салбар болон дагнасан танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хуулийн дээрх заалтууд хамаарахгүй гэж ойлгогдохоор болсон байна.
5	Хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн заалттай давхардсан эсэх;	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар тус бүрт дагнасан танхим нэг байх талаар төслийн 5.4-т заасан боловч төслийн 18.2-т давхардуулан заасан.
6	Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх этгээдийг тодорхой тусгасан эсэх;	Тодорхой тусгагдсан.
7	Хуулийн төсөлд	Хуулийн төслийн 6.1-д Үндэсний танхимын

	шаардлагатай зохицуулалтыг орхигдуулсан эсэх;	зорилгыг илэрхийлэх бусад төсөөтэй үг, нэр томъёо хэрэглэх болон хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд нэр баталгаажуулах, бүртгэхгүй байх тухай заасан байна. Гэвч хуулийн төслийн 6.1 дэх заалттай зөрчилдсөн нэр бүхий одоогийн байдлаар бүртгэлтэй аж ахуйн нэгжүүдийг хэрхэн зохицуулах тухай хуулийн төсөлд заагаагүй байна. Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаанд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль үйлчлэх тухай заагаагүй байна. Хуулийн төсөлд заагаагүй аливаа асуудалд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль үйлчлэх тухай зааснаар ойлгомжтой, тодорхой болох юм. Хуулийн төслийн 26.2-т арбитрийн үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зохицуулах тухай заасан байна.
8	Хуулийн төсөлд төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг давхардуулан тусгасан эсэх;	Төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг давхардуулан тусгасан зохицуулалт судалгаагаар тогтоогдоогүй.
9	Төрийн байгууллагын чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодоор гүйцэтгүүлэх боломжтой эсэх;	Хуулийн төсөлд төрийн байгууллагуудад бүрэн эрх олгосон зохицуулалт байхгүй байна. Харин төрийн зарим чиг үүргийг Үндэсний танхимд олгож болох тухай хуулийн төсөлд тусгагдсан байна.
10	Татварын хуулиас бусад хуулийн төсөлд албан татвар, төлбөр, хураамж тогтоосон эсэх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчил тогтоогдоогүй. Үндэсний танхимын гишүүнчлэлийн хураамж, үйлчилгээний хөлс нь албан татвар, төлбөр, хураамжид хамаарахгүй юм.
11	Тухайн хуулийн төсөлд тусгасан аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой зохицуулалтыг Аж ахуйн үйл	Хуулийн төсөлд аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой зохицуулалт, журам бий болгоогүй.

	ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуульд тусгасан эсэх;	
12	Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт тусгасан эсэх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчил тогтоогдсонгүй.
13	Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангасан эсэх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчил тогтоогдсонгүй.
14	Шударга бус өрсөлдөөнийг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчил тогтоогдсонгүй. Харин шударга өрсөлдөөнийг дэмжих, өрсөлдөөнд харш аливаа үйл ажиллагаанаас урьдчилсан сэргийлэх нь Үндэсний танхимын үйл ажиллагаанд баримтлах зарчим болох тухай хуулийн төслийн 4.1.4-т заасан байна. Мөн Үндэсний танхим нь бизнес эрхлэх таатай орчныг бий болгож ажиллах тухай хуулийн төслийн 4.1.5, 8.1.3, 8.1.5, 9.1.2-т тус тус заасан байна.
15	Хуулийн төсөлд авлига, хүнд суртлыг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчил тогтоогдсонгүй. Харин хамтын удирдлага бүхий төрийн байгууллагуудын удирдлагад Үндэсний танхимаас төлөөлөл оролцуулах агуулга бүхий хуулийн төслийн заалтууд нь Авлигын эсрэг хуулийн 6.1.3-6.1.5, 6.1.7 дахь заалтуудад заасан авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд нийцтэй байна. Мөн хуулийн төслийн 8.1.5-д Үндэсний танхим нь худалдаа, үйлчилгээг хөнгөвчлөх, тусгай зөвшөөрөл олголтыг хялбаршуулах чиглэлээр санал, зөвлөмж хүргүүлэх тухай заасан нь авлига, хүнд суртлыг багасгахад чухал ач холбогдолтой заалт байна.
16	Хуулийн төсөлд тусгагдсан хориглосон хэм хэмжээг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тодорхой тусгасан эсэх;	Хуулийн төслийн 25.4-т хуульд заасан зорилго, чиг үүргээ удаа дараа зөрчсөн, эсхүл энэ хуулийн 18.1-д заасан шаардлагыг хангахгүй болсон удирдах зөвлөлийг татан буулгах шийдвэрийг Үндэсний танхимын удирдах зөвлөл гаргах тухай заасан байна. Гэвч хуулийн төслийн 18.1 дэх заалт нь дагнасан танхимтай хамааралгүй заалт байна. Түүнчлэн, хуулийн төслийн 25.4-т Дагнасан танхимын удирдах

	зөвлөлийг татан буулгах тухай заасан нь тодорхой бус, ойлгомжгүй байна. Тодруулбал, Дагнасан танхимын Удирдах зөвлөлийн даргыг эсвэл Удирдах зөвлөлийн аль нэг гишүүнийг огцруулах, эсвэл Дагнасан танхимыг татан буулгах эсэх нь тодорхой бус байна. Хуулийн төслийн 33.1-д “Энэ хуулийг зөрчсөн этгээдэд холбогдох хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ” гэж заасан. Гэвч тус хуулийн төсөлд хариуцлагыг тодорхой тусгаагүй. Мөн хуулийн төсөлтэй цуг Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулагдаагүй байна.
--	---

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар тус бүрээр Дагнасан танхимыг хөгжүүлэх, аж ахуй эрхлэгчдийг нэг шийдэл, шийдвэрт хүрэх байдлыг хангах зорилгын хүрээнд хуулийн төслийн 5.4, 5.7, 13.2, 18.1, 18.2 дахь заалтуудын үр нөлөөг үнэлж, дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

Хуулийн төслөөр ашгийн төлөөх хуулийн этгээдүүд Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байх, Үндэсний танхимын гишүүн аж ахуй эрхлэгч нь нэмэлт шаардлага, хураамж төлөхгүйгээр эдийн засгийн тодорхой салбарын Дагнасан танхимын гишүүн байх, тодорхой бизнесийн салбарт зөвхөн нэг дагнасан танхим байхаар тус тус заасан нь бизнесийн тодорхой салбарын аж ахуй эрхлэгчид, Дагнасан танхим нэгдмэл шийдвэрт хүрэх, нэгдмэл байр суурьтай байх зорилгыг хангахад чухал ач холбогдолтой болсон байна.

Хуулийн төслийн 13.2-т Үндэсний танхимын эрх барих дээд байгууллага болох Их хурлын 75-аас доошгүй хувийг Дагнасан танхимуудын төлөөлөл бүрдүүлэхээр заасан нь Дагнасан танхимыг хөгжүүлэх, Дагнасан танхимын зарчимд суурилж Үндэсний танхимыг хөгжүүлэх зорилгыг хангаж байна.

Хуулийн төслийн 18.1-д Үндэсний танхимын 50-иас доошгүй тооны гишүүн хуулийн этгээд нь тухайн салбарын Дагнасан танхимыг байгуулж болох тухай заасан нь 50-иас төдийлөн ихгүй оролцогч, аж ахуй эрхлэгчтэй бизнесийн салбарын хувьд Дагнасан танхим байгуулах нь хүндрэлтэй болох, 50 хүрэхгүй оролцогч, аж ахуй эрхлэгчтэй бизнесийн салбарын хувьд Дагнасан танхим байгуулах боломжгүй байдалд хүрэхээр байна. Энэ нь бизнесийн салбар бүрт нэг Дагнасан танхим байгуулах зорилгод нийцэхгүй байна.

Үндэсний танхим нь бие даасан, хараат бус байдлаар үйл ажиллагаа явуулах санхүүгийн боломж бий болгох зорилгын хүрээнд төслийн 4.1.2, 14.5.12, 14.5.13, 15.2, 15.5 дахь заалтууд болон 31 дүгээр зүйлийн үр нөлөөг үнэлж, дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

Хуулийн төслийн 4.1.2-т Үндэсний танхимын үйл ажиллагаа улс төрийн нам, эвслээс хараат бус, бие даасан байх тухай заасан нь Үндэсний танхимын бие даасан, хараат бус байдлыг явцуу хүрээнд тодорхойлсон хэрэг байна.

Үндэсний танхим нь улс төрийн нам, эвслээс бие даасан хараат бус байх тухай хуулийн төсөлд заасан боловч Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгч нь улс төрийн нам, эвслийн гишүүн биш байх эсвэл гишүүнээс түдгэлзэх, татгалзах шаардлагыг тавиагүй байгаа нь тус зорилгыг бүрэн хангаж чадахгүй байна.

Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгч нь төрийн албан хаагч бус байх шаардлагыг тавьсан боловч төрийн албанд томилогдсон нөхцөлд түүнийг огцруулах тухай хуулийн төсөлд тодорхой тусгаагүй нь хуулийн төслийн зорилгыг бүрэн хангаж чадахгүй байна.

Хуулийн төсөлд Үндэсний танхимын Гүйцэтгэх захиралд улс төрийн нам, эвслийн гишүүн, төрийн албан хаагч бус байх шаардлага тавиагүй нь хуулийн төслийн зорилгыг бүрэн хангаж чадахгүй байна.

Үндэсний танхим, түүний салбар болон Дагнасан танхим нь аливаа улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн үйл ажиллагааг дэмжих, эсэргүүцэх үйл ажиллагаа явуулахгүй байх тухай заасан нь хуулийн зорилгыг хангахад чухал зохицуулалт боловч түүнийг зөрчсөн нөхцөлд хүлээлгэх хариуцлагын тухай заагаагүй нь хуулийн төслийн зорилгыг алдагдуулж байна. Мөн Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгчид тийнхүү үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоогүй байна.

Үндэсний танхимын гишүүнчлэлийн хураамж болон үйлчилгээний хөлсний хэмжээг Үндэсний танхимын Удирдах зөвлөл тогтоохоор хуулийн төсөлд тусгасан нь Үндэсний танхимын бие даасан, хараат бус байдлыг санхүүгийн хувьд бүрдүүлсэн, өөрөө удирдах ёсны бусад байгууллагын жишиг зохицуулалтад нийцсэн чухал зохицуулалт болсон байна.

Үндэсний танхим нь аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөх, хамгаалах зорилгын хүрээнд Төслийн 8 дугаар зүйл, 5.7, 5.8, 5.10 дахь заалтуудын үр нөлөөг үнэлж, дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

Хуулийн төслийн 5.7-д ашгийн төлөөх хуулийн этгээд нь Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байхаар заасан нь Үндэсний танхим аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг илэрхийлэгч, төлөөлөгч байх, тийнхүү байдлаар хүлээн зөвшөөрөгдөх байдлыг нэмэгдүүлэх чухал зохицуулалт болсон байна. Үндэсний танхим нь сайн дурын гишүүнчлэлтэй байгаа нөхцөлд нийт аж ахуй эрхлэгчдийн төлөөлөл болж хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй байх сөрөг талтай байна.

Хуулийн төслийн 5.10, 5.11-д тус тус хувиараа аж ахуй эрхлэгч иргэн Дагнасан танхимын гишүүнээр элсэж болохоор заасан нь хувиараа аж ахуй эрхлэгчдийг Үндэсний танхимын гишүүн болгох, Үндэсний танхим нийт аж ахуй эрхлэгчдийн төлөөлөл байж чадах нөхцлийг бүрдүүлж байна.

Хуулийн төслийн 5.9-д гадаадын хуулийн этгээд болон мэргэжлийн холбоодод заавал гишүүнчлэлтэй ашгийн төлөөх хуулийн этгээдүүд Үндэсний танхимд сайн дурын гишүүнчлэлтэй байхаар заасан нь хуулийн төслийн зорилгыг алдагдуулах гэж үзэв.

Үндэсний танхим нь жил бүр бизнесийн орчны судалгааг хийх, дэргэдээ судалгааны байгууллага байгуулах тухай болон Үндэсний танхимын гишүүд дунд сонсгол зохион байгуулах тухай тус тус заасан нь Үндэсний танхим аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол, бизнес эрхлэхтэй холбоотой хүндрэл бэрхшээлийг тодорхойлох, түүнд үндэслэн аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг илэрхийлэх, төлөөлөх, хамгаалахад чухал шаардлагатай зохицуулалт байна.

Үндэсний танхим нь хөгжлийн бодлогын баримт бичиг, хууль болон хэм хэмжээний актын төсөлд санал, дүгнэлт өгөх, төрийн эрх барих болон гүйцэтгэх дээд байгууллагад аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлөн илэрхийлэхээр заасан нь хуулийн төслийн зорилгыг хангахад чухал шаардлагатай зохицуулалт болсон байна.

Үндэсний танхимын гишүүн байгууллагууд хооронд үүссэн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын тусламжтайгаар шийдвэрлэх, бизнесийн эрх зүйн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын журмаар шийдвэрлэх мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчид бий болгох зорилгын хүрээнд хуулийн төслийн 27 дугаар зүйлийг бүхэлд нь болон Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйл, Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлийн үр нөлөөг үнэлж, дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

Хуулийн төслөөр Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын дэмжлэгтэйгээр байгуулсан эвлэрлийн гэрээг шүүхийн эвлэрүүлэн зуучлалын дэмжлэгтэй байгуулсан эвлэрлийн гэрээний нэгэн адил шүүхээр баталгаажуулах, шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил албадан гүйцэтгүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн байна.

Шүүх дэх хэрэг, маргааны хувьд эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэглэхээр болсон бол зөвхөн шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлалд шилжүүлэхээр заасан Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зохицуулалтыг өөрчлөх замаар шүүх дэх хэрэг, маргаанд Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэглэх, ингэснээр иргэний хэргийн шүүхийн ачааллыг бууруулах боломжийг бүрдүүлсэн байна.

Хуулийн төслийн 27.2-т салбар болон Дагнасан танхимын дэргэд эвлэрүүлэн зуучлал ажиллуулж болох тухай заасан боловч төслийн 27.4, 27.5, 27.6 дахь заалтуудад зөвхөн Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын тухай заасан тул тэдгээр заалтууд салбар, Дагнасан танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хамаарахгүй гэж ойлгогдохоор болсон байна. Энэ нь салбар болон Дагнасан танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын хувьд хуулийн төслийн зорилгыг хэрэгжүүлэхэд саад болох талтай байна.

Хамтын удирдлага бүхий төрийн байгууллагуудын удирдлагын бүрэлдэхүүнд төлөөлөл оролцуулах зорилгын хүрээнд Төслийн 9.1.3 дахь заалт болон хуулийн төсөлтэй цуг нэмэлт, өөрчлөлт орох бусад хуулийн төслүүдийн холбогдох заалтуудын үр нөлөөг үнэлж, дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, Харилцаа холбооны тухай хууль, Статистикийн тухай хууль, Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хууль, Татварын ерөнхий хууль, Төсвийн тухай хууль, Ирээдүйн өв сангийн тухай хууль, Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль, Чөлөөт

бүсийн тухай хуулиудад тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар Хөрөнгө оруулагчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлээр дэмжлэг, үйлчилгээ үзүүлэх асуудлаар дүгнэлт гаргах чиг үүрэг бүхий орон тооны бус зөвлөл; Харилцаа холбооны зохицуулах хороо; Үндэсний статистикийн хорооны дэргэдэх зөвлөл; Гаалийн тарифийн орон тооны бус зөвлөл; Татварын маргаан таслах зөвлөл; Ерөнхий сайдын дэргэдэх Төсөв, санхүү, эдийн засгийн үндэсний зөвлөл; Ирээдүйн өв сангийн хяналтын зөвлөл; Боловсролын зээлийн сан, Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх сан, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан, Хөдөө аж ахуйг дэмжих сангийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх төсөл, арга хэмжээг сонгон шалгаруулах хороо, төслийн удирдах хороо, хяналтын хороо; Тендерийн үнэлгээний хороо; Чөлөөт бүс дэх Хөрөнгө оруулагчдын зөвлөлд Үндэсний танхимын төлөөлөл орохоор төсөл боловсруулсан нь хуулийн төслийн 9.1.3 дахь заалтын зорилгыг хангаж байна.

Дээрх хуулийн төслүүдийг боловсруулахгүйгээр хуулийн төслийн 9.1.3 дахь заалт нь дангаар хуулийн төслийн зорилгыг хангаж чадахгүй гэж дүгнэлээ.

Дээрх хуулийн төслүүдэд хөрөнгө оруулагчдийн төлөөлөл, мэргэжлийн холбоодын төлөөлөл, төрийн бус байгууллагын төлөөлөл, ажил олгогчдийн төлөөллийг оролцуулна гэх зэргээр хувийн хэвшийн төлөөллийг оролцуулах агуулга бүхий заалтууд байх бөгөөд Үндэсний танхим нь тус байгууллагуудыг бүрэн төлөөлж чадна гэж дүгнэлээ. Ялангуяа ашгийн төлөөх хуулийн этгээдүүд Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байх хуулийн төсөл батлагдах нөхцөлд Үндэсний танхим нь хөрөнгө оруулагч, ажил олгогчдийг улсын хэмжээнд төлөөлж чадах цор ганц байгууллага гэж хүлээн зөвшөөрөгдөхөөр байна.

Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хөдөлмөр, нийгмийн зөвшлийн гурван талт Үндэсний хороо зэрэг хамтын удирдлага бүхий байгууллагад Үндэсний танхимаас төлөөлөл оролцуулах тухай хуулийн төсөл боловсруулаагүй, энэ талаар авч үзээгүй байна.

Хуулийн төслийн харилцан уялдаатай байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг бүхэлд нь шалгаж үзээд, дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

Хуулийн төсөл нь хуулийн төслийн зорилтод хамааралгүй зохицуулалт агуулаагүй. Хуулийн төсөлд Үндэсний танхим нь төрийн бус байгууллагын статустай байх тухай заагаагүй тул Төрийн бус байгууллагын тухай хууль нь энэхүү харилцаанд хамаарахгүй хууль байна. Хуулийн төслийн 5.7 болон 5.8 дахь заалтууд хоорондоо зөрчилдөж байна. Тодруулбал, ашгийн төлөөх хуулийн этгээд нь улсын бүртгэлд бүртгэгдсэнээр эсвэл Үндэсний танхимд бүртгэгдэж, гишүүнээр элссэнээр гишүүний эрх эдэлж, үүрэг хүлээх эсэх нь тодорхой бус, зөрчилдөөнтэй байна. Хуулийн төслийн 27.1-т аж ахуй эрхлэгчийн хооронд үүссэн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын дэмжлэгтэйгээр шийдвэрлүүлэх тухай заасан боловч хуулийн төслийн 27.3-т Үндэсний

танхимын гишүүд хоорондын маргаанд эвлэрүүлэн зуучлалыг ашиглах агуулгаар заасан нь зөрчилдөөнтэй байна.

Хуулийн төслийн 5.10-т заасны дагуу хувиараа аж ахуй эрхлэгч нь Үндэсний танхимын бус Дагнасан танхимын гишүүн байхаар заасан тул дагнасан танхимын гишүүн, хувиараа аж ахуй эрхлэгчид Үндэсний танхимын эвлэрүүлэн зуучлалыг ашиглах боломжгүй болсон байна. Хуулийн төслийн 27.2-т салбар болон дагнасан танхимын дэргэд эвлэрүүлэн зуучлагч ажиллаж болох тухай заасан боловч хуулийн төслийн 27.3, 27.4, 27.5, 27.6, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд зөвхөн Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын тухай зааж, салбар болон дагнасан танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг орхигдуулсан байна. Ингэснээр салбар болон дагнасан танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хуулийн дээрх заалтууд хамаарахгүй гэж ойлгогдохоор болсон байна. Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар тус бүрт дагнасан танхим нэг байх талаар төслийн 5.4-т заасан боловч төслийн 18.2-т давхардуулан заасан.

Хуулийг хэрэгжүүлэх этгээдийг тодорхой тусгасан. Хуулийн төслийн 6.1-т Үндэсний танхимын зорилгыг илэрхийлэх бусад төсөөтэй үг, нэр томьёо хэрэглэх болон хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд нэр баталгаажуулах, бүртгэхгүй байх тухай заасан боловч хуулийн төслийн 6.1 дэх заалттай зөрчилдсөн нэр бүхий одоогийн байдлаар бүртгэлтэй аж ахуйн нэгжүүдийг хэрхэн зохицуулах тухай хуулийн төсөлд заагаагүй байна. Үндэсний танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаанд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль үйлчлэх тухай хуулийн төсөлд заагаагүй байна.

Хуулийн төсөл нь төрийн байгууллагын чиг үүргийг давхардуулан заах, шинээр албан татвар, хураамж, төлбөр бий болгох, аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой журам, зохицуулалт бий болгох, авлига, хүнд суртлыг бий болгох, хүний эрх, жендерийн эрх тэгш байдлыг зөрчих, шударга бус өрсөлдөөнийг бий болгох зэрэг сөрөг үр дагавар бүхий зохицуулалт агуулаагүй байна. Хуулийн төсөл нь шударга өрсөлдөөнийг дэмжих, авлига, хүнд суртлыг багасгах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зохицуулалттай нийцтэй зохицуулалтууд агуулсан байна. Хуулийн төсөлд тусгагдсан хориглосон хэм хэмжээг зөрчсөн нөхцөлд хүлээлгэх хариуцлагын тухай тодорхой тусгаж чадаагүй байна.

ТАВ.ЗӨВЛӨМЖ

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар тус бүрээр Дагнасан танхимыг хөгжүүлэх, аж ахуй эрхлэгчдийн нэг шийдэл, шийдвэрт хүрэх байдлыг хангах зорилгын хүрээнд хуулийн төслийн 5.4, 5.7, 13.2, 18.1, 18.2 дахь заалтуудтай холбоотой зөвлөмж.

1. Хуулийн төслийн 18.1-д заасан 50-иас доошгүй аж ахуй эрхлэгч нэгдсэн нөхцөлд дагнасан танхим байгуулах тухай босгыг бууруулах эсвэл 50 хүрэхгүй оролцогч, аж ахуй эрхлэгчтэй бизнесийн салбарын хувьд дагнасан танхим байгуулах боломжийг бий болгох зохицуулалтыг хийх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Үндэсний танхим нь бие даасан, хараат бус байдлаар үйл ажиллагаа явуулах санхүүгийн боломж бий болгох зорилгын хүрээнд төслийн 4.1.2, 14.5.12, 14.5.13, 15.2, 15.5 дахь заалтууд болон 31 дүгээр зүйлтэй холбоотой зөвлөмж.

1. Хуулийн төслийн 4.1.2 дахь заалтыг Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим нь төрийн байгууллага, албан тушаалтан, улс төрийн нам, эвсэл болон бусад этгээдээс бие даасан, хараат бус байх агуулгаар өөрчлөх;
2. Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгчид тавигдах шаардлагад улс төрийн нам, эвслийн гишүүн бус байх эсвэл нэр дэвшсэн үеэс эхлэн гишүүнчлэлээс татгалзах тухай нэмж тусгах;
3. Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгч нь төрийн албанд томилогдсон, улс төрийн нам, эвслийн гишүүн болсон нөхцөлд түүнийг огцруулах тухай зохицуулалтыг нэмж тусгах;
4. Үндэсний танхимын Гүйцэтгэх захиралд мөн адил Танхимын бие даасан, хараат бус байдлыг хангахтай холбоотой шаардлагыг хуульчлах;
5. Хуулийн төслийн 31.1-т Үндэсний танхимын Ерөнхийлөгч, Гүйцэтгэх захирлыг нэмж заах буюу тэдгээрт улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчийг дэмжсэн, эсэргүүцсэн аливаа үйл ажиллагаа явуулахыг хориглох;
6. Хуулийн төслийн 31.1 дэх заалт зөрчигдсөн нөхцөлд хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхой болгох нь зүйтэй гэж үзлээ.

Үндэсний танхимын гишүүн байгууллагууд хооронд үүссэн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын тусламжтайгаар шийдвэрлэх, бизнесийн эрх зүйн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын журмаар шийдвэрлэх мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчид бий болгох зорилгын хүрээнд хуулийн төслийн 27 дугаар зүйлийг бүхэлд нь болон Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйл, Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлтэй холбоотой зөвлөмж.

1. Хуулийн төслийн 27.3, 27.4, 27.5, 27.6 дахь заалтууд, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд салбар болон Дагнасан танхимын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг нэмж тусгах;
2. Хуулийн төслийн 27.1-д аж ахуй эрхлэгч болон түүний хэрэглэгч, үйлчлүүлэгчийн хооронд гарсан маргаанд эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэглэх тухай агуулгыг нэмж тусгах;
3. Хуулийн төслийн 27.3-т Үндэсний танхимын гишүүд маргаанаа эвлэрүүлэн зуучлалын журмаар шийдвэрлүүлэхээр тусгасныг “хуулийн төслийн 27.1-д заасан маргалдагч талууд” болгож өөрчлөх буюу эвлэрүүлэн зуучлалын талуудыг зөвхөн Үндэсний танхимын гишүүнээр хязгаарлахгүй байх;
4. “Үндэсний танхимын эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаатай холбоотой энэ хуульд заагаагүй бусад асуудал Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулиар зохицуулагдах” агуулгаар хуулийн төслийн 27.7 дахь заалтыг нэмэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Хамтын удирдлага бүхий төрийн байгууллагуудын удирдлагын бүрэлдэхүүнд төлөөлөл оролцуулах зорилгын хүрээнд Төслийн 9.1.3 дахь заалт болон хуулийн төсөлтэй цуг нэмэлт, өөрчлөлт орох бусад хуулийн төслүүдийн холбогдох заалтуудтай холбоотой зөвлөмж.

1. Санхүүгийн зохицуулах хороо болон Хөдөлмөр, нийгмийн зөвшлийн гурван талт Үндэсний хороо зэрэг бусад хамтын удирдлага бүхий байгууллагад Үндэсний танхимын төлөөлөл оруулах боломж, зохицуулалтын тухай судлах нь зүйтэй гэж үзлээ.

Хуулийн төслийн харилцан уялдаатай байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг бүхэлд нь шалгаж үзсэнтэй холбоотой зөвлөмж.

1. Хуулийн төслийн 2.1 дэх заалтаас “Төрийн бус байгууллагын тухай хууль” гэснийг хасах;
2. Хуулийн төслийн 5.7 болон 5.8 дахь заалтууд хоорондын зөрчилтэй байх тул зөрчилгүй болгож өөрчлөх буюу хуулийн төслийн 5.7-д заасан ашгийн төлөөх хуулийн этгээдүүд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгэгдсэнээр Үндэсний танхимын гишүүний эрх эдэлж, үүрэг хүлээх тухай тодорхой тусгах;
3. Хуулийн төслийн 18.2 дахь заалт нь төслийн 5.4 дэх заалттай давхардсан байх тул хасах;
4. Хуулийн төслийн 6.1 дэх заалтыг зөрчсөн нэр бүхий одоогийн аж ахуйн нэгжүүдийг хэрхэн тухай тодорхой зохицуулалт тусгах;
5. Хуулийн төсөлд тусгагдсан хориглосон хэм хэмжээг зөрчсөн нөхцөлд хүлээлгэх хариуцлагын тухай тодорхой тусгах;
6. Хуулийн төслийн 25.4 дэх заалтад “18.1” гэж заасан нь тус заалтаар зохицуулсан харилцаатай хамааралгүй байх тул хасах, эсвэл зөвтгөж засах нь зүйтэй байна.

АГУУЛГА

НЭГ.ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

ХОЁР.ХУДАЛДАА, АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ТАНХИМЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСӨЛ БАТЛАГДАН ГАРСНААР ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДЭД ҮҮСЭХ ЗАРДЛЫН ТООЦОО

- 2.1.Хуулийн этгээдийн гүйцэтгэх үүргийг тогтоох;
- 2.2.Нэг бүрийн зардлыг тооцох;
- 2.3.Тоон үзүүлэлтийг тооцох;
- 2.4.Нийт зардлын дүнг тооцож гаргах;
- 2.5.Хялбарчлах боломжийг шалгах;
- 2.6.Нэмэлт зардлыг тооцох.

ГУРАВ.ХУДАЛДАА, АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ТАНХИМЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСӨЛ БАТЛАГДАН ГАРСНААР ҮНДЭСНИЙ ТАНХИМД ҮҮСЭХ ЗАРДЛЫН ТООЦОО

- 3.1.Үндэсний танхимын шинээр гүйцэтгэх үүргийг тогтоох;
- 3.2.Хүний нөөцийг тогтоох;
- 3.3.Гарах зардлыг тооцох;
- 3.4.Нийт зардлыг нэгтгэн тооцох;
- 3.5.Хялбарчлах боломжийг шалгах;

ДӨРӨВ.ДҮГНЭЛТ

ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХТЭЙ ХОЛБОГДОН ГАРАХ ЗАРДЛЫН ТООЦООНЫ ТАЙЛАН

**/Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн
шинэчилсэн найруулгын төсөл/**

НЭГ.ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн¹ 18 дугаар зүйлийн 18.1 дэх хэсэгт “Хууль тогтоомжийн төслийг баталснаар тухайн хууль тогтоомжийн үйлчлэх хүрээнд хамрагдах иргэн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд үүсэх зардлын тооцоог тухай бүр гаргаж, зардал, үр өгөөжийн харьцааг энэ хуулийн 12.1.4-т заасан аргачлалын дагуу тодорхойлно” гэж заасны дагуу Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл батлагдсанаар уг хуулийн үйлчлэх хүрээнд хамаарах иргэн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд шинээр үүсэх болон нэмэгдэх үүргийн улмаас бий болох зардлыг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 4 дүгээр хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлын тооцоо хийх аргачлал” /цаашид “аргачлал” гэх/-ыг баримтлан зардлын тооцоог хийнэ.

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл батлагдсанаар уг хуулийг хэрэгжүүлэх иргэн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллагад үүсэх зардал, ачааллыг тооцож, үүнийг хялбарчлах болон бууруулах талаар санал боловсруулах, зардал, үр өгөөжийн харьцааг үнэлэхэд энэхүү тайлангийн зорилго чиглэгдэх болно.

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл нь танхимын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны зарчим, чиг үүрэг, эрх зүйн байдлыг тодорхойлж, танхимаас аж ахуй эрхлэгчдийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг төлөөлж төрийн байгууллага бусад этгээдтэй харилцах харилцааг зохицуулах замаар аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэхийг дэмжих, аж ахуй эрхлэгчдийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулах, худалдаа, үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх үндсэн зорилготой юм.

Эндээс үзэхэд хуулийн төслийн онцлог нь аж ахуй эрхлэгчдийн худалдаа, үйлдвэрлэл эрхлэхтэй холбоотой нэгдсэн ашиг сонирхлыг хамгаалах төрийн бус, ашгийн бус байгууллага болох Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын эрх зүйн байдлыг тогтоосон хуулийн төсөл юм.

Иймээс хуулийн төсөл нь иргэн болон төрд аливаа төрлийн зардал үүсгэх зохицуулалт агуулаагүй бөгөөд хуулийн этгээдэд зардал үүсгэх шинэ төрлийн үүргийг бий болгосон байна. Энд эрх ашиг сонирхлоо хамгаалуулахаар нэгдсэн гишүүн хуулийн этгээдүүд болон тэдгээрийн нэгдлийн үр дүнд байгуулагдсан Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим гэсэн хоёр төрлийн хуулийн этгээдийн асуудал яригдах юм.

Иймд хуулийн төслийн дагуу бусад хуулийн этгээд буюу гишүүн хуулийн этгээдэд үүсэх зардал болон Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимд үүсэх зардал гэсэн хоёр бүлгээр зардлыг тооцох юм.

¹ “Төрийн мэдээлэл” эмхтгэлийн 2015 оны 7 дугаар сарын 03-ны өдрийн 25 дугаарт нийтлэгдсэн

Хуулийн төслийг судалж, дараах зохицуулалт нь гишүүн хуулийн этгээдэд зардал үүсгэхээр байна. Үүнд:

ГИШҮҮН ХУУЛИЙН ЭТГЭЭД:

Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн төслийн 5 дугаар зүйл:

“5.7.Монгол Улсад үүсгэн байгуулагдсан, энэ хуулийн 5.9-д зааснаас бусад ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байна.

5.8.Энэ хуулийн 5.7-д заасан ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэнэ.”

ХУДАЛДАА АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ТАНХИМ:

Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн төслийн 11 дүгээр зүйл:

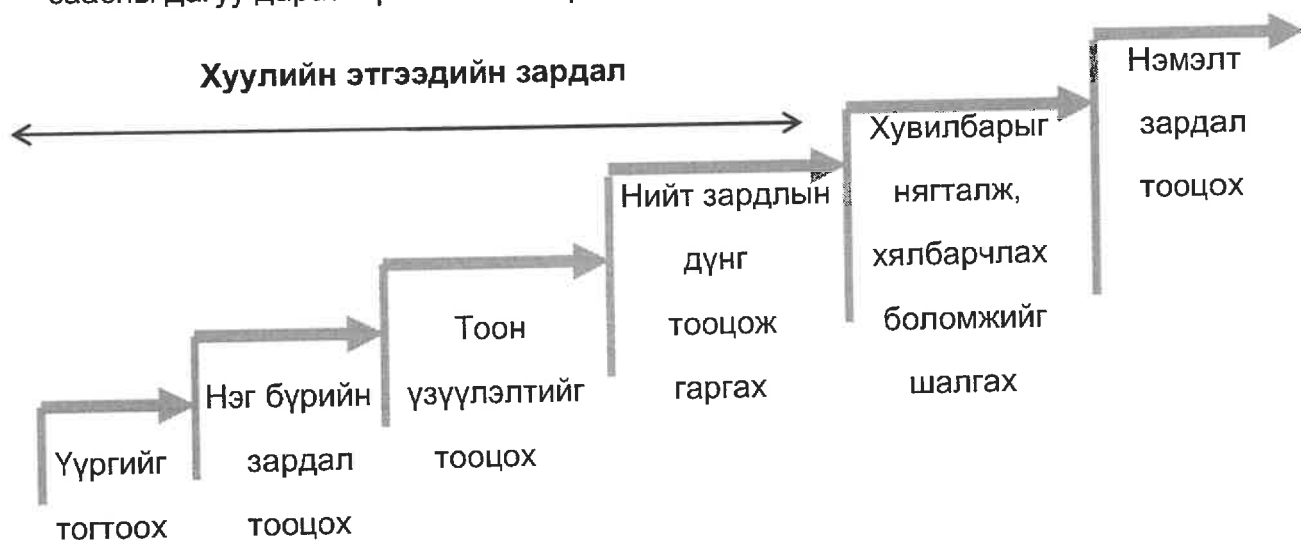
“11.1.1.Монгол Улсад зохион байгуулагдах олон улсын болон бүс нутгийн аж ахуй эрхлэгчдийн бараа, ажил, үйлчилгээний болон Монгол Улсын аж ахуй эрхлэгчдийн гадаад улсад оролцох үзэсгэлэн, худалдааны бүртгэлийг хөтөлж, олон нийтэд таниулан сурталчлах;” чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

ХОЁР.ХУДАЛДАА, АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ТАНХИМЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙГ ДАГАЛДАН ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДЭД ҮҮСЭХ ЗАРДЛЫН ТООЦОО

Энэхүү тооцооны аргачлалаар хуулийн этгээд аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэхтэй холбоотойгоор Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгагдсан заавал гүйцэтгэх үүргийг хэрэгжүүлэхэд тухайн хуулийн этгээдээс гарах мөнгөн зардлыг тооцно.

Өөрөөр хэлбэл хуульд заасан үүргийг хэрэгжүүлэхэд тухайн аж ахуйн нэгж байгууллага нь ямар, ямар үйл ажиллагаа явуулах вэ?, түүнд дунджаар хэдий хэр цаг хугацаа зарцуулах вэ? Үүний цаана ямар хэмжээний мөнгөн зардал гарах вэ? гэдгийг тооцож гаргана.

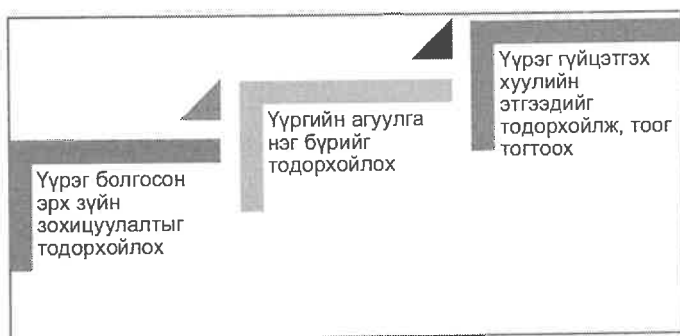
Ийнхүү үүсэх зардлыг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын дөрөвдүгээр хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлын тооцоо хийх аргачлал”-ын 2 дугаар зүйлийн 2.1 дэх хэсэгт заасны дагуу дараах үе шаттайгаар тооцоолно. **Үүнд:**

Хуулийн этгээдийн нийт зардал = Захиргааны зардал + Нэмэлт зардал

2.1.ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДИЙН ГҮЙЦЭТГЭХ ҮҮРГИЙГ ТОГТООХ

Хуулийн этгээдийн гүйцэтгэх үүргийг тогтооход дараах алхамыг гүйцэтгэнэ.

- Үүрэг болгосон эрх зүйн заалт нэг бүрийг тодорхойлох,
- Үүргийн агуулга нэг бүрийг тодорхойлох;
- Үүрэг гүйцэтгэх хуулийн этгээд нэг бүрийг тодорхойлж гаргана.

Тухайн харилцаанд оролцогч хуулийн этгээдийн гүйцэтгэх үүрэг гэдэгт холбогдох хуулиар тоо баримт, тайлан, бусад мэдээллийг төрийн байгууллага буюу **гуравдагч этгээдэд** бэлтгэж өгөх, бэлэн байлгах, эсвэл мэдээлэл хүргүүлэхийг **үүрэг** гэдэгт хамааруулан ойлгоно;

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслөөр дээрх хуульд өмнө нь байгаагүй, хуулийн этгээдэд шинээр ногдуулж байгаа болон өмнө нь хуулийн этгээд гүйцэтгэдэг байсан боловч уг үүргийг өргөжүүлсэн, нэмэгдүүлсэн үүргийг олж тогтоон, зардлыг тооцох юм.

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.7 дахь хэсгээр ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулж байгаа нийт хуулийн этгээдийг заавал гишүүнчлэлтэй болгож, хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Танхимд гишүүнээр элсэж, бүртгүүлэх үүргийг хүлээлгэсэн байна.

Энэ зохицуулалтыг хуулийн төслөөс эшлэвэл:

“5.7.Монгол Улсад үүсгэн байгуулагдсан, энэ хуулийн 5.9-д зааснаас бусад ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байна.

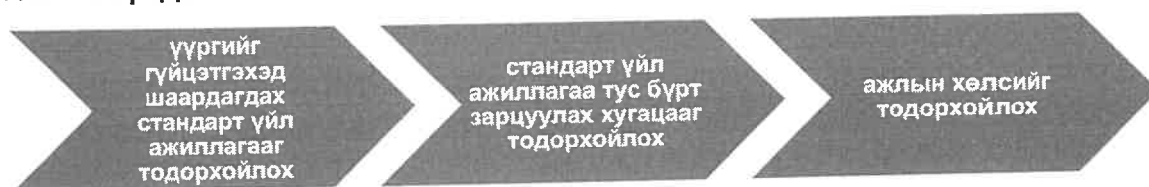
5.8.Энэ хуулийн 5.7-д заасан ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэнэ.”

Үүргийг олж тогтоосон тул дараагийн алхам болох дээрх үүргийн агуулга буюу үүргийг хэрэгжүүлэхэд хуулийн этгээдийн зүгээс бүрдүүлэх баримт бичгийн жагсаалтыг тогтоох бөгөөд хуулийн төсөлд энэ талаар шууд нэрлэн зааж тусгаагүй тул Танхимын холбогдох албан хаагчтай ярилцсаны дагуу дараах байдлаар тодорхойлов.

д/д	Гүйцэтгэх үүрэг	Үүргийн мэдээллийн агуулга	Тайлбар
1	Энэ хуулийн 5.7-д заасан ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэнэ	Байгууллагын товч танилцуулга	Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын www.mongolchamber.mn цахим хуудаст гишүүнээр элсэхэд бүрдүүлэх баримт бичиг буюу үүргийн агуулгыг зааж өгснөөс эшлэв.
		Байгууллагын лого 800*800 хэмжээтэй нь png болон psd /файл/	
		Байгууллагын улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбар	
		Гишүүнчлэлийн татвар төлсөн баримт	
		Гишүүнээр элсэх тухай өргөдөл /анкет/	

2.2.НЭГ БҮРИЙН ЗАРДЛЫГ ТООЦОХ

Энэ шатанд өмнөх шатанд тодорхойлсон хуулийн этгээдийн хүлээж буй үүрэг, түүнийг гүйцэтгэхэд нэг хуулийн этгээдээс зарцуулах мөнгөн зардлыг цаг хугацаагаар дамжуулан тооцоолон гаргана. Ингэхдээ дараах дарааллыг баримтална. Үүнд:

Үүрийг гүйцэтгэхэд зайлшгүй хийгдэх үйлдлийг **стандарт үйл ажиллагаа** гэнэ. Хэдийгээр үүрэг бүр өөр өөрийн онцлогтой, тэдгээртэй холбогдуулан хийх үйлдэл ялгаатай байх боловч нийтлэг хийгддэг ажиллагааг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын дөрөвдүгээр хавсралтаар баталсан аргачлалд засан “Стандарт үйл ажиллагаа”-ны жагсаалтаас ашиглаж болохоор заасныг харгалзах нь зүйтэй.

Иймээс стандарт үйл ажиллагаа болон зарцуулах хугацааг тодорхойлохдоо Засгийн газрын 59 дүгээр тогтоолын дөрөвдүгээр хавсралтад заасан хугацааг харгалзан үзэхийн хамт Үндэсний танхимын бүртгэл хариуцсан холбогдох ажилтантай уулзалт ярилцлага хийсний дүнд бий болсон үр дүнг ашигласан болно.

Хүснэгт 2

Хуулиар хүлээсэн үүрэг	Үүргийн агуулга	Стандарт үйл ажиллагаа	Хугацаа
Энэ хуулийн 5.7-д заасан ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэнэ	Байгууллагын товч танилцуулга	Байгууллагын талаар товч мэдээлэл бэлтгэх	15 мин
		Мэдээллийг нягталж, алдааг засах	5 мин
	Байгууллагын лого 800*800 хэмжээтэй png болон psd /файл/	Байгууллагын логог тавьсан стандартад нийцүүлэн бэлтгэх	5 мин
	Байгууллагын улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбар	Улсын бүртгэлийн гэрчилгээг хуулбарлах	1 мин
	Гишүүнчлэлийн татвар төлсөн баримт	Холбогдох банканд гишүүнчлэлийн татварыг төлөх	5 мин
		Татвар төлсөн баримтыг хавсаргах	1 мин
	Гишүүнээр элсэх өргөдөл /анкет/	Гишүүнээр элсэх анкет бөглөх	10 мин
		Бөглөсөн анкет дахь мэдээллийг нягтлах	2 мин
НИЙТ ЗАРЦУУЛАХ ХУГАЦАА			44 мин

Ажлын хөлсийг тооцож гаргахдаа дундаж ажилтанд олгох сарын үндсэн цалинг Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасан нэг ажилтны ажиллах цагийн горимоор тогтоосон хугацаанд хувааж ажлын хөлсийг өдөр, цаг, минутаар гаргана.

Үндэсний танхимд гишүүнээр элсэх хуулийн этгээд нь эдийн засгийн салбар үл харгалзах бөгөөд ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулахаар байгуулагдсан нийт аж ахуйн нэгжүүд заавал гишүүнчлэлтэй байхаар заасан тул ажлын хөлсийг тооцоолохдоо тодорхой салбарын дундаж цалин хөлсийг бус улсын дунджийг авч үзэх нь зүйтэй байна.

Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан судалгаагаар² “2019 оны 4 дүгээр улирлын байдлаар нийт ажиллагчдын хамгийн олонх хувь буюу 30,9 хувь нь 840,000 орчим төгрөг хүртэлх цалинтай, бөгөөд 2019 оны байдлаар дундаж цалин 1,161,178 төгрөг болж өссөн байна.” гэж уг судалгаанд дурдсан байна. Иймд хуулийн төслийн хүрээнд хуулийн этгээдийн гүйцэтгэх үүрэгтэй холбоотой ажлын хөлсийг тооцоолохдоо Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан дээрх судалгааг эх сурвалж болгон ашиглах юм.

² http://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=average_wage_2017.pdf&ln=Mn /Үндэсний статистикийн хорооны албан ёсны веб хуудаст байршуулсан цалин хөлсний талаарх судалгаа

Ажиллах хугацааг гаргахдаа Хөдөлмөрийн тухай хуульд³ заасан ажлын цагийг баримтлав.

Хүснэгт 3

Ажлын хөлс = Үндсэн цалин : ажиллах хугацаа	
1,161,178 ⁴ : 22 ⁵ өдөр : 8 ⁶ цаг = 6,597 төгрөг /дундажаар ажлын нэг цагт ноогдох хөдөлмөрийн хөлс/	
6,597 : 60 минут = 110 төгрөг /нэг минутын хөдөлмөрийн хөлс/	

Дээрх үүргийг хэрэгжүүлэхэд нэг хуулийн этгээдэд үүсгэж байгаа захиргааны зардлыг Үндэсний танхимд гишүүнээр элсэх үйл ажиллагаанд зарцуулж буй хугацааг ажлын хөлсөөр үржүүлэх замаар тооцоолох юм.

Хүснэгт 4

д/д	Гүйцэтгэх үүрэг	Зарцуулах хугацаа	Ажлын хөлс /минутаар/	Нэг аж ахуйн нэгжийн зардал
1	Энэ хуулийн 5.7-д заасан ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэнэ.	44 минут	110 төгрөг	4,840 төгрөг

2.3.ТООН ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ ТОГТООХ

Энэ үе шатанд өмнөх үе шатуудад тогтоосон үүргийг буюу хуулийн төслийн тухайд Үндэсний танхимд гишүүнээр элсэх үүргийг хэдэн хуулийн этгээд, жилд хэдэн удаа гүйцэтгэх вэ гэдгийг хуанлийн нэг жилээр тооцоолон гаргах юм.

Хуулийн төсөлд зааснаар ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэхээр заасан байна. Үндэсний танхимын www.mongolchamber.mn цахим хуудаст мэдээлснээр тус танхим нь 2020 оны 2 дугаар сарын байдлаар 5,000 орчим гишүүнтэй бол Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн www.burtgel.mn цахим хуудаст 2020 оны 2 дугаар сарын байдлаар Монгол Улсад 194,741 хуулийн этгээд бүртгэлтэй бөгөөд эдгээрээс 36,642 нь ашгийн төлөө бус, 158,099 нь ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулах хуулийн этгээд байна. Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар нь 2017 онд 15464, 2018 онд 15536, 2019

³ Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 70 дугаар зүйл, Төрийн мэдээлэл сэтгүүлийн 1999 оны №25 дугаарт хэвлэгдсэн.

⁴ Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан 2019 оны байдлаарх сарын дундаж цалин хөлс

⁵ Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасан 7 хоногийн 5 өдөр ажиллах тул сард дундажаар 22 ажлын өдөр байдаг болно.

⁶ Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасан 1 ажлын өдөрт ажиллах цаг

онд 15465 шинээр үүсгэн байгуулагдсан хуулийн этгээдийг улсын бүртгэлд бүртгэсэн байна.⁷

Тоон үзүүлэлтийг гаргахын тулд **тохиолдлын тоо**⁸ болон **давтамжийг**⁹ холбогдох статистик мэдээ ашиглан тодорхойлж гаргах бөгөөд тэдгээрийн үржвэрээр “**тоон үзүүлэлт**” нь илэрхийлэгдэх юм.

ТОХИОЛДЛЫН ТОО x ДАВТАМЖ = ТООН ҮЗҮҮЛЭЛТ

Дээрх томъёог ашиглан Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэх үүргийн тоон үзүүлэлтийг тогтооё.

Хүснэгт 5

д/д	Гүйцэтгэх үүрэг	Тохиолдлын тоо	x	Давтамж	=	Тоон үзүүлэлт
1	Энэ хуулийн 5.7-д заасан ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэнэ.	15,465 ¹⁰	x	1 ¹¹	=	15,465

Нэг хуулийн этгээд Үндэсний танхимд гишүүнээр элсэх үүргийг биелүүлэхтэй холбоотой захиргааны зардал нь өмнөх хэсэгт 4,840 төгрөг байхаар тооцоолсон болно.

2.4.НИЙТ ЗАХИРГААНЫ ЗАРДЛЫН ДҮНГ ТООЦОЖ ГАРГАХ

Энэ үе шатанд хуулийн төслийн дагуу шинээр хүлээсэн үүргийг хуулийн төслийн үйлчлэлд хамаарах нийт хуулийн этгээдэд ямар хэмжээний захиргааны зардал гарах вэ гэдгийг нэг бүрийн зардлыг “тоон үзүүлэлт”-ээр үржүүлэх замаар тооцоолох юм. Үүнийг томъёогоор илэрхийлвэл:

НЭГ БҮРИЙН ЗАХИРГААНЫ ЗАРДАЛ x ТООН ҮЗҮҮЛЭЛТ = НИЙТ ЗАРДАЛ

⁷ Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын 2019 оны үйл ажиллагааны тайлангаас

⁸ “Тохиолдлын тоо” гэдэг нь тухайн шинээр бий болж байгаа үүргийг хэдэн хуулийн этгээдэд хүлээлгэж байгааг илэрхийлэх тоог ойлгоно.

⁹ “Давтамж” гэдэг нь тухайн үүргийг биелүүлэх хуулийн этгээд буюу аж ахуйн нэгж байгууллагауг үүргийг жилд хэдэн удаа гүйцэтгэхийг илэрхийлэх тоо юм.

¹⁰ 2019 онд шинээр үүсгэн байгуулагдан Улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн хуулийн этгээдийн тоо

¹¹ Гишүүнээр элсэх үүргийг зөвхөн нэг удаа хэрэгжүүлэх тул давтамжийг 1 байхаар тодорхойлов.

д/д	Гүйцэтгэх үүрэг	Нэг бүрийн зардал	х	Тоон үзүүлэлт	=	Нийт зардал ¹²
1	Энэ хуулийн 5.7-д заасан ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор Үндэсний танхимд бүртгүүлж, гишүүнээр элсэнэ.	4,840 ¹³	х	15,465 ¹⁴	=	74,850,600 төг

2.5.ХУВИЛБАРЫГ НЯГТАЛЖ, ХЯЛБАРЧЛАХ БОЛОМЖИЙН ТАЛААР

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн 5 дугаар зүйлийн 5.7 дахь хэсгийн дагуу шинээр байгуулагдах нийт хуулийн этгээдийг Үндэсний танхимд заавал гишүүнчлэлтэй байх үүргийг хүлээлгэсэн болно.

Уг үүрэгтэй холбоотойгоор нэг хуулийн этгээдэд болон нийт хуулийн этгээдэд үүсэх захиргааны зардлыг тооцоолон гаргалаа. Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхим нь одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомжийн хүрээнд сайн дурын гишүүнчлэлтэй байгаа ба 2020 оны 2 дугаар сарын байдлаар 5,000 орчим гишүүнтэй гэсэн статистик гаргасан байна.

Гэтэл 2020 оны байдлаар Монгол Улсад ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулдаг 158,099 хуулийн этгээд байгааг Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын статистик тоо харуулж байна. Хуулийн төсөл батлагдснаар одоо Үндэсний танхимын гишүүн бус 153,000 орчим хуулийн этгээдийг заавал гишүүнчлэлд хамруулах шаардлага бий болохтой холбоотойгоор хуулийн этгээдэд нилээн зардал чирэгдэл үүсэхээр байгаа тул хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хууль гаргах замаар нэгэнт байгуулагдсан боловч Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын гишүүн бус хуулийн этгээдүүдийн гишүүнчлэлийн асуудлыг хялбаршуулан шийдвэрлэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

2.6.НЭМЭЛТ ЗАРДЛЫГ ТООЦОХ

Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгагдсан хуулийн этгээдийн зүгээс хуульд заасан үүргийг биелүүлэхийн тулд зайлшгүй төлөхөөр хууль тогтоомжоор тогтоосон төлбөр хураамж, шинээр худалдан авах шаардлагатай тоног төхөөрөмж, материал зэрэгтэй холбогдон үүсч, шууд гарах зардлыг **нэмэлт зардал** гэсэн ойлголтод хамруулж ойлгодог болно.

¹² “Нийт зардал” гэдэг нь уг хуулийн төсөл батлагдан гарснаар хуулийн төсөлд тусгагдсан үүргийг биелүүлэх нийт хуулийн этгээдэд үүсэх захиргааны зардал юм.

¹³ Танхимд гишүүнээр элсэхэд нэг хуулийн этгээдээс гарах захиргааны зардал

¹⁴ Тоон үзүүлэлт буюу уг үүргийг нэг жилд хэдэн хуулийн этгээд гүйцэтгэх талаарх үзүүлэлт буюу давтамж, тохиолдлын тооны үржвэр.

Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын гишүүнээр элсэхийн тулд уг танхимын дүрэмд заасны дагуу гишүүнчлэлийн татвар төлдөг бөгөөд татварын хэмжээний талаар Үндэсний танхимын цахим хуудаст дараах байдлаар тогтоосон байна. Энэ нь гишүүн байгууллагын Үндэсний танхимаас авах үйлчилгээний цар хүрээнээс хамааран ялгамжтай байдлаар тогтоосон байна.

Хүснэгт 7

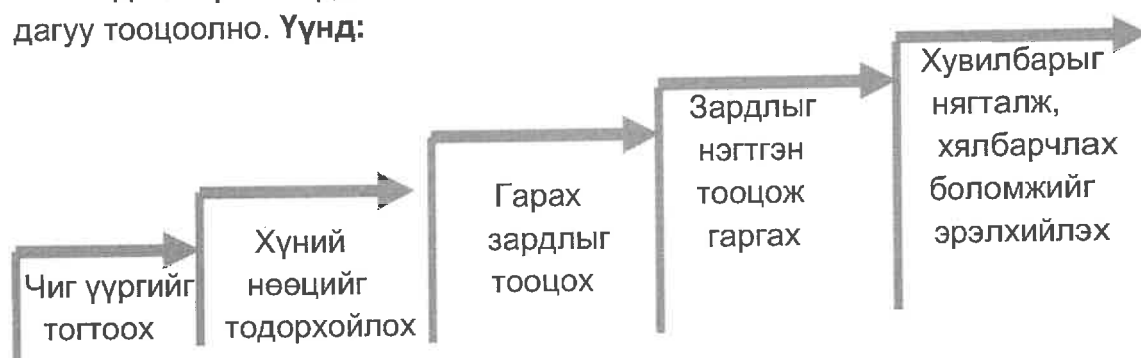
д/д	Гишүүнчлэлийн ангилал	Сарын хураамж	Жилийн хураамж
1	Standart	10.000	100.000
2	Gold	50.000	500.000
3	Platinum	100.000	1.000.000
4	Diamond	300.000	3.000.000
5	Sponsor	-	10.000.000

Хуулийн этгээдэд үүсэх зардлыг тухай хуулийн этгээд өөрөө санхүүжүүлдэг болохыг тэмдэглэж байна.

ГУРАВ.ХУДАЛДАА, АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ТАНХИМЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙГ ДАГАЛДАН ҮНДЭСНИЙ ТАНХИМД ҮҮСЭХ ЗАРДЛЫН ТООЦОО

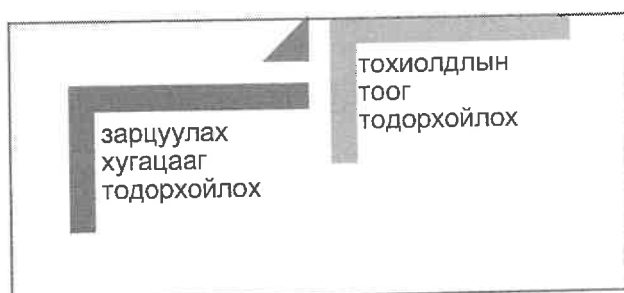
Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн төслөөр зохицуулах харилцааны онцлогоос хамааран хуулийг хэрэгжүүлэгч буюу хуулиар чиг үүрэг хүлээсэн байгууллага нь төрийн бус, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд болох Үндэсний танхим байгаа болно.

Үндэсний танхим нь хуулийн төслийн дагуу тодорхой шинэ чиг үүргийг одоо хэрэгжүүлж байгаа чиг үүрэг дээр нэмж хэрэгжүүлэхээр байна. Иймд уг чиг үүргийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор Үндэсний танхимд ямар хэмжээний зардал үүсэхийг тооцоолон гаргах юм. Ингэхдээ төрийн байгууллагын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлыг тооцох аргачлал, үе шатыг ашиглан дараах үе шатын дагуу тооцоолно. **Үүнд:**

I үе шат. Байгууллагын гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлох

Байгууллагын буюу Үндэсний танхимын шинээр гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлохдоо дараах алхамыг хийнэ:

Хуулийн төслийн зохицуулалтын хүрээнд шинээр үүрэг хүлээсэн байгууллагыг тодорхойлох; Манай тохиолдолд үүрэг хүлээсэн байгууллага нь Үндэсний танхим юм.

Шинээр хүлээсэн гүйцэтгэх үүрэг буюу ажил үйлчилгээг нэг бүрчлэн тодорхойлно.

Гүйцэтгэх чиг үүргийг тогтоох:

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслөөр дараах чиг үүргийг Үндэсний танхим шинээр нэмж гүйцэтгэхээр заасан байна.

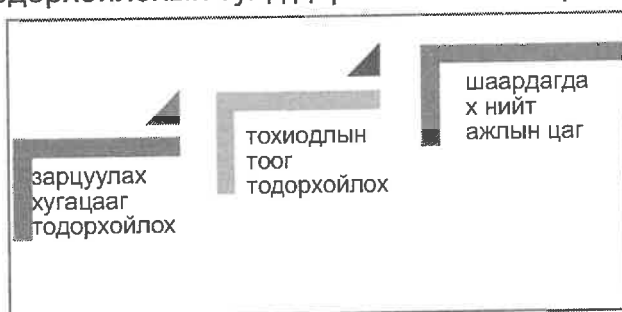
- Хуулийн төслийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.1 дэх заалтад “Монгол Улсад зохион байгуулагдах олон улсын болон бүс нутгийн аж ахуй эрхлэгчдийн бараа, ажил, үйлчилгээний болон Монгол Улсын аж ахуй эрхлэгчдийн гадаад улсад

оролцох үзэсгэлэн, худалдааны бүртгэлийг хөтөлж, олон нийтэд таниулан сурталчлах"-аар заасан байна.

3.2.ЧИГ ҮҮРГИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХЭД ШААРДЛАГАТАЙ ХҮНИЙ НӨӨЦИЙГ ТОДОРХОЙЛОХ

Тухайн чиг үүрэг, түүнд хамаарах ажил үйлчилгээг хэрэгжүүлэх хугацаа болон уг ажил үйлчилгээг нэг жилд хэдэн удаа, /хэдэн иргэн, хуулийн этгээдэд/ гүйцэтгэх тоо /тохиолдлын тоо/, шаардагдах нийт ажлын цаг гэсэн гурван үзүүлэлтээр шинээр нэмэгдэж буй чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хүний нөөцийг тооцоолон гаргана.

Өөрөөр хэлбэл үүрэг буюу ажил үйлчилгээг гүйцэтгэх хүний нөөцийг тодорхойлохын тулд дараах алхамыг гүйцэтгэнэ.

Тухайн ажил үйлчилгээг хэрэгжүүлэхэд **зарцуулах хугацаа** болон **жилд хэдэн удаа гүйцэтгэх тоог /цаашид “тохиолдлын тоо” гэх/, шаардагдах нийт ажлын цаг** гэсэн 3 үзүүлэлтийг тооцож гаргана.

Зарцуулах хугацааг тодорхойлохдоо Үндэсний танхимын холбогдох албан хаагчтай уулзаж адил төстэй үйлчилгээ байгаа эсэхийг судалж, холбогдох мэргэжилтнүүдийн саналыг авсны үндсэн дээр баримжаалж тогтоов.

Дотоод үзэсгэлэн:

Хүснэгт 8

Танхимын шинээр гүйцэтгэх үүрэг буюу ажил үйлчилгээ	Стандарт үйл ажиллагаа	Зарцуулах хугацаа	Тохиолдлын тоо	Хүний нөөцийн хэрэгцээ /минутаар/
		цагаар		
Монгол Улсад зохион байгуулагдах олон улсын болон бүс нутгийн аж ахуй эрхлэгчдийн бараа, ажил, үйлчилгээний үзэсгэлэн, худалдааны бүртгэлийг хөтөлж, олон	Тухайн жилд зохион байгуулах дотоодын үзэсгэлэнгийн төлөвлөгөө боловсруулах, баталгаажуулах.	8	2 ¹⁵	16
	Үзэсгэлэнгийн заалтай үзэсгэлэн зохион байгуулах гэрээг байгуулах хугацааг баталгаажуулах.	8	2	16
	Үзэсгэлэнгийн танилцуулга Монгол, Англи хэл дээр бэлтгэн гадаад, дотоодын байгууллагуудад хүргүүлэх	40	2	80
	Үзэсгэлэнг хамтран зохион байгуулах байгууллагууд болон шалгаруулалтын комиссын гишүүдэд мэдээлэл өгч хамтран ажиллах санал хүргүүлэх.	24	2	48

¹⁵ Монгол Үндэсний худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын 2020 оны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусгагдснаар энэ жил дотоодын 2 үзэсгэлэн зохион байгуулахаар төлөвлөсөн тул тохиолдлыг тоог 2 байхаар тогтов.

нийтэд таниулах сурталчлах	Үзэсгэлэн эхлэхээс 1 сарын өмнө Монгол Улсад суугаа Элчин сайдын яамд, олон улсын байгууллагууд, хамтрагч байгууллагуудад урилга бэлтгэн хүргүүлэх.	16	2	32
	Үзэсгэлэн эхлэхээс өмнө нийт оролцогчдоос байгууллага болон бүтээгдэхүүн үйлчилгээний тухай мэдээллүүдийг нэгтгэн авч үзэсгэлэнд зориулан каталог тараах материал бэлтгэх	40	2	80
	Үзэсгэлэнгийн зар сурталчилгаа, ТВ-ийн шторк, баннер зэргийг бэлтгэн олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр зараа түгээж реклам самбаруудад мэдээллээ байршуулах.	40	2	80
	Үзэсгэлэнгийн нээлтийн арга хэмжээ болон үзэсгэлэнгийн хөтөлбөр гаргах.	16	2	32
	Үзэсгэлэнгийн зохион байгуулах комиссын бүрэлдэхүүнийг хуралдуулах тус үзэсгэлэнд оролцсон шилдэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг шалгаруулж үзэсгэлэнгийн нэрэмжит цом өргөмжлөлөөр шагнахаар шийдвэрлэх.	16	2	32
	Шалгарсан байгууллагуудад олгох цом өргөмжлөлийг захиалан бэлдэх.	8	2	16
	Үзэсгэлэнгийн хаалтын хүлээн авалт зохион байгуулж шалгарсан байгууллагуудад үзэсгэлэнгийн нэрэмжит цом, өргөмжлөлийг гардуулах.	16	2	32
	Үзэсгэлэнгийн тайлан санхүүгийн тооцоог гаргах	24	2	48
НИЙТ ШААРДЛАГАТАЙ ХУГАЦАА				512 цаг

Гадаад үзэсгэлэн:

Хүснэгт 9

Танхимын шинээр гүйцэтгэх үүрэг буюу ажил үйлчилгээ	Стандарт үйл ажиллагаа	Зарцуулах хугацаа	Тохиолдлын тоо	Хүний нөөцийн хэрэгцээ /минутаар/
		цагаар		
Монгол Улсын аж ахуй эрхлэгчдийн гадаад улсад оролцох үзэсгэлэн,	Гадаад үзэсгэлэнгийн урилга хүлээн авах	1	30 ¹⁶	30
	Үзэсгэлэнгийн талаар судалгаа хийж Монголын бараа бүтээгдэхүүнийг сурталчлах, худалдан борлуулах боломжтой эсэхийг тодорхойлох	24	30	720

¹⁶ Монгол Үндэсний худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын 2020 оны төлөвлөгөөнд гадаадад болон 30 үзэсгэлэнд оролцохоор төлөвлөсөн тул тохиолдолын тоог үүгээр авав.

худалдааны бүртгэлийг хөтөлж, олон нийтэд таниулан сурталчлах	Үзэсгэлэнгийн зар, бүртгэлийн хуудас, зардлын тооцоог гаргаж баталгаажуулах,	8	30	240
	Танхимын вебсайт, ФБ пэйж хуудас, гишүүдийн мэйл хаягаар үзэсгэлэнгийн мэдээллийг түгээх,	4	30	120
	Үзэсгэлэнд оролцогчидтой гэрээ байгуулж төлбөрийг барагдуулах,	32	30	960
	Үзэсгэлэнд оролцох бараа бүтээгдэхүүнийг хил нэвтрүүлэхэд шаардагдах баримт бичгийг бүрдүүлэх,	24	30	720
	Оролцогчдын бараа бүтээгдэхүүнийг хилээр нэвтрүүлэх, худалдааны чөлөөт бүсээр нэвтрүүлэх,	16	30	480
	Оролцогчдын онгоц, галт тэрэгний билетийн захиалга хийх,	8	30	240
	Оролцогчдын зочид буудлыг захиалах,	8	30	240
	Үзэсгэлэнгийн талбайн хуваарилалт хийж үзэсгэлэнгийн талбайн тохижилтийн ажил хийх,	16	30	480
	Сэтгэл ханамжийн судалгаа авах /оролцогчдоос, болон үзэгчдээс/	8	30	240
	Борлуулалтын мэдээ авч нэгтгэх,	8	30	240
	Үзэсгэлэнгийн тайлан гаргаж судалгааг нэгтгэн үр ашгийн тооцоо хийж удирдлагуудад тайлагнах,	16	30	480
	НИЙТ ШААРДЛАГАТАЙ ХУГАЦАА			4,950 цаг

Хуулиар хүлээсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд нийт шаардлагатай хугацаа

Хүснэгт 10

д/д	Үзэсгэлэнгийн төрөл	Шаардлагатай хугацаа
1	Дотоод үзэсгэлэн	512 цаг
2	Гадаад үзэсгэлэн	4,950 цаг
3	Нийт	5,462 цаг

Шаардлагатай хүний нөөцийг гаргах нь:

$5,462 \text{ цаг} : 8^{17} \text{ цаг} = 682 \text{ ажлын өдөр} : 200^{18} = 3.4 \text{ албан хаагч шаардлагатай}$
байна.

¹⁷ Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасан нэг өдрийн ажлын цаг

¹⁸ Хуанлийн 365 хоногоос Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасан нийтээр амрах баярын өдөр, ээлжийн амралт, хагас бүтэн сайн өдөр зэргийг хасаж бодитойгоор ажиллах өдрийг 200 өдөр байхаар тооцохыг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын дөрөвдүгээр хавсралтаар баталсан аргачлалд заасан болно.

Гарах зардлыг урьдчилан тооцоолох

Хуулиар хүлээсэн тухайн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд хүний нөөц нэмэх шаардлагатай болсон тохиолдолд нийт зардлыг тооцохдоо дараах зардлын төрлийг орхигдуулахгүй хамт тооцох юм. Үүнд:

Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимд үүсэх нийт зардал:

Хүснэгт 11

д/д	Зардлын төрөл	Хэмжээ
1	Хүний нөөцийн зардал	3.4 албан хаагчийн цалин хөлс
2	Материаллаг зардал	3.4 албан хаагчтай хамааран гарах ажлын байрны зардал, ажиллах хэрэгслийн зардал
3	Бусад зардал	Хуулиар хүлээсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой тоног төхөөрөмж зэрэг шууд гарах зардал. Энэ хуулийн төслийн хүрээнд бусад зардал байхгүй болно.

-----oOo-----

ДӨРӨВ.ДҮГНЭЛТ

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг дагалдан гарах зардлын тооцоог Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх хэсэгт заасны дагуу Засгийн газрын 2015 оны 59 дүгээр тогтоолын 4 дүгээр хавсралтаар баталсан аргачлалыг баримтлан гүйцэтгэв.

Хуулийн төслийн зохицуулах харилцааны онцлогоос хамааран хуулийн төсөл нь төрийн болон иргэнд аливаа төрлийн зардал үүсгэхгүй бөгөөд харин зардал тээгч гуравдагч бүлэг болох хуулийн этгээдэд тодорхой төрлийн зардал үүсгэхээр байна.

Хуулийн үйлчлэлд хамаарах хуулийн этгээдийг хоёр үндсэн бүлэгт хувааж болохоор байна. Үүнд нэг талаас эрх ашиг сонирлоороо нэгдсэн гишүүн хуулийн этгээдүүд, нөгөө талаас тэдгээрийн эрх ашгийн нэгдэл дээр байгуулагдсан Үндэсний танхим гэсэн ашгийн бус хуулийн этгээд байна.

Иймээс хуулийн этгээдэд үүсэх зардлыг дээрх хоёр бүлэгт үүсч байгаа зардлаар хоёр бүлэг болгон тооцсон болно. Хуулийн төслөөр Монгол Улсад үүсгэн байгуулагдсан ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулах нийт хуулийн этгээд нь Үндэсний танхимын заавал гишүүнлэлтэй байх зохицуулалт туссантай холбоотойгоор гишүүнээр элсэхэд хуулийн этгээдэд үүсэх захиргааны болон нэмэлт зардлыг тооцон гаргасан болно. Хуулийн энэ зохицуулалт нь батлагдвал одоо хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгэлтэй, гишүүнээр элсээгүй 153,000 орчим хуулийн этгээдийн гишүүнчлэлийн асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэхийг дагаж мөрдөх журмын зохицуулалтаар тодорхой болгохгүй бол тэдгээр хуулийн этгээдүүдэд зардал, хүндрэл үүсэхээр байгааг анхаарах шаардлагатайг дурдсан болно.

Харин нөгөө талаас Үндэсний танхим нь нийт ашгийн төлөө хуулийн этгээдүүдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилготойн хувьд шинэ төрлийн чиг үүрэг нэмж хүлээж байгаа учир Үндэсний танхимд тодорхой зардал үүснэ гэж үзэж Үндэсний танхимд үүсэх зардлыг шинээр нэмэгдэж байгаа чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хүний нөөцөөр дамжуулан гаргасан болно.

Хуулийн төслийг дагалдан гарах зардал нь хуулийн төслийн үр өгөөжтэй харьцуулахад үр өгөөж нь илүү буюу зардал байж болохуйц хэмжээнд байна гэж үзлээ.

-----oOo-----

ХӨДӨЛМӨРИЙН ГАВЬЯАНЫ УЛААН ТУГИЙН ОДОНТ
МОНГОЛЫН ҮНДЭСНИЙ ХУДАЛДАА
АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ТАНХИМ

Улаанбаатар хот, 17011, Хан-Уул дүүрэг, 15-р хороо,
М.Гандигийн гудамж, МҮХАҮТ-ын байр, УБ шуудан -101011001,
Утас: 77277070, Факс: 976-11-324620,
E-mail: chamber@mongolchamber.mn

2025. 12. 12 № 01/1141
танай _____-ны № _____-т

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН,
МОНГОЛ УЛСЫН ШАДАР САЙД
Х.ГАНХУЯГ БОЛОН
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Д.ЭНХТҮВШИН ТАНАА

Санал хүргүүлэх тухай

МҮХАҮТ-ын зүгээс Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Ганхуяг, Д.Энхтүвшин нарын санаачлан боловсруулсан Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн /шинэчилсэн найруулга/-ын төслийг Улсын Их Хуралд өргөн барьж, хэлэлцүүлэхийг дэмжиж байна.

Хуулийн төслийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцэхийг дэмжсэн тохиолдолд МҮХАҮТ-ын зүгээс хуулийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх ажлын хэсэгт орж ажиллахаа үүгээр илэрхийлж байна.

ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН ҮҮРГИЙГ
ТҮР ОРЛОН ГҮЙЦЭТГЭГЧ

Б.ЛХАГВАЖАВ

0000290

ХУДАЛДАА АЖ, ҮЙЛДВЭРИЙН ТАНХИМЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙГ МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ТӨЛӨӨЛҮҮДТЭЙ ХЭЛЭЛЦҮҮЛСЭН ХУРЛЫН ТЭМДЭГЛЭЛ

2024 оны 03 дугаар сарын 29-ний өдөр

Улаанбаатар хот

Уулзалт 14:00 цагт эхлэв.

Танхимын төлөөлөл: Танхимын хуулийн гол үзэл санаа нь үндэсний танхим нь холбоонуудын холбоо нь үндэсний танхимаа бүрдүүлдэг байх, компаниуд нь мэргэжлийн холбоод, танхим, холбоонууддаа ордог байдлаар явах. Заавал гишүүнчлэлтэй болж, олон тодорхойгүй чадамжгүй тэгш бус ялгаатай байдлыг өөрчлөх гэсэн саналууд байгаа. Өөрөөр хэлбэл одоо эдийн засгийн гол холбоодыг цуглуулж, салбар танхим шиг үйл ажиллагаагаар явуулж, үйл ажиллагаа нь жигдрээгүй салбарууд дээр танхим байгуулах бодолтой байна.

УИХ-ын гишүүн Х.Ганхуяг: Нийтлэг эрх ашгийг хангахын тулд хэд хэдэн асуудлаар та бүхний байр суурийг сонсон нь зүйтэй болов уу. Улсын Их Хурлын тогтоол чуулган дээр хэлэлцэгдэж байна. Шинээр төрийн өмчит компани байгуулахгүй байх, засварлан сайжруулах тухай ажлын хэсэг байгуулагдан анхны хэлэлцүүлэгт орсон байгаа. Зөвшөөрлийн тухай хууль батлагдаад хэрэгжилтийн тал дээр бол алдаа оноотой явж байна. Зөвшөөрлийн тухай хуулийн асуудлаар Ерөнхий сайдын дэргэд зөвлөл байгуулагдсан. Шийдвэр гаргагч буюу Засгийн газрын тэргүүнтэй ширээний ард хамт суугаад улирал тутам, сар тутам асуудлуудаа яривал дэмжлэг сайтай байдаг. Нийгмийн болон эдийн засгийн хамгийн чухал хуулиуд дээр бизнесийг, ажил олгогчийг төлөөлж байгаа төлөөлөл байдаг болно. Тухайлбал нийгмийн даатгалын тухай хууль, хөдөлмөрийн тухай хууль гэх мэтчилэн ажил олгогч эздийн холбоо салбарын чухал хуулиуд дээр бизнесийн төлөөллөөс ямар ч санал тусгадаггүй. Нийгэмд бизнесийг хэн төлөөлөх вэ? гэдэг тодорхойгүй болчихсон. Тэгэхээр танхимын хууль бол яалтачгүй чухал хууль болоод байна. Танхимын хуулийг хэлэлцүүлбэл ажил олгогч эздийн холбоотой гуравдагч талын хэлэлцээрээр орж ирэх боломжууд нь нээгдэж байна. Нийтлэг эрх ашгийг хангах үүднээс салбар салбар дээр гурав гурван гол тулгамдаж байгаа саналуудаа ирүүлбэл бид нэгтгээд сонгуулийн өмнө болон дараа хийгдэх саналуудыг эрэмбэлээд эргээд хариу өгөх болно.

Монголын авто тээвэрчдийн нэгдсэн холбоо (NARTAM) Д.Наранпүрэв:

Би хувьдаа гурван төрлийн ТББ байдаг гэж ойлгодог. Нэгт цэвэр мэргэжлийн ТББ, хоёрт эвлэлдэн нэгдэж эрх ашгаа хамгаалах зорилгоор үйлдвэрчний эвлэлийн шинж чанартай ТББ, гуравт улс төрчдийн ТББ-ууд байна. Цэвэр мэргэжлийн чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулдаг ТББ-уудыг өнөөдөр урьсан гэж ойлгож байна. Одоогоор гурван хуулийн төсөл танилцуулагдаад явж байна. Тээврийн салбарын чиглэлээр манай холбоодуудтай харьцаж ажилладаг байгууллагуудын санал бодлыг хүргүүлэе гэж бодож байна. Практик талаасаа ТББ нь эвлэлдэн нэгдэх ёстой гэвч хэдхэн хүн нийлж ТББ байгуулаад түүнийгээ салбарын гол байгууллага гэж үзээд хувийн эрх ашгийнхаа төлөө л үйл ажиллагаа явуулдаг. Холбооны эрх зүйн

байдлын тухай хуульд авууштай заалт орсон байсан холбоо нь төрийн зарим чиг үүргийг гүйцэтгэж ашиг сонирхлын зөрчилгүй байна гэдэг заалт орсон байна. Танхимын тухай хууль эгүүлэн татагдсан учир шинэ хуулийн төслийг харж байгаад санал аа өгнө. Танхимын хуучин хуульд манай *холбоотой* хамтарч ажилладаг гишүүн холбооны ашиг сонирхол хөндөгдсөн байсан. Олон улсын байгууллага нь гишүүн байгууллагаараа дамжуулж эрх олгодог. Гэтэл танхим шууд хуулийг хүчээр авахаар хуулийн төслийг оруулсан байсан. СПТ кабинеттай *холбоотой* асуудлыг Их хуралд оруулж төрийн захиргааны байгууллагаар батлуулж байсан. Олон улсын автомашины холбоог дэмжих талаас биш танхим хуульчилж авахаар хуульчилж тусгасан байсан үүн дээр анхаарах хэрэгтэй шүү. Танхим хүчээр гишүүнчлэл олгох энэ асуудалд заавал гишүүнчлэлтэй байх нь Үндсэн хуулийн 13 дугаар зүйлийн 10 дахь хэсэгт сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй гэдэг заалттай байгаа. Салбарт тулгамдаж байгаа асуудал маш их байна. Нийт 13 аймаг нийслэлийн төлөөлөл оролцоод 100 гаруй ААН-ийн төлөөллийг оролцуулан тулгарч буй асуудлуудыг хэлэлцэн багцлаад 46 асуудлыг УИХ, Засгийн газарт тавьсан. Энэ асуудлуудаас аль нь ч хэрэгжээгүй байна. Тийм учраас энэ 46 асуудлуудаас намын мөрийн хөтөлбөрт оруулахыг хүсье.

Эдийн засгийн коридор, боомт, тээвэр логистикийн зөвлөл
Ч.Амарбаатар: Танхимуудын танхим болох концепци бол германы зарчим байгаад байна. Бид корпорациуд байгуулагдах шаардлагатай байна. Ялангуяа эдийн засгийн коридор боомтын зөвлөл, дэд бүтэц боомтын хөгжлийн асуудлыг улс өөрөө бие даан санхүүжүүлэх төсөвгүй байж хийх гээд улайраад байна. Хамтарсан корпораци байгуулах болдоггүй юм бэ? Мэйнэж хийдэг компани, девелопи хийдэг компани байх ёстой. Тэгвэл эдгээр асуудлуудыг хувийн хэвшлийн байгууллагууддаа хариуцуулаад өгчихвөл... Засаг ганцаараа чадахгүй.

Монголын барилгын үндэсний ассоциаци ТББ (МБҮА) Н.Баярсайхан:
Нэгдүгээрт Танхимын хуультай холбоотой саналаа хэлье. Барилгын салбарт тулгамдсан асуудлын талаар сонгуулийн өмнөх мөчийг ашиглаад юун дээр бид алдаатай яваад байгаа талаар санал бодол оо хэлье. Зах зээлийн эдийн засгийн гол тулгуур салбарын бодлогыг тээж явдаг гол институт бол салбарын мэргэжлийн холбоод байдаг. Бизнесийн байгууллага бизнес эрхлэгчид нэгдэж чаддаггүй. Барилгын салбарт 130 гаруй бүртгэлтэй ТББ байна. Нэгдэж чадахгүй байгаагаас хамаараад бизнесийн орчныг сайжруулах, өөрсдийн дуу хоолойг төрийн байгууллагад хүргэх тал дээр алдаа дутагдалтай явсаар ирсэн. Тэгэхээр энэ асуудлыг цэгцлэхэд танхимын хууль цэг тавихад чухал нөлөө үзүүлнэ гэж бодож байна. Манай зүгээс оролцоход бүрэн бэлэн байна.

Хоёрдугаарт Нийтлэг асуудал нь барилгын салбарын ААН-үүд асар их НӨАТ-ын өрөнд орсон байгууллагууд байна. Энэ асуудлын талаар Амартүвшин Ерөнхийлөгчийн үед санал тавьж байсан. Тухайн үед яригдаад өнгөрсөн. Үүнийг нэг удаадаа өршөөлийн хуулиар санаачлаад нэг удаадаа чөлөөлөх, эсвэл 2, 3 жилийн хугацаанд хойшлуулах арга хэмжээг авах талаар саналыг дэвшүүлж байна. Мөн бусад салбарууд дээр бас энэ асуудал байгаа бол бүгд нэгдэж байгаад албан бичиг хүргүүлэх саналтай байна.

Гуравдугаарт Барилгын салбарын ажиллах хүчний хомсдолын асуудал байна. Ковидын дараах ажиллах хүчний хомсдол маш хүчтэй үүссэн. Ажиллах хүчний

квотыг тодорхой хугацаанд хэрэглэх бололцоо байна. Аливаа ажлын менежментийн гол зарчим бол төслийн удирдлагын зарчмаар ажилладаг танхимын хууль батлагдаад явбал ямар нэгэн тулгамдсан болон хэрэгжүүлэхтэй холбоотой асуудлуудыг танхим дээр манлайлал үзүүлэн мөн төсөлжүүлэн ажиллахад хамтарч оролцох саналтай байна.

Монголын сав баглаа боодол үйлдвэрлэгчдийн нэгдсэн холбоо (МСББҮНХ) Б.Болдбаатар: Өнөөдрийн гол асуудал миний ойлгосноор УИХ-д өргөн барьсан гурван хууль байна. Холбоодын эрх зүйн байдлын тухай хууль, мэргэжлийн холбоодын эрх зүйн байдлын тухай хууль, танхимын тухай тус тус хуулиуд байна. Зарчмын хувьд холбоодын эрх зүйн байдлын тухай хууль батлагдаж байж түүн дотор танхимын болон мэргэжлийн холбоодын хууль нь ямар чиг баримжаатай байх юм бэ гэдгийг оруулж өгөх ёстой юм байна гэж ойлгож байгаа. Холбоодын эрх зүйн байдлын тухай хууль нь УИХ-ын гишүүдийн босгыг давахгүй эрх ашигтай зөрчилдөж байна. Эцсийн дүндээ малгай хуулиа орхиод дотор нь байгаа мэргэжлийн холбоодын хууль танхимын хуулийг бид ярилцаад явж байна. Мэргэжлийн холбоод нэртэй салбар салбараа төлөөлж зохих хэмжээнд ажиллаж байна. Үнэхээр биднийг хэн удирдах вэ гэдэг нь ойлгомжгүй байгаа. Тэгэхээр бид гаргалгааг зөв гаргах хэрэгтэй энэ гурван хуулийн аль нь түрүүлж батлагдах вэ? Энэ дэс дарааллыг сонгомоор байна. Бизнесийн салбар эвлэлдэн нэгдэж дуу хоолойгоо хүргэн эрх баригчдыг шийдвэр гаргах хэмжээнд хүргэж чадахгүй байна. Бизнесийн салбар эвлэлдэн нэгдэх хэрэгтэй байна. Бид ганц л зүйлийг хүлээн зөвшөөрөхгүй энэ нь сав баглаа боодлын мэргэжлийн холбоо гэж нэг байгаа сав баглаа боодлын салбар танхим гэж нэг байхыг бид хүлээн зөвшөөрөхгүй. Энэ салбарыг хоёр хуваахыг зөвшөөрөхгүй байна. Харин заавал гишүүнчлэлтэй байна гэдгийг бол дэмжиж байна.

Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци ТББ Г.Эрдэнэтуяа: Уул уурхайн салбарын зүгээс улс төрийн намуудад зургаан асуудлыг хүргүүлсэн байгаа. Тус асуудлуудыг товч дурдаад үүнээс сонгуулийн өмнө аль асуудлыг шийдэх боломжтой вэ гэдгийг харах болов уу гэж бодож байна.

1. Эрчим хүчний шилжилттэй холбоотой чухал ашигт малтмалын эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэж байгаатай холбоотой геологи хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэх;
2. Эрчим хүчний асуудал;
3. Аж үйлдвэржилтийн асуудал;
4. Амнатын асуудал;
5. Төрийн өмчит компаниудын засаглалын асуудлыг шинэчлэх;
6. Стратегийн ач холбогдол бүхий орд газар;
7. Боловсон хүчний асуудал.

Одоо уул уурхайн салбарын сонгуультай холбоотой үүсэж байгаа мэдэгдлүүд ялангуяа хариуцлагатай албан тушаалтнууд сайд нарын гаргаж байгаа мэдэгдлүүд эргээгээд Монгол улсын нэр хүндийг хөрөнгө оруулахад таатай улс биш гэдэг сөрөг ойлголт өгч байгааг та бүхэн анзаарч байгаа байх. Хөрөнгө оруулалтын зүгээс Засгийн газрын зүгээс дэмжинэ л гэдэг гэхдээ яг ямар байдлаар дэмжих нь одоо ч

ойлгомжгүй. Хууль эрхзүйн хүрээнд ямар нэгэн байдлаар хөрөнгө оруулалтыг дэмжих өөрчлөлт шинэчлэлийг хийж чадсангүй. Бүх салбар дээр хууль эрх зүйн орчны реформ гэж ярьж байгаа боловч ганц нэг хуулиар л хязгаарлагдсан байдалтай байна. Хийсэн том шинэчлэлүүд гэхэд энэ засгийн газраас харахад байхгүй гэж болохуйц байна. Цаашлаад Засгийн газар бодлогоо гаргаад бодлогын баримт бичигтээ хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэржилт, уул уурхайг дэмжинэ гэж оруулсан боловч хэрэгжилтийг хангахын хувьд харьяа яам агентлагууд нь ямар үүрэгтэйгээр ажиллах нь тодорхойгүй байна. Хувийн хэвслүүдийн хувьд зөвшөөрлийн зөвлөл дээр 4-5 төлөөлөл орж ажиллаж байгаа. Энэ хуулийн хамгийн гол заалт болох 1.5.16 дугаар зүйлийн зөвшөөрлийг задлах буюу нийлүүлэхгүй гэдэг хэсгийг өөрчлүүлэх хүсэлтүүд орж ирж байна. Цаашлаад зөвшөөрлийн хуулиас гадуур салбарын тухайлсан зөвшөөрлүүдийг нэмэх, яам бодлогын энгийн зөвшөөрлүүдийг өөр дээрээ авах нь бизнесийн үйл ажиллагаанд нэлээн хүнд суртал хүндрэлийг бий болгож байна гэж харж байна. Зөвшөөрлийн тухай хуультай холбоотой нэмэлт хүнсний бүтээгдэхүүн буюу витамин дээр тусгай зөвшөөрөл өгнө гэдэг ч юм уу тэгэхээр бодлогын яамдууд үндсэн үүргээ биш яаж тусгай зөвшөөрлийг нэмэх үү? Тусгай зөвшөөрөл бий болгох уу гэдэг байдлаар ажиллаад байна.

Монголын хүнсчдийн нэгдсэн холбоо (МХНХ) М.Нармандах: Танхимын хуультай холбоотойгоор манай холбоо тодорхой саналаа өгөөд явж байна. Танхим дотор зайлшгүй болон хүчээр хуульд заагаагүй асуудлуудыг дэмжихгүй байгаа. Мэргэжлийн нэгдсэн холбоодын хуулийг дэмжиж байгаа. Үүн дээр нэг ойлгомжгүй асуудал байгаа. Мэргэжлийн нэгдсэн холбоод салбарын төрийн захиргааны байгууллагаас нэрийг тодорхойлж улсын бүртгэлийн газраас нэрийг өгнө гэсэн шинээр яваад байгаа асуудал байна. Энэ улс төрийн дэмжлэгээр үү эсвэл одоо байгаа ТББ юм уу? шинээр ТББ үүсгэн байгуулах гээд байгаа юм уу? Энэ тодорхойгүй байна. Мэргэжлийн нэгдсэн холбооны чиг үүргийн дагуу салбар салбараар ажиллаад явж байгаа холбоонууд байгаа тэр холбоонууд яах ёстой вэ шинээр үүсгэн байгуулагдах уу? Байхгүй болгох гэж байгаа юм уу? Ойлгомжгүй байна. Тулгамдсан нэг асуудал нь бүх АНН-үүдэд НӨАТ, татварын дарамтын асуудал тулгарч байна. Татварын багц хуулийн шинэчлэлийн асуудал хаягдсан байна. Энэ хуулийн асуудлыг яаралтай шийдвэрлэх хэрэгтэй байна. АНН-үүд бослого хийх хэмжээнд хүрсэн байгаа. Үүн дээр анхаарч танхим дээр ч гэсэн хамтраад ажиллах саналтай байна.

Монголын ноос ноолуурын холбоо (МННХ) Д.Алтанцэцэг /төлөөлөл оролцов/:

Нэгдүгээрт танхим мэргэжлийн холбоодын талаар буруу ойлголттой байдаг. Танхимынхан мэргэжлийн холбоодын үйл ажиллагаатай газар дээр нь очиж танилцахыг гэж хүсэж байна. Хоёрдугаарт манай зүгээс танхимын тухай хуулийг дэмжихгүй байгаа. бусад 16 холбоодтой нэгдэн энэ талаар мэдэгдлийг та бүхэнд хүргүүлсэн. Танхимын дэргэд салбар танхим байгуулаад үйл ажиллагаагаа нэгтгэж ажиллана гэдэг дээр манай холбоо эсрэг байгаа. Тулгамдаж байгаа асуудал өмнө дурьдсан хүмүүсийн асуудалтай адил нэг саналтай байна.

Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо (ОСНМХ) О.Сансархүү: Оёдлын холбооны хувьд гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн 38 дугаар зүйл дээр дэмжлэг үзүүлэхийг гэж хүсэж байна.

Бизнес эрхэлж байгаа иргэд рүү чиглэсэн бодлогыг төрөөс хэрэгжүүлэхийг хүсэж байна. НӨАТ, НДШ асуудал бүх салбарт тулгамдсан асуудал болсон байна. Үүн дээр Турк улсын туршлагаас үзэхэд 10 ажлын байрыг бий болгоход НДШ болон НӨАТ-аар баталгаажуулаад улсад өгөхөөр нэг өгөхөөр нэг ажилтны НДШ-ийг нь тодорхой хувийн дэмжлэгүүдийн үзүүлж байна. Ажлын байрыг бий болгоно, ажилгүйдлыг бууруулна гээд бодлого явж байгаа энэ бодлогыг өөрчилж бизнесийг гол нуруун дээрээ авч яваа байгууллагын удирдлага эсвэл компанируу чиглэсэн бодлого явуулаач ээ гэсэн саналтай байна. Бизнес эрхлэгчдийн нэг хүсэж байгаа зүйл юу вэ гэхээр шударга ажиллаж байгаа бизнесийн салбарыг тогтолцоогоор нь шийдэж өгөөчээ. Ажлын байр бий болгож байгаа иргэдийг дэмжих.

Монголын банк бус байгуулагуудын холбоо (МББХ) 3.Алтанзул: Танхимын хуультай холбоотойгоор миний бодол бол бизнес эрхлэгчид нэгдмэл байдал байхгүй байна. Улс төрийн хүчний хажууд хүчин мөхөс байна. Танхим бизнесийн салбарт дээвэр нэгдэл холбоо буюу нэгдсэн үзэл бодолтой ийм байгууллага нь яалт ч үгүй хүчтэй байх нь чухал. МББХ нийт 530 холбоо үйл ажиллагаа явуулж байна. Нэг салбарт байгаа олон холбоо биш бизнесийн салбар гэдэг нэг нүдээр харах зайлшгүй шаардлага байна. Инфляц төгрөгийн үнэгүйдэл дунджаар жилийн 13,14 хувийн үнэгүйдэлтэй явагдаж байна. Үүнийг шинэчлэх шаардлагатай байна. Бүх нийтийн том асуудал бол гадаадаас гадны банк оруулж ирэх, гаднаас оруулж ирж байгаа санхүүжилт, зээл туслалцаанд АНН банкнаас бусад салбар бүгд 20 хувийн татвар төлдөг. Дэмбэрэл даргын үед зөвлөлүүд байгуулагдсан байдаг тэр зөвлөлүүд мэргэжлийн холбоонуудыг ерөнхийд нь дэмжиж ажиллаж байсан.

Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо (ОСНМХ) О.Сансархүү: Горимын санал байна. Өнөөдрийн сэдэв танхимын тухай хуулийг хэлэлцүүлэх асуудал биш гэж бодож байна. Гол тулгамдаж буй нийтлэг таван асуудлаа гаргаж хэлэлцэе.

Монголын жижиглэн худалдаа эрхлэгчдийн холбоо (MORA) Д.Нарантуяа: Манай холбооны хувьд худалдааны зохицуулалтын хууль сүүлийн 20 30 жил яригдаж байгаа. Энэ хууль байхгүйгээс хамаараад худалдааны салбарын зах зээл хумигдаж эхэлж байна. Гадны том зах зээлийн франчайзууд маш ихээр орж ирсэн. Банкны өр зээлэндээ дарагдаж байна. Энэ хуулийн тал дээр ямар нэгэн гаргалгаа гаргаж өгөөч ээ.

Монголын аялал жуулчлалын мэргэжлийн холбоо Золбадрал: Танхимын хуультай холбоотойгоор Энхтүвшин ерөнхийлөгчийн хэлсэн шийдэл бол хамгийн зөв өө. Салбарын асуудлаар аялал жуулчлалтай холбоотойгоор саналаа бид нэгдсэн байдлаар хүргүүлнэ.

Монголын арьс шир үйлдвэрлэлийн холбоо (МАНУХ) Д.Баярсайхан: Арьс ширний салбартай холбоотойгоор дэлхийн банкны 100 сая долларын эмээлтийн паркийн дэд бүтцийн асуудал шийдэх, зээлийг батлах тал дээр Ганхуяг гишүүн дэмжиж өгөөрэй. Танхимын хууль, мэргэжлийн холбоодын хуультай холбоотойгоор удирдах зөвлөлөөс Энхтүвшин Ерөнхийлөгчид чиглэл өгч байсан. Арьс ширний холбооны хувьд 3, 4 холбоо байдаг. Малын гаралтай бүх түүхий эдийг хятадууд авч эзэн биегүй юм буцаагаад экспортолж татвар төлөхгүй байна. НДШ-

ийн өр маш хүнд байна. Тунгалаг биш эдийн засагтай байгаа үед танхимын хууль, мэргэжлийн холбоодын хууль гэж ярьж байгаа нь нээх чухал асуудал биш байна. Аль гишүүд аль танхим сайн ажиллаж байна тэрийг нь дагаж ажилладаг. Хууль дээр зарим нэг зохимжгүй үг хэллэг байна. Төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоо байхгүй. Танхим болон мэргэжлийн холбоо хамтарч ажиллах хэрэгтэй. Энхтүвшин ерөнхийлөгч уулзалтуудыг ойрхон хийгээрэй.

Монголын эм зүйн байгууллагуудын нэгдсэн холбоо Эм (МЭЗБНЭХ)
И.Балжинням: Гурван асуудлыг шийдэх боломж байгаа гэж харж байна. Нэгдүгээрт энд яригдаж байгаа асуудлууд бүх салбарт тулгамдаж байгаа. НДШ-ийн асуудал маш их дарамттай байна. Хэдийгээр сар гарны богино хугацаа байгаа ч үүнийг шийдэх боломж байгаа гэж бодож байна. Хоёрдугаарт НӨАТ асуудал дээр шийдвэр гаргаад тодорхой хэмжээгээр хугацаа сунгах, тендерт оролцох боломжгүй зэрэг асуудлуудыг шийдвэрлэж өгөөч ээ. Гуравдугаарт манай салбарын асуудал байна. Гурван хууль хаврын чуулганаар орно эрүүл мэндийн тухай хууль, эмийн хэрэгслийн тухай хууль, эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль, энэ гурван хууль дээр УИХ-ын гишүүд тун анхааралтай хандаарай гэж хэлмээр байна. ЭМТХ 17.9 заалт нь одоо болтол хэрэгждэггүй. Тус заалтыг буцаагаад авах гэж байна.

Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо (ОСНМХ) О.Сансархүү: Ажлын байр бий болгож байгаа иргэдийг дэмждэг байсан. Улсаас явж байгаа бодлогоос ихдээ 5 хувийн л ажлын байрыг бий болгосон. Иргэд рүү чиглэсэн биш бизнес эрхлэгчид рүү чиглэсэн бодлогыг хэрэгжүүлээч ээ. Халамжийн бодлогоос илүү бизнесийг дэмжих хэрэгтэй. НДШ, НӨАТ дээр гарц гаргалгаа гаргаач ээ.

Монголын сав баглаа боодол үйлдвэрлэгчдийн нэгдсэн холбоо (МСББҮНХ) Б.Болдбаатар: Ганхуяг гишүүн, Энхтүвшин ерөнхийлөгч өө мэргэжлийн холбоонуудын тулгамдаж буй асуудлуудаас нийтлэг асуудлуудыг барьж аваад ерөнхий сайд дээр орвол шийдвэрлүүлж чадах уу? Олон улсад бизнесийн салбарын дуу хоолойг хэн засагт хүргэдэг вэ? Бидний асуудлыг шийдвэрлүүлж чадах уу?

УИХ-ын гишүүн Х.Ганхуяг: Герман болон Европт бизнесийн салбарыг танхим төлөөлдөг бусад газарт бол бизнесийг консулын газар төлөөлдөг. Гэхдээ бизнесийн төлөөллүүд нь өөрсдөө нэгдэж явах нь илүү хүчтэй байдаг. Дээрх ярьсан асуудлуудаас багцлаад хэлэхэд хамгийн тулгамдаж буй асуудал бол НДШ өндөр байгаа асуудал. Гэхдээ энэ хууль өмнө жил батлагдахад аливаа тулгамдаж буй асуудлууд дээр хувийн хэвшлүүд саналаа өгөөгүй учраас дуу хоолой хүрээгүй байна. Яагаад өнөөдөр танхимын хуулийг яриад байна вэ гэхээр хувийн хэвшлийг хэн төлөөлөх нь өөрөө үндсэн ерөнхий бизнесийн орчин, эрх зүйн орчныг хэн төлөөлөх вэ гэдэг дээр очоод бутраад байна. Тиймээс танхимын хуулийг оруулах уу гэдэг дээр саналын хувьд хэлсэн. Засгийн газар, УИХ-д дуу хоолой хүрэхгүй байна гэдэг нь нийтдээ Монголд 78,000 мянган ТББ байгууллага байна. Ерөнхийдөө бусад саналуудыг ч ойлголоо. Нэгдэх өдөр засгийн газрын төлөөлөл, намын бүлгийн төлөөлөлтэй ярилцаад асуудлуудаас эрэмбэлээд буцаагаад Энхтүвшин ерөнхийлөгчид мэдээлэл өгье. Зарчмын санал өмнө өгсөн саналууд байна эхний ээлжинд экспорт, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих үндэсний хороог Ерөнхий сайдын дэргэд байгуулах санал гаргавал яасан юм бэ? Хэрэв хороо байгуулбал төсвийн асуудлыг шийдэх боломжтой. Хоёрдугаарт төсвийн хууль өргөн баригдах асуудал

тэгэхээр энэ асуудлыг шийдээд явбал төр хувийн хэвшлийн түншлэлээр төсөв болон төслүүдээ оруулах боломжтой. Гэх мэтчилэн болохоор харагдаж байна. Эргээд та бүхэнд мэдээлэл өгье. Өнөөдрийн уулзалтад хүрэлцэн ирсэн та бүхэндээ баярлалаа.

Танхимын төлөөлөл: Тэгэхээр гол тулгамдаж байгаа асуудал бол татварын асуудал байна. Татварын хууль нь төсөв цуглуулах бодлоготой хууль байна. Хуулийг өөрчилж тэлж болохгүй учир татвар төлдөг хэсэг бүлэг нь улам их дарамтад орж төлдөггүй хэсгийг өөгшүүлдэг үүнээс үүдээд төлж байгаа татварын хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлага гардаг. Энэ нь буцаад татвар төлдөггүй хэсгийг улам татвараас зайлсхийдэг болгож байна. Бизнесийн салбаруудын мөчлөгтэй холбоотой онцлогууд эдийн засаг өсөж байхад тодорхой хэмжээний орон зай, хууль эрх зүйн орчны хувьд татвараа төлөөд явдаг байсан бол одоо бол татвар төлөхөд дампуурах хэмжээнд хүрсэн байна. Татварын асуудлыг цогцоор нь шийдэх талаас нь зөвхөн татварын хууль биш бизнесийн салбарын хуулиудыг цогцоор нь харж төсөв болон төрийн үйл ажиллагаатай уядуулж ажлын хэсэг байгуулж ажиллах хэрэгтэй. Мөн энэ асуудал дээр судалгаа хийлгэхээр ярьж байна. Тэгэхээр намрын чуулганаар иймэрхүү асуудлуудыг оруулах хүсэл сонирхол байна. Сонгуулийн өмнө амжих боломжтой асуудал нь миний харж байгаагаар ажиллах хүчний татварын асуудал үүнийг шийдэхгүй бол болохгүй байна.

Уулзалт 15:00 цаг 30 минутад дуусав.

--oOo--